

**ΠΑΝΤΕΙΟ ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΚΟΙΝΩΝΙΚΩΝ ΚΑΙ ΠΟΛΙΤΙΚΩΝ
ΕΠΙΣΤΗΜΩΝ**

ΓΕΝΙΚΟ ΤΜΗΜΑ ΔΙΚΑΙΟΥ

ΠΡΟΓΡΑΜΜΑ ΜΕΤΑΠΤΥΧΙΑΚΩΝ ΣΠΟΥΔΩΝ:

ΔΙΚΑΙΟ ΚΑΙ ΕΥΡΩΠΑΙΚΗ ΟΛΟΚΛΗΡΩΣΗ

ΚΑΤΕΥΘΥΝΣΗ: ΠΟΙΝΙΚΟ ΔΙΚΑΙΟ ΚΑΙ ΘΕΩΡΙΑ ΤΟΥ ΔΙΚΑΙΟΥ

ΔΙΠΛΩΜΑΤΙΚΗ ΕΡΓΑΣΙΑ

Επιβλέπουσα επιτροπή: Αγάπιος Παπανεοφύτου

Γεώργιος Τζώρτζης

Δημήτριος Ζιούβας

Με θέμα: *«Η προβληματική της ποινικής προστασίας περιβάλλοντος -
Ζητήματα πραγματικής και νομικής πλάνης».*

Υποβληθείσα από τον

Δικηγόρο Αποστόλη Κόντο



Αθήνα, Ιανουάριος 2013

Αριθμός Μητρώου: 0910M041

Διεύθυνση Συγγραφέα: Δρυάδων 28

Τηλέφωνο: 6942717626

ABSTRACT

In the modern industrial world the necessity of environmental protection through law shall be considered granted. Nevertheless, in both theory and empirical practice of Environmental Criminal Law a number of issues rise. On the one hand, it is the legal nature of how we exactly determine “Environment” and how does the cause of the damaging action and its practical effect can be linked and furthermore proved. On the other hand, the dogma of Criminal Law remains strict in the determination of Guilt and thus does not sufficiently allows the attribution of such principal unquestioned to the common players and actors in cases of environmental pollution, which are basically represented by the Anonymous Societies (A.S.) that lack criminal legal personality.

The same problematic follows both contradiction and coalition between the Criminal and Administrative legislation, in terms of methodology, structure and terminology. For instance, the violation of the “*nullum crimen nulla poenam sine lege certa*” principal, the determination of crime through Administrative Actions, the vast number of vague legal concepts and the lack of acknowledge just from unjust are factors that retain the debate. Under this angle, the problematic around the principal of Fallacy appears to be the key factor in the effectiveness of environmental criminal legislation. In a number of case studies the violators in practice often raise issues of actual or legal Fallacy to avoid guilt.

In this paper, our problematic leads a brief presentation, examination and evaluation on the efficiency of the environmental criminal legislation and jurisprudence in terms of National and European Criminal Law under the new challenges by means of the Lisbon Treaty (TFEU).

ΠΙΝΑΚΑΣ ΣΥΝΤΟΜΟΓΡΑΦΙΩΝ

ΑΝ	Αναγκαστικός Νόμος
Αρ.	άρθρο
ΑΠ	Άρειος Πάγος
βλ.	Βλέπετε
Γνωμ	Γνωμοδότηση
ΔΕΚ	Δικαστήριο Ευρωπαϊκών Κοινοτήτων
ΔΕΥ	Δικαιοσύνης Εσωτερικών Υποθέσεων
ΔΝΣΗ	Διεύθυνση
ΔΣ	Διοικητικό Συμβούλιο
ΔΣΑ	Δικηγορικός Σύλλογος Αθηνών
ΔΣΠΕΙΡ	Δικηγορικός Σύλλογος Πειραιώς
ΕΔΔΔ	Επιθεώρηση Δημοσίου και Διεθνούς Διοικητικού Δικαίου
ΕΕ	Ευρωπαϊκή Ένωση
ΕΕΠΑ	Ελληνική Εταιρεία Ποινικού Δικαίου
ΕισΠλημΡοδ	Εισαγγελέως Πλημμελειοδικών Ροδόπης
ΕΚ	Ευρωπαϊκές Κοινότητες
εκδ.	Εκδόσεις
ενδ.	Ενδεικτικά
ΕΟΚ	Ευρωπαϊκή Οικονομική Κοινότητα
επ.	Επόμενα
ΕΣΔΑ	Ευρωπαϊκή Σύμβαση Δικαιωμάτων του Ανθρώπου
ΕφΑθ.	Εφετείο Αθηνών
Η.Π.Α.	Ηνωμένες Πολιτείες Αμερικής
ΚΔΔ	Κώδικας Διοικητικής Δικονομίας
ΚΕΔ	Κτηματική Εταιρεία του Δημοσίου
ΚΥΑ	Κοινή Υπουργική Απόφαση
Κν	Κανονισμός
Ν./ν.	Νόμος
ΝΕΠΑ	Ναυτική Εταιρεία Πλοίων Αναψυχής
ΝοΒ	Νομικό Βήμα

Ολομ. ΑΠ.	Ολομέλεια Αρείου Πάγου
ό.π.	Όπου παραπάνω
ΟΤΑ	Οργανισμός Τοπικής Αυτοδιοίκησης
Ο.Ε.	Ομόρρυθμη Εταιρεία
Παρ.	Παράγραφος
ΠΔ	Προεδρικό Διάταγμα
ΠειρΝομ	Πειραική Νομολογία
Π.Κ.	Ποινικός Κώδικας
ΠλημΘεσπ	Πλημμελειοδικείο Θεσπρωτίας
ΠΜΣ	Πρόγραμμα Μεταπτυχιακών Σπουδών
ΠοινΔικ	Ποινική Δικαιοσύνη
ΠοινΛ	Ποινικός Λόγος
ΠοινΧρ.	Ποινικά Χρονικά
Π.χ.	Παραδείγματος χάρη
Σ.	Σύνταγμα
σελ./σ.	Σελίδα
σημ.	σημείωση
ΣΛΕΕ	Σύμβαση για τη Λειτουργία της Ευρωπαϊκής Ένωσης
ΣΤΕ	Συμβούλιο της Επικρατείας
ΣυστΕρΠοινΚ	Συστηματική Ερμηνεία Ποινικού Κώδικα
ΣυμβΕφ	Συμβούλιο Εφετών
Συμβ. Πλημ. Μεσολ.	Συμβούλιο Πλημμελειοδικών Μεσολογγίου
Σχετ.	Σχετικά
Τ.μ.	Τετραγωνικά μέτρα
ΤΝΠ	Τράπεζα Νομικών Πληροφοριών
ΤρΕφΚακΑθ	Τριμελές Εφετείο Κακουρηγημάτων Αθηνών
Υπερ	Υπεράσπιση
ΥΠΕΧΩΔΕ	Υπουργείο Περιβάλλοντος Χωροταξίας και Δημοσίων Έργων
ΦΕΚ	Φύλλο Εφημερίδας της Κυβερνήσεως

ΠΙΝΑΚΑΣ ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΩΝ

Πίνακας Συντομογραφιών	
Πίνακας Περιεχομένων	
Εισαγωγή.....	1
1. Η προβληματική της Ποιν. Προστ. Περιβάλλοντος και οι δυσχέρειες που καλείται ν' αντιμετωπίσει	
1.1. Ζητήματα αιτιώδους συνάφειας.....	4
1.2. Η τροχοπέδη της αρχής της ενοχής.....	8
1.3. Η σχέση εξάρτησης του Ποιν. Δικ. Περιβ. από το Διοικητικό Δίκαιο.....	14
1.3.1. Ποινική και διοικητική διάταξη – Δύο τραίνα με διαφορετικές μηχανές.....	15
1.3.2. Παράγοντες διαμόρφωσης της σχέσης Ποινικού δικαίου Περιβάλλοντος και Διοικητικού Δικαίου.....	20
1.3.3. Οι δυσχέρειες που ανακύπτουν	
1.3.3.1. Λευκές Ποινικές Διατάξεις.....	21
1.3.3.2. Η εξάρτηση του ποινικού αδίκου από το κύρος διοικητικών πράξεων.....	24
1.3.3.3. Η εξάρτηση μεταξύ ποινικής και διοικητικής δίκης	25
1.3.3.4. Αόριστες - Τεχνικές Εννοιες.....	28
1.3.3.5. Ζητήματα πλάνης.....	31
2. Η πλάνη στο Ποινικό Δίκαιο	
2.1. Η πραγματική πλάνη	
2.1.1. Έννοια.....	32
2.1.2. Συνέπειες.....	32
2.2. Νομική πλάνη	
2.2.1. Έννοια - Το συγγνωστό.....	33
2.2.2. Οι συνέπειες.....	35
2.3. Ειδικά ζητήματα Πλάνης	
2.3.1. Η πλάνη ως προς τις πραγματικές προϋποθέσεις λόγου που αποκλείει το άδικο.....	35
2.3.2. Η πλάνη περί την ερμηνεία του κανόνα δικαίου.....	36
2.3.3. Νομική Πλάνη και νομολογιακό Δίκαιο.....	37
2.4. Δικονομικά Ζητήματα - Προβολή ισχυρισμών.....	39
3. Ζητήματα πλάνης στην Ποινική Προστασία Περιβάλλοντος	
3.1. Στο ν. 1650/86	

3.1.1.1.	Το περιβάλλον ως έννομο αγαθό προστασίας.....	40
3.1.1.2.	Παρουσίαση Ποινικών Διατάξεων.....	42
3.1.1.3.	Περιπτωσιολογική Εξέταση πλάνης – κριτική προσέγγιση....	43
3.2.	Στο ν. 998/1979	
3.2.1.1.	Το δάσος ως έννομο αγαθό προστασίας.....	44
3.2.1.2.	Παρουσίαση Ποινικών Διατάξεων.....	46
3.2.1.3.	Περιπτωσιολογική Εξέταση πλάνης – κριτική προσέγγιση....	49
3.3.	Στο ν. 743/1977	
3.3.1.1.	Το θαλάσιο περιβάλλον ως έννομο αγαθό προστασίας.....	51
3.3.1.2.	Παρουσίαση ποινικών Διατάξεων.....	51
3.3.1.3.	Περιπτωσιολογική Εξέταση πλάνης – κριτική προσέγγιση....	53
3.4.	Στο ενωσιακό Δίκαιο	
3.4.1.1.	Ζητήματα Υπεροχής Ενωσιακού Δικαίου στην ελληνική έννομη τάξη.....	53
3.4.1.2.	Η Ε.Ε. ως Ποινικός νομοθέτης του Περιβάλλοντος – Αναδρομή, «εν αρχή ην η Μ. Pupino».....	55
3.4.1.3.	Η Ε.Ε. ως Ποινικός νομοθέτης του Περιβάλλοντος μετά τη συνθήκη της Λισσαβώνας	
3.4.1.3.1.	Πεδίο εφαρμογής – νομοθετικές ρυθμίσεις.....	57
3.4.1.3.2.	Κριτική προσέγγιση.....	59
3.4.1.4.	Η Οδηγία 2008/99/ΕΚ για την προστασία του περιβάλλοντος μέσου του ποινικού δικαίου Οδηγία 2009/123/ΕΚ (ΕΕ L 280/27.10.2009).....	62
3.4.1.5.	Η Οδηγία 2009/123/ΕΚ (ΕΕ L 280/27.10.2009) της 21ης Οκτωβρίου 2009 για τροποποίηση της Οδηγίας 2005/35/ΕΚ σχετικά με τη ρύπανση από τα πλοία και τη θέσπιση κυρώσεων για παραβάσεις.....	65
3.4.1.6.	Η ενσωμάτωση των οδηγιών στην ελληνική ένομη τάξη - Ο νόμος 4042/2012.....	67
3.4.1.7.	Η ενσωμάτωση των οδηγιών στην ελληνική ένομη τάξη - Ο νόμος 4037/2012.....	71
3.4.1.8.	Περιπτωσιολογική Εξέταση πλάνης – κριτική προσέγγιση....	74
4.	Νομολογιακή Προσέγγιση	
4.1.	Στο ν. 1650/86.....	75
4.2.	Στο ν. 779/1988.....	77
4.3.	Στο ν. 743/1977.....	81

4.4. Επισκόπηση Νομολογίας – κριτική προσέγγιση.....	82
5. Κοινωνιολογική προσέγγιση – Πλάνη ως δείκτης αποτελεσματικότητας ενός ποινικού κανόνα δικαίου.....	86
6. Συμπεράσματα – Πόρισμα Μέλετης	
6.1. Ως προς την αιτιώδη συνάφεια.....	88
6.2. Ως προς την αρχή της ενοχής.....	89
6.3. Ως προς τις λευκές ποινικές διατάξεις.....	90
6.4. Ως προς τις αόριστες – τεχνικές έννοιες.....	91
6.5. Ως προς τις περιπτώσεις πλάνης.....	91
7. Αντί Επίλογου.....	93

Βιβλιογραφία

I. Εισαγωγή

Από τη στιγμή που μια μελέτη αφορά το περιβάλλον, ο πειρασμός να σταθεί κανείς στην σημασία του για τον άνθρωπο παρασυρόμενος συχνά σε λυρικές εξάρσεις είναι δεδομένος. Αυτό διότι, ο καθένας μας αναγνωρίζει την αναγκαιότητα αποτελεσματικής προστασίας του περιβάλλοντος ως απαραίτητη προϋπόθεση της επιβίωσης του¹.

Εντούτοις, από τη στιγμή που το περιβάλλον ενυπάρχει στη συνείδηση του καθενός ως αυταξία, εύλογα τίθεται το ερώτημα *«ποια αναγκαιότητα έρχεται να καλύψει το Δίκαιο με τον προστατευτικό του μανδύα;»*

Την απάντηση τη δίνει η καθημερινή πραγματικότητα καθώς συχνά γινόμαστε μάρτυρες μεγάλων οικολογικών καταστροφών. Ζούμε στην εποχή της αποθέωσης των αγορών. Φορείς της οικονομικής ανάπτυξης είναι τεράστιοι οικονομικοί οργανισμοί υπερεθνικών διαστάσεων και προϋπόθεση επιβίωσης τους είναι η μείωση του κόστους παραγωγής των προϊόντων τους σε βάρος της ασφάλειας και της ποιότητας της παραγωγής. Η συνθήκη αυτή έχει ως αποτέλεσμα να προτιμώνται λιγότερο ασφαλή μέσα χρησιμοποίησης των φυσικών πόρων καθιστώντας τη μόλυνση του περιβάλλοντος ως ένα κατεξοχήν τομέα ανάπτυξης εγκληματικής επιχειρηματικής δραστηριότητας.

Εξίσου εύλογα έρχεται να προστεθεί και το εξής ερώτημα *«Η ουσιαστική αντιμετώπιση του ως άνω ζητήματος απαιτεί τη δημιουργία Δικαίου Περιβάλλοντος;»*

Απαραίτητη συνθήκη για την επιβίωση και την ποιοτική διαβίωση του ανθρωπίνου είδους είναι η διατήρηση και προστασία του περιβάλλοντος ως χώρου δράσης και έκφρασης του. Είναι λογικό επομένως να έχει και την αξίωση από την πολιτεία να φροντίζει για την προστασία του. Ως εκ τούτου, το Δίκαιο ως ρυθμιστής των κοινωνικών σχέσεων² δεν θα μπορούσε να μείνει αδιάφορο. Η ως άνω συλλογιστική μας οδηγεί να κάνουμε λόγο πια για δίκαιο περιβάλλοντος.

Αιχμή του δόρατος στην κατεύθυνση αυτή δεν μπορεί να είναι άλλος κλάδος του δικαίου παρά το ποινικό δίκαιο. Αυτό διότι η Πολιτεία - κατέχοντας το προνόμιο

¹ Ε.Φ. Βέγλερη, Φιλοσοφικές σκέψεις γύρω από το περιβάλλον μας σε Η προστασία του περιβάλλοντος σε δίκαιο και πράξη, Νομική Βιβλιοθήκη 2008.

² «Ορίζεται ως το σύνολο των κανόνων οι οποίοι ρυθμίζουν με τρόπο υποχρεωτικό τις σχέσεις των ανθρώπων που συμβιών σε κοινωνία οργανωμένη σε κράτος», σε Π. Σούρλας, Μια εισαγωγή στην επιστήμη του Δικαίου, Αντ. Σάκκουλας, Αθήνα Κομοτηνή 1995, σ. 41.

της ποινικής καταστολής – αξιολόγησε απαραίτητο να προβλέψει κυρώσεις για την αντιμετώπιση της ρύπανσης του περιβάλλοντος. Ούτως, μπορούμε να κάνουμε λόγο ευθέως για την ύπαρξη Ποινικού Δίκαιου Περιβάλλοντος. Βέβαια ο ορισμός αυτός χρησιμοποιείται καθαρά για τεχνικούς λόγους αφού εννοιολογικά το Ποινικό Δίκαιο του Περιβάλλοντος διαπλέκεται σχεδόν με όλους τους τομείς ανάπτυξης εγκληματικής δραστηριότητας και δύσκολα μπορεί να εξετασθεί αποκομμένο από αυτούς³.

Η προσπάθεια όμως του Ποινικού Δικαίου ν' απλώσει το προστατευτικό του μανδύα στο περιβάλλον προσκρούει σε μια σειρά από αντικειμενικές και δογματικές δυσχέρειες. Καταρχήν, μια σειρά προβλημάτων δημιουργείται αντικειμενικά από την ίδια τη φύση του περιβάλλοντος και των ιδιαίτερων χαρακτηριστικών του. Αναλυτικότερα, η απόδειξη της αιτιώδους συνάφειας μεταξύ ζημιογόνου πράξης και αποτελέσματος, ο εντοπισμός και η απόδοση ευθυνών στα πλαίσια ανάπτυξης ζημιογόνου για το περιβάλλον επιχειρηματικής δραστηριότητας και η σύγκρουση της αρχής της ενοχής με την απόδοση ποινικής ευθύνης σε νομικά πρόσωπα έρχονται να πρωταγωνιστήσουν σε κάθε προσπάθεια εφαρμογής των ποινικών διατάξεων.

Παράλληλα, εφαρμόζοντας περιβαλλοντολογικές ποινικές διατάξεις θα συλλάβουμε τον εαυτό μας να προβληματίζεται εξαιτίας της νομοτεχνικής δομής αυτού που ονομάζουμε σήμερα «Δίκαιο Περιβάλλοντος». Το ως άνω δίκαιο χαρακτηρίζεται από διακλαδικότητα⁴, η οποία άγει με τη σειρά της στο φαινόμενο της πολυνομίας, της ύπαρξης διάσπαρτων ρυθμίσεων που το αφορούν σε όλους σχεδόν τους κλάδους του δικαίου⁵.

Συγκεκριμένα στα πλαίσια της ποινικής προστασίας, παρατηρούμε πως η ενεργοποίηση των ως άνω ποινικών διατάξεων εξαρτάται κατά κανόνα από την

³ Δεν πρέπει να μας εκπλήσσει η κατάταξη της ρύπανσης του περιβάλλοντος στο **κατάλογο των οικονομικών εγκλημάτων**, Α. Παπανεοφύτου, Ποινική Ευθύνη Νομικών Προσώπων, Νομική Βιβλιοθήκη 2011, σελ. 18 π.χ. σε Ν. Κουράκης, Εγκληματολογικοί Ορίζοντες τόμος Β, 2^η έκδοση, Α. Σάκκουλας, Αθήνα 2005. σελ.190 -191ο οποίος μάλιστα ασκεί κριτική στην αποτελεσματικότητα των προβλεπόμενων ποινικών κυρώσεων και την καθυστέρηση εκ μέρους της Διοίκησης έκδοσης των απαιτούμενων διαταγμάτων. Ομοίως ο Ν. Παρασκευόπουλος σε άρθρο του το κατατάσσει σαν **έγκλημα λευκού κολάρου** σε Νόμος και Φύση, Η ποινική προστασία περιβάλλοντος, Μάιος 1997.

⁴ Ε. Κουτούπα- Ρεγκάκου, Δίκαιο του περιβάλλοντος, Σάκκουλας 2005. σ. 6, η οποία παρακάτω, σ. 7 προκρίνει την αυτονόμηση του ως αυτόνομο κλάδο του Δημοσίου Δικαίου.

⁵ Την γνώμη της κρατούσας θεωρίας φαίνεται να επικρίνει η Γ. Σιούτη αφού κάνει λόγο για «ασάφεια, εμπειρισμό που φτάνει στα όρια του ομορφισμού, για μια καινούργια νομοθετική ζούγκλα και κανονιστική ρύπανση». Γ. Σιούτη, Εγχειρίδιο περιβάλλοντος, εκδόσεις Σάκκουλα, Αθήνα - Κομοτηνή 2003, σ. 3.

παραβίαση διοικητικών ρυθμίσεων. Η διαπλοκή εγκληματικού και διοικητικού αδικού καθώς και η τυχόν εξάρτηση του ποινικού εφαρμοστή από πράξεις της διοίκησης δημιουργούν μια σειρά από νέα εμπόδια στην αποτελεσματικότητά του.

Η νοηματοδότηση της αντικειμενικής υπόστασης των ποινικών διατάξεων από κανόνες που κινούνται έξω από το συνήθη χώρο του Ποινικού Δικαίου είναι λογικό να αφήνει περιθώριο αμφισβήτησης κατά πόσον ο φερόμενος ως δράστης δύναται να γνωρίζει την έκταση, αν όχι την ύπαρξη, του άδικου χαρακτήρα της πράξης του. Ταυτόχρονα, οι φυσικοί αυτουργοί προσβολών σε βάρος του περιβάλλοντος αναζητούνται στις κατώτερες βαθμίδες του στελεχιακού δυναμικού μιας επιχείρησης. Συνηθέστερα δε, οι εργαζόμενοι εκτελούν εντολές, που έχουν αποφασίσει άλλοι χωρίς να μπορούν τις περισσότερες φορές να τις αρνηθούν, να τις αμφισβητήσουν ή να τις ελέγξουν, δίχως να έχουν καν τις απαιτούμενες γνώσεις να αναγνωρίσουν για το αν οι πράξεις τους αυτές προξενούν βλάβη στο περιβάλλον⁶. Με άλλα λόγια, αγνοούν τα πραγματικά εκείνα περιστατικά που θεμελιώνουν την αντικειμενική υπόσταση ενός περιβαλλοντικού εγκλήματος.

Επιπλέον δε, το ίδιο το Δίκαιο ως σύνολο δείχνει να ταξιδεύει με αστραπιαίες ταχύτητες εξελισσόμενο με ιλιγγιώδεις ρυθμούς. Η φράση *«ο εθνικός δικαστής είναι και ευρωπαϊός δικαστής»* κάποτε χρησιμοποιούταν μάλλον ως κολακεία στις δικαστικές αίθουσες, σήμερα όμως είναι πραγματικότητα καθιστώντας το Ευρωπαϊκό Δίκαιο όπλο στη φαρέτρα του έλληνα δικαστή.

Συμπερασματικά, ο θεματικός πυρήνας του παρόντος πονήματος εδράζεται στην προβληματική που αναπτύσσεται στην ποινική προστασία περιβάλλοντος, κυριοτέρως δε στα ζητήματα πλάνης που δύνανται να ανακύψουν στην εφαρμογή της. Με το παρόν γίνεται μια προσπάθεια να ξετυλιχτεί η ως άνω προβληματική αφού παρουσιαστεί το περιεχόμενο και η δομή των ποινικών διατάξεων που αφορούν το περιβάλλον, γίνει μια σύντομη μνεία σε βασικά ζητήματα που αντιμετωπίζει ο εφαρμοστής των ως άνω διατάξεων με το ενδιαφέρον να επικεντρώνεται στο πως αντιμετωπίζει η νομολογία ισχυρισμούς νομικής ή πραγματικής πλάνης.

⁶Α. Παπανεοφύτου, Ποινική ευθύνη νομικών προσώπων ή των υπόλογων για τη δράση τους φυσικών προσώπων σε: Ποινικό Δίκαιο –Ελευθερία –Κράτος Δικαίου, τιμητικός τόμος για τον καθηγητή Γ.Α Μαγκάκη, εκδόσεις Α. Σάκκουλα, 2001.σελ.201 επ. και σειρά άλλων ενδ. Α. Σακελλαρόπουλος, Σκέψεις για το πρόβλημα του Περιβάλλοντος από νομική σκοπιά, Σάκκουλας, Κομοτηνή 1985, σ. 87

1. Η προβληματική της Ποιν. Προστ. Περιβάλλοντος και οι δυσχέρειες που καλείται ν' αντιμετωπίσει

1.1. Ζητήματα αιτιώδους συνάφειας

Τόσο η θεωρία όσο και η νομολογία στο ποινικό δίκαιο χρησιμοποιούν ως προς την αντικειμενική αιτιότητα (σύνδεση) συμπεριφοράς και αποτελέσματος τη θεωρία του ισοδύναμου των όρων. Για να υπάρχει αιτιώδης συνάφεια μεταξύ της ενέργειας ή παράλειψης ενός ανθρώπου και του αποτελέσματος, πρέπει η συμπεριφορά αυτή να αποτελεί «όρο εκ των ουκ άνευ», *condition sine qua non*⁷ χωρίς τον οποίο το αποτέλεσμα δεν μπορεί να έρθει.

Στο συγκεκριμένο θέμα εντάσσονται κυρίως ζητήματα απόδειξης. Αναλυτικότερα, παρατηρούμε πως είναι συχνό το φαινόμενο περιβαλλοντικές προσβολές να μην γίνονται άμεσα αντιληπτές τη στιγμή που λαμβάνουν χώρα αλλά σε χρόνο εξόχως μεταγενέστερο από την στιγμή της άδικης πράξης. Επιπλέον, για την διακρίβωση των συνεπειών τους απαιτείται συχνά ειδικός τεχνολογικός εξοπλισμός, που δεδομένης της αδιαφορίας της πολιτείας, ελλείπει από τις αρμόδιες υπηρεσίες. Η ως άνω διαπίστωση έρχεται να επιτείνει ένα προϋπάρχον εμπόδιο, αυτό του εντοπισμού του δράστη σε περιοχές όπου λειτουργούν παράλληλα πολυάριθμες βιομηχανικές μονάδες ικανές να προκαλέσουν βλάβη στο περιβάλλον,⁸ καθώς *de facto* είναι σχεδόν αδύνατο να διεισδύσει κανείς στον δυσπρόσιτο χώρο της πηγής της περιβαλλοντικής ζημίας.

Περαιτέρω δε, η βασικότερη δυσκολία διάγνωσης έγκειται στο ότι στην ποιότητα ζωής και την υγεία του σύγχρονου ανθρώπου συνεπιδρούν μια σειρά βλαπτικών παραγόντων (μόλυνση του περιβάλλοντος, ακατάλληλη ή επιβλαβής διατροφή, άγχος) που σωρευτικά όλοι αυτοί, άλλοι σε μικρότερο και άλλοι σε μεγαλύτερο βαθμό μπορούν να οδηγήσουν στο θάνατο ή στη βαριά σωματική βλάβη, χωρίς όμως ένας από αυτούς τους παράγοντες να μπορεί να «χρεωθεί» το αποτέλεσμα

⁷Μανωλεδάκη - Παρασκευόπουλου, Εγχειρίδιο Ποινικού Δικαίου, Γενικό Μέρος, Σάκκουλας Θεσσαλονίκη 1999, σ. 45, παρακάτω τονίζει, πως αν οι όροι δεν καλύπτονται από υπαιτιότητα του δράστη, σαν θεωρία οδηγεί σε άτοπο.

⁸ Ενδ. Άρθρο, «Ακατέργαστα λύματα **2.000 βιομηχανιών** πνίγουν την Αθήνα», Εφημερίδα Ημερησία 10-11/12/2011

αυτό και να στοιχειοθετηθεί ότι αν εξέλιπε, θα εξέλιπε και το αποτέλεσμα αυτό.⁹ Άλλωστε υπάρχουν ποικίλες πηγές ρύπανσης του περιβάλλοντος με ανεξακρίβωτο αριθμό ανθρώπων να εμπλέκεται σε αυτές τις διαδικασίες.

Επί της ουσίας, οι παραπάνω δυσκολίες αποτελούν την κυριότερη τροχοπέδη για να εντοπίσει και αποδείξει κανείς την αιτιώδη συνάφεια ανάμεσα στη ζημιογόνο πράξη και το αποτέλεσμα αυτής¹⁰. Δυσκολία που γίνεται ακόμη εντονότερη για τον εφαρμοστή του δικαίου από τη στιγμή που η αιτιώδης αυτή συνάφεια απαιτείται να διαπιστώνεται από τα πραγματικά περιστατικά και να προκύπτει μέσα από την αιτιολογία της δικαστικής απόφασης, ώστε αυτή να είναι ειδική και εμπειριστατωμένη.

Στην κατεύθυνση αυτή φαίνεται να κινείται σήμερα και η ελληνική δικαστηριακή πραγματικότητα. Αυτό διότι σε περιπτώσεις όπως αυτή του της παρ. 3 του άρθρου 28 του ν. 1650/1986, όπου απαιτείται από το είδος ή την ποσότητα των ρύπων ή από την έκταση και τη σημασία της υποβάθμισης του περιβάλλοντος να δημιουργήθηκε κίνδυνος θανάτου ή βαριάς σωματικής βλάβης, παρουσιάζει μηδαμινή σχεδόν εφαρμογή στην νομολογία¹¹.

⁹ Π.χ. γίνεται συχνά κουβέντα για αύξηση των κρουσμάτων του καρκίνου σε περιοχές που λειτουργεί εργοστάσιο παραγωγής ηλεκτρικής ενέργειας της ΔΕΗ (Πτολεμαΐδα, Αλιβέρι), ή στη Σούδα όπου είναι εγκατεστημένη βάση των αμερικανικών δυνάμεων, αλλά αυτό είναι πολύ δύσκολο να αποδειχτεί. Η αιτιώδης συνάφεια μεταξύ βλάβης του περιβάλλοντος και βλάβης του ανθρώπου είναι πιο εύκολα διαγνώσιμη σε περιπτώσεις ατυχημάτων, τύπου Σεβέζο, Τσέρνομπιλ, Μποπάλ, όπου ένα ξαφνικό γεγονός (έκρηξη) οδήγησε σε σοβαρή ρύπανση και αυτή στο θάνατο πολλών ανθρώπων.

¹⁰ Παπανεοφύτου Αγάπιοις, *Ποινικό Δίκαιο και ποινικό δόγμα υπό το πρίσμα των σύγχρονων αξιώσεων προστασίας από τους κινδύνους της τεχνολογικής εξέλιξης*, Ποινικά Χρονικά 1998, σελ. 849-869.

¹¹ Είναι χαρακτηριστικό ότι 25 χρόνια μετά τη θέσπιση του Ν 1650/1986 έχει δημοσιευτεί ένα μόνο βούλευμα όπου τέθηκε ζήτημα εφαρμογής της παρ. 3 του άρθρου 28, μετά από ποινική δίωξη που ασκήθηκε κατά των κατηγορουμένων με βάση τις διατάξεις της παρ. 3 (εδάφιο α και β) του Ν 1650/1986. Πρόκειται για το υπ' αριθμόν 130/1992 Βούλευμα Συμβουλίου Πλημμελειοδικών Ιωαννίνων, το οποίο έκανε δεκτή τη συνδρομή των προϋποθέσεων του εγκλήματος συγκεκριμένης διακινδύνευσης του της παρ. 3 εδ. α, αφού δέχθηκε ότι «Ο κατηγορούμενος, με την ιδιότητα του νομίμου εκπροσώπου (διαχειριστή) της εταιρίας "... ΟΕ", είχε ολόκληρο το επίμαχο χρονικό διάστημα την άμεση ευθύνη της λειτουργίας της βιομηχανίας, αποβλέποντας στην αύξηση της παραγωγής του εργοστασίου, χωρίς παράλληλα να λάβει όλα τα υποδεικνυόμενα από μέρους των αρμοδίων υπηρεσιών μέτρα εξουδετερώσεως ή ουσιώδους περιορισμού των οχληρών εκπομπών που ανέδιδε το χρησιμοποιούμενο ως πρώτη ύλη κρεοζωτέλαιο, είναι προφανές ότι αποδέχθηκε το ενδεχόμενο του αξιοποιούν αποτελέσματος της δημιουργίας κινδύνου για τη ζωή ("κινδύνου θανάτων") και την υγεία ("κινδύνου βαριών σωματικών βλαβών") των κατοίκων της πλησιέστερα ευρισκομένης Κοινότητας Π. Ιωαννίνων, ως συνέπεια της σοβαρής ρύπανσης του φυσικού περιβάλλοντος, την οποία προκαλούσαν τα απόβλητα υγρά και αέρια του εργοστασίου (εμποτιστηρίου) του.» Για τη διάγνωση του κινδύνου αυτού το δικαστήριο αξιοποίησε άλλωστε έγγραφο της Διεύθυνσης Χημικών Υπηρεσιών Νομαρχίας Ιωαννίνων, το οποίο αναδεικνύει την ιδιότητα των αποβλήτων αυτών «να προσβάλλουν δυσμενώς τον άνθρωπο (κατά την εισπνοή των ατμών του ερεθίζονται το δέρμα και τα μάτια λόγω της τοξικότητας

Συμπερασματικά, το ζήτημα της απόδειξης αιτιώδους συνάφειας στα πλαίσια των περιβαλλοντολογικών εγκλημάτων, κάνει την εμφάνιση του κυρίως σε διακεκριμένες περιπτώσεις των ως άνω αδικημάτων. Αυτό διότι είναι αντικειμενικά δύσκολη η απόδειξη της σύνδεσης της ζημιογόνου πράξης ή παράλειψης με το βλαπτικό αποτέλεσμα.

Εξετάζοντας στην πράξη την εφαρμογή του αρθ. 28 παρ. 3 (κίνδυνος ή επέλευση θανάτου ή βαριάς σωματικής βλάβης) παρατηρήσαμε πόσο δύσκολη καθίσταται η μετά βεβαιότητας απόδειξη της αιτιώδους συνάφειας ζημιογόνου πράξης και αποτελέσματος.

Ενδεικτικό είναι το γεγονός ότι 25 χρόνια μετά τη θέσπιση του Ν 1650/1986 έχει δημοσιευτεί ένα μόνο βούλευμα όπου τέθηκε ζήτημα εφαρμογής της παρ. 3 του άρθρου 28, μετά από ποινική δίωξη που ασκήθηκε κατά των κατηγορουμένων με βάση τις διατάξεις της παρ. 3 (εδάφιο α και β) του Ν 1650/1986.

Περαιτέρω, δεν κρίνεται τυχαίο ότι το υπ' αριθμόν 130/1992 Βούλευμα Συμβουλίου Πλημμελειοδικών Ιωαννίνων έκανε δεκτή τη συνδρομή μόνο των προϋποθέσεων του εγκλήματος συγκεκριμένης διακινδύνευσης του της παρ. 3 εδ. α, αφού δέχθηκε ότι *«Ο κατηγορούμενος, με την ιδιότητα του νομίμου εκπροσώπου (διαχειριστή) της εταιρίας "Ε. ΟΕ", είχε ολόκληρο το επίμαχο χρονικό διάστημα την άμεση ευθύνη της λειτουργίας της βιομηχανίας, αποβλέποντας στην αύξηση της παραγωγής του εργοστασίου, χωρίς παράλληλα να λάβει όλα τα υποδεικνυόμενα από μέρους των αρμοδίων υπηρεσιών μέτρα εξουδετέρωσης ή ουσιώδους περιορισμού των*

και δυνατόν με την αναπνοή ή την απορρόφηση από το δέρμα μεγάλων δόσεων να προκληθεί δηλητηρίαση)».

Αντίθετα, το Συμβούλιο δεν έκανε δεκτή την παραπομπή των κατηγορουμένων για το εκ του αποτελέσματος χαρακτηριζόμενο κακούργημα καθώς κατέληξε στο ότι «η άποψη ότι η αύξηση των θανάτων από καρκίνο, αναπνευστικά νοσήματα και καρδιοπάθειες, που αποδίδονται στην ανεξέλεγκτη εκπομπή των αποβλήτων αερίων του εργοστασίου, τα οποία περιέχουν τοξικά και δηλητηριώδη χημικά συστατικά, δυνάμενα να προσβάλουν δυσμενώς τον άνθρωπο και σε περίπτωση μακροχρόνιας έκθεσης σ' αυτές να του προκαλέσουν καρκινογόνο δράση, δεν στηρίζεται σε ασφαλή επιστημονικά δεδομένα και συνεπώς δεν προσφέρεται για την εξαγωγή ασφαλών συμπερασμάτων τόσο υπέρ όσο και κατά της υπέρβασης οποιουδήποτε αιτιώδους συνδέσμου μεταξύ της δραστηριότητας του εργοστασίου και της ενδεχόμενης αύξησης των θανάτων από ανίατα νοσήματα στην προαναφερόμενη περιοχή.» Άλλωστε όπως τονίζεται και σε έκθεση πραγματογνωμοσύνης του Καθηγητή της Υγιεινής Χ.Κ., που έλαβε υπ' όψη το δικαστήριο «μόνο μακροχρόνια επιδημιολογική έρευνα, προοπτικού τύπου, τόσο των εργαζομένων στη βιομηχανία όσο και των κατοίκων της παρακείμενης Κοινότητας Π., σε συνδυασμό πάντοτε με κλινικές, εργαστηριακές και παρακλινικές εξετάσεις, θα μπορούσε να προβάλει τα προβλήματα υγείας και να καταδείξει την αιτιώδη σχέση μεταξύ επελθόντων θανάτων και της βλαπτικής επενέργειας της βιομηχανίας». Επομένως από κανένα αποδεικτικό στοιχείο δεν προέκυψε ότι οι επελθόντες θάνατοι των προαναφερθέντων ατόμων ευρίσκονται σε αντικειμενικό αιτιώδη σύνδεσμο με το βασικό έγκλημα της ρυπάνσεως του περιβάλλοντος.

οχληρών εκπομπών που ανέδιδε το χρησιμοποιούμενο ως πρώτη ύλη κρεοζωτέλαιο, είναι προφανές ότι αποδέχθηκε το ενδεχόμενο του αξιοποιήσιμου αποτελέσματος της δημιουργίας κινδύνου για τη ζωή ("κινδύνου θανάτων") και την υγεία ("κινδύνου βαριών σωματικών βλαβών") των κατοίκων της πλησιέστερα ευρισκομένης Κοινότητας Π. Ιωαννίνων, ως συνέπεια της σοβαρής ρύπανσης του φυσικού περιβάλλοντος, την οποία προκαλούσαν τα απόβλητα υγρά και αέρια του εργοστασίου (εμποτιστηρίου) του.»

Αντίθετα, το Συμβούλιο δεν έκανε δεκτή την παραπομπή των κατηγορουμένων για το εκ του αποτελέσματος χαρακτηριζόμενο κακούργημα του εδαφίου β' καθώς κατέληξε στο ότι «η άποψη ότι η αύξηση των θανάτων από καρκίνο, αναπνευστικά νοσήματα και καρδιοπάθειες, που αποδίδονται στην ανεξέλεγκτη εκπομπή των αποβλήτων αερίων του εργοστασίου, τα οποία περιέχουν τοξικά και δηλητηριώδη χημικά συστατικά, δυνάμενα να προσβάλουν δυσμενώς τον άνθρωπο και σε περίπτωση μακροχρόνιας έκθεσης σ' αυτές να του προκαλέσουν καρκινογόνο δράση, δεν στηρίζεται σε ασφαλή επιστημονικά δεδομένα και συνεπώς δεν προσφέρεται για την εξαγωγή ασφαλών συμπερασμάτων τόσο υπέρ όσο και κατά της υπάρξεως οποιουδήποτε αιτιώδους συνδέσμου μεταξύ της δραστηριότητας του εργοστασίου και της ενδεχόμενης αύξησης των θανάτων από ανίατα νοσήματα στην προαναφερόμενη περιοχή.»

Τρίτον, καθίσταται προφανής η σημασία και η αναγκαιότητα για τη συνδρομή άρτιων και τεχνικώς καταρτισμένων διοικητικών υπηρεσιών ελέγχου σε ζητήματα απόδειξης σε τέτοιες περιπτώσεις. Αυτό διότι όπως επισημανθεί στο ως άνω βούλευμα για τη διάγνωση του κινδύνου αυτού το δικαστήριο αξιοποίησε άλλωστε έγγραφο της Διεύθυνσης Χημικών Υπηρεσιών Νομαρχίας Ιωαννίνων, το οποίο αναδεικνύει την ιδιότητα των αποβλήτων αυτών «να προσβάλλουν δυσμενώς τον άνθρωπο (κατά την εισπνοή των ατμών του ερεθίζονται το δέρμα και τα μάτια λόγω της τοξικότητος και δυνατόν με την αναπνοή ή την απορρόφηση από το δέρμα μεγάλων δόσεων να προκληθεί δηλητηρίαση)».

Τέλος, είναι ξεκάθαρο πως στα ως άνω ζητήματα εξέχον ρόλο διαδραματίζουν τεχνικές γνώσεις εξωδικαιϊκών κλάδων των οποίων η κρίση μάλλον κρατούν δέσμιο το δικαστή στο σχηματισμό δικανικής πεποίθησης. Χαρακτηριστική είναι στο ως άνω παράδειγμα η έκθεση πραγματογνωμοσύνης του Καθηγητή της Υγιεινής Χ.Κ., που

έλαβε υπ' όψη το δικαστήριο. Όπως σημειώνεται σε αυτή «μόνο μακροχρόνια επιδημιολογική έρευνα, προοπτικού τύπου, τόσο των εργαζομένων στη βιομηχανία όσο και των κατοίκων της παρακείμενης Κοινότητας Π., σε συνδυασμό πάντοτε με κλινικές, εργαστηριακές και παρακλινικές εξετάσεις, θα μπορούσε να προβάλει τα προβλήματα υγείας και να καταδείξει την αιτιώδη σχέση μεταξύ επελθόντων θανάτων και της βλαπτικής επενέργειας της βιομηχανίας». Επομένως από κανένα αποδεικτικό στοιχείο δεν προέκυψε ότι οι επελθόντες θάνατοι των προαναφερθέντων ατόμων ευρίσκονται σε αντικειμενικό αιτιώδη σύνδεσμο με το βασικό έγκλημα της ρυπάνσεως του περιβάλλοντος.

1.2. Η τροχόπεδη της αρχής της ενοχής

Όπως αναφέραμε, η ανάπτυξη ζημιογόνων δραστηριότητας σε βάρος του περιβάλλοντος συμπλέκεται συχνά και με το οικονομικό έγκλημα και έρχεται ως αποτέλεσμα επιχειρηματικής δραστηριότητας νομικών προσώπων¹². Μπορεί να έχει χυθεί μελάνη υπέρ της θεσμοθέτησης ποινικής ευθύνης στα νομικά πρόσωπα¹³, η κρατούσα στη θεωρία μερίδα¹⁴ όμως, εμμένει σε μία βασική αρχή του ποινικού δόγματος, ότι δηλ. ποινική ευθύνη μπορούν να έχουν μόνο τα φυσικά πρόσωπα και όχι τα νομικά: *societas delinquere non potest*. Αυτό διότι, ένα νομικό πρόσωπο δεν πράττει, δεν καλύπτει τα στοιχεία της ανθρώπινης συμπεριφοράς που απαιτεί ο Ποινικός μας Κώδικας για να τυποποιήσει την έννοια του αδικήματος. Περαιτέρω, διότι ελλείπει από αυτό η βούληση που πραγματώνει το απαιτούμενο στοιχείο του καταλογισμού. Άλλωστε, η αρχή του καταλογισμού σε ενοχή είναι εκείνη, που θεμελιώνει την κοινωνικοηθική αποδοκιμασία, ήτοι την προσωπική μομφή που απευθύνει η Πολιτεία στο δράστη εξαιτίας της ψυχοπνευματικής σύνδεσής του με την τέλεση μιας αξιόποινης πράξης. Η ποινική ευθύνη για την άδικη πράξη, συνεπώς,

¹² Αναλυτικά για την προβληματική της ποινικής ευθύνης νομικών προσώπων σε Α. Παπανεοφύτου, Ποινική Ευθύνη Νομικών Προσώπων, *passim* Νομική Βιβλιοθήκη 2011

¹³ Στην Ελλάδα παλαιότερα από τον Φιλίππιδη, η ποινική ευθύνη των νομικών προσώπων, Θεσσαλονίκη 1950. Περαιτέρω, για τις ειδικότερες θέσεις των συγγραφέων που συνηγορούν υπέρ της αναγνώρισης ποινικής ευθύνης σε νομικά πρόσωπα βλ παραπομπή στη σημ 15 Αγάπιος Παπανεοφύτου Ποινική ευθύνη νομικών προσώπων ή των υπόλογων για τη δράση του φυσικών προσώπων; Ποινικό Δίκαιο-Ελευθερία-Κράτος Δικαίου, Τιμητικός Τόμος για τον Γ.Α Μαγκάκη 1999 σελ 210.

¹⁴ Χωραφάς, Ποινικό Δίκαιο, γεν. μέρος, 1978, σελ 112 «...όλες οι διατάξεις του ΠΚ είναι έτσι διατυπωμένες, ώστε προϋποθέτουν άνθρωπο ενεργούντα ή παραλείποντα», Ανδρουλάκης, Ποινικό δίκαιο, Γενικό Μέρος 2000, σ. 148 - 9.

αιτιολογείται από την μομφή που απευθύνεται στο δράστη, επειδή ακριβώς αυτός ενώ είχε το «άλλως δύνασθαι πράττειν»¹⁵ προτίμησε την τέλεση της πράξης αυτής. Εάν έλειπε αυτή η εσωτερική σχέση αδίκου και πράξης, τυχόν καταδίκη του δράστη θα σήμαινε τον υποβιβασμό του από υποκείμενο δικαιωμάτων και υποχρεώσεων, σε ένα απλό αντικείμενο ποινικής εξουσίωσης, κατά παράβαση των θεμελιωδών Συνταγματικών αρχών του απαραβίαστο της ανθρώπινης αξίας και του κράτους δικαίου¹⁶. Έτι περαιτέρω, ο αυστηρά προσωποπαγής χαρακτήρας της ποινής (κυρίως αυτή της στέρησης της ελευθερίας), αποκλείει τη δυνατότητα επιβολής της σε νομικό πρόσωπο. Αυτό γιατί, το τελευταίο ως «βουβό» και «κουφό» δεν δύναται να αισθανθεί την ποινή ως κάτι κακό. Στην πράξη άλλωστε, όποια ποινή μπορεί να προβλεφθεί σε βάρος νομικού προσώπου (χρηματικό πρόστιμο, αναστολή ή παύση της λειτουργίας του) δεν φαίνεται να διαφέρει από μια διοικητικού τύπου κύρωση.

Κατά συνέπεια, η προστατευτική παρέμβαση του ποινικού δικαίου στις εστίες προέλευσης τεχνολογικών κινδύνων (τα νομικά πρόσωπα) περιορίζεται σε σημαντικό ποσοστό¹⁷.

Ακόμη όμως και αν καταφέρουμε να σπάσουμε το ως άνω κέλυφος, η τυχόν προσπάθεια να εντοπίσουμε τα υπεύθυνα φυσικά πρόσωπα προσκρούει στη φύση τέτοιων μεγάλων οικονομικών οργανισμών. Η αποκεντρωμένη δομή τους, στην πράξη, οδηγεί από ποινικής σκοπιάς σε μία «οργανωμένη ανευθυνότητα»¹⁸, δυσχεραίνοντας έως αναιρώντας την ανίχνευση αρμοδιοτήτων και ευθυνών¹⁹. Ομοίως, το είδος της ποινής που μπορεί να διαταχθεί σε βάρος ενός νομικού προσώπου δεν μπορεί να είναι άλλο εκτός από χρηματική. Στην πράξη όμως, μια τέτοια ποινή δε φαίνεται δυνατή ν' ανακόψει τυχόν επιβαρυντικές για το περιβάλλον

¹⁵ Α. Παπανεοφύτου, Κριτική Προσέγγιση της λειτουργίας των αρχών του φιλελεύθερου ποινικού δόγματος σε σύγχρονες μορφές εγκληματικότητας (Τιμητικός Τόμος για τον καθηγητή Διονύσιο Σπινέλλη), εκδόσεις Αντ. Ν. Σάκκουλα, 2001, σελ. 763

¹⁶ Ν. Παρασκευόπουλος, Η συνταγματική διάσταση του αδίκου και της ενοχής, ΥΠΕΡΑΣΠΙΣΗ 1993, σ 1262 επ.

¹⁷ Παπανεοφύτου Αγάπιο, *Ποινικό Δίκαιο και ποινικό δόγμα υπό το πρίσμα των σύγχρονων αξιώσεων προστασίας από τους κινδύνους της τεχνολογικής εξέλιξης*, Ποινικά Χρονικά 1998, σελ. 849-869.

¹⁸ Σπυράκος, Η ποινική ευθύνη των επιχειρήσεων: Εξέλιξη ή παράλειψη του ποινικού δικαίου, Ποινικά Χρονικά 1993, σ. 1202, ο ίδιος παραπέμπει σε B. Schuneman, *Unternehmenskriminalität und Strafrecht*, 1979, σ. 34.

¹⁹ Χαρίκλεια Αθανασίου, Η ποινική ευθύνη των νομικών προσώπων - στο γερμανικό ποινικό δίκαιο, στο Ν.Ε. Κουράκη, Αντεγκληματική Πολιτική II, 2000, σ 251. την πατρότητα του όρου «οργανωμένη ανευθυνότητα» την αποδίδει στον Ostermayer, ZRP 1971, 76.

δραστηριότητες, που εκ του αποτελέσματος επιφέρουν στις επιχειρήσεις – δράστες πολλαπλάσια οικονομικά οφέλη²⁰.

Είναι ξεκάθαρο επομένως πως όταν ο εφαρμοστής του δικαίου έρχεται αντιμέτωπος με περιβαντολλογικά εγκλήματα αντιμετωπίζει δυσκολίες στον καταλογισμό τους εξαιτίας της διέπουσας το ποινικό δίκαιο αρχής της ενοχής.

Όπως αναλύσαμε πρωτύτερα, έχουν διατυπωθεί θέσεις²¹ υπέρ της ποινικής ευθύνης των νομικών προσώπων. Αυτό γιατί υποστηρίζεται ότι τα νομικά πρόσωπα σηκώνουν στις πλάτες τους το κύριο βάρος της οικονομικής δραστηριότητας, συνδιαμορφώνουν μια κοινωνική πραγματικότητα καθιστώντας εαυτούς υποκείμενα νομικών υποχρεώσεων. Οι πράξεις των οργάνων της επιχείρησης στα πλαίσια της δραστηριότητας της εξωτερικεύουν ουσιαστικά πράξεις της ίδιας, καθώς γίνονται προς όφελος της. Ως προς την ικανότητα της εταιρείας - δράστη πια προς καταλογισμό σε ενοχή, προτείνονται θεωρίες εξάρτησης της υπό το πρίσμα του «σκοπού»²² της ποινής και μόνο ή βάσει θεωρητικών κατασκευών περί «κοινωνικής ευθύνης»²³ λόγω πλημμελούς εσωτερικής οργάνωσης και λειτουργίας. Έτσι, ήδη σε αλλοδαπά δίκαια συναντούμε διατάξεις²⁴, θεσπισμένες τις τρεις τελευταίες δεκαετίες,

²⁰Παπανεοφύτου Αγάπιος ο.π. σελ. 849-869, ακόμη και η Γιανακοπούλου που τάσσεται υπέρ της αντικειμενικοποίησης της ευθύνης (στο αστικό δίκαιο) σε θέματα περιβάλλοντος εκφράζει φόβους, αν όχι βεβαιότητα, πως πολλές επιχειρήσεις θα προτιμούν να πληρώνουν αποζημιώσεις παρά ν' αντιμετωπίσουν τη δαπάνη για την αποτροπή της ρύπανσης, σε Η Νομική Προστασία του περιβάλλοντος, Σάκκουλας 1981, σελ. 67, Μ. J. Sandel, Δικαιοσύνη, μετάφραση Αλ. Κιουπκιάλης, εκδόσεις Πόλις, 2011, σ.69 όπου αναλύοντας την ωφελμιστική θεωρία του Μπένθουμ αναφέρεται σε έκθεση της Αρχής Προστασίας του Περιβάλλοντος της ΗΠΑ όπου παρουσιάστηκε μια ανάλυση κόστους-οφέλους της βλάβης της ανθρώπινης ζωής από την ατμοσφαιρική ρύπανση.

²¹ Στην Ελλάδα παλαιότερα από τον Φιλιππίδη, η ποινική ευθύνη των νομικών προσώπων, 1950. Περαιτέρω, για τις ειδικότερες θέσεις των συγγραφέων που συνηγορούν υπέρ της αναγνώρισης ποινικής ευθύνης σε νομικά πρόσωπα βλ παραπομπή στη σημ. 15 Αγάπιος Παπανεοφύτου Ποινική ευθύνη νομικών προσώπων ή των υπόλογων για τη δράση του φυσικών προσώπων; Ποινικό Δίκαιο-Ελευθερία-Κράτος Δικαίου, Τιμητικός Τόμος για τον Γ.Α Μαγκάκη 1999 σελ 210.

²²Για τη θέση του Roxin ιδεε τη παραπομπή στη σημείωση 48, Αθανασίου, η ποινική ευθύνη των νομικών προσώπων - επιχειρήσεων στο γερμανικό ποινικό δίκαιο, σε Κουράκη, Αντεγκληματική Πολιτική II, 2000, σελ.245 επ.

²³Για τη θέση του Tiederman ιδεε παραπομπή στη σημείωση 51, Αθανασίου, η ποινική ευθύνη των νομικών προσώπων - επιχειρήσεων στο γερμανικό ποινικό δίκαιο, σε Κουράκη, Αντεγκληματική Πολιτική II, 2000, σελ.245 επ.

²⁴ Π.χ. άρθρο 120 - 2 παρ. 1 του γαλλικού Ποινικού Κώδικα σύμφωνα με το οποίο « τα νομικά πρόσωπα εξαιρουμένου του κράτους ευθύνονται ποινικά (...)στις περιπτώσεις που αυτό προβλέπεται από νόμο ή διάταγμα για τις παραβάσεις που τελέστηκαν για λογαριασμό τους από τα όργανα ή τους εκπροσώπους τους». Παρακάτω στην παρ. 5, «η ποινική ευθύνη δεν αποκλείει εκείνη των φυσικών προσώπων, αυτουργών ή συμμετόχων στις ίδιες πράξεις.»

που προβλέπουν ποινική ευθύνη νομικών προσώπων σε χώρες όπως η Ιαπωνία, η Δανία, το Βέλγιο, η Ολλανδία, ο Καναδάς, η Γαλλία²⁵, η Γερμανία²⁶ και η Ιταλία.

Εντούτοις, η δυσκολία του καταλογισμού σε ενοχή επί περιβαλλοντικών εγκλημάτων είναι υπαρκτή και τυχόν πρόβλεψη ποινικής ευθύνης σε νομικά πρόσωπα αντί να λύνει το πρόβλημα μάλλον φροντίζει απλώς να το κρύψει. Αυτός είναι και ο λόγος που χρησιμεύει να εξετάσουμε τις λύσεις που ακολούθησε ο νομοθέτης στο ως άνω ζήτημα.

Ένα πρώτο βήμα, κάνει ο νομοθέτης με το άρθ. 28 παρ. 4 του ν. 1650/86²⁷ και αργότερα με το ν. 4042/2012 όπως και με το ν. 4037/2012 καθώς κατευθύνεται προς τη θέσπιση κάποιων ρυθμίσεων για την ποινική αντιμετώπιση περιβαλλοντικών προσβολών που προκαλούνται από τη δραστηριότητα των νομικών προσώπων²⁸ καθιστώντας υπεύθυνα. Για τη θεμελίωση βέβαια της ευθύνης τους απαιτείται πρώτα η θεμελίωση της ποινικής ευθύνης ενός ή περισσότερων φυσικών προσώπων που απασχολούνται στην επιχείρηση και η βλαπτική συμπεριφορά τους να προκύπτει ως αποτέλεσμα των δραστηριοτήτων που ασκεί το νομικό πρόσωπο. Δικονομικά το αστικώς υπεύθυνο νομικό πρόσωπο καλείται για την καταβολή της χρηματικής ποινής δυνάμει της ρύθμισης του άρθρου 89 παρ. 2²⁹.

Το επόμενο βήμα κρίνεται μάλλον πιο ουσιαστικό, σίγουρα σύμφωνο με το ποινικό δόγμα, αφού χρησιμοποιείται ο θεσμός της ιδιαίτερης νομικής υποχρέωσης. Βλέπουμε λοιπόν στο Άρθρο 28 παρ. 5³⁰ ν' αξιοποιείται ο θεσμός αυτός με

²⁵ Για τα ισχύοντα στο γαλλικό ποινικό δίκαιο, ιδετε Παπαθεοδώρου, η ποινική ευθύνη των νομικών προσώπων στο γαλλικό ποινικό δίκαιο, ΠοινΧρ1998, σ. 945 επ.

²⁶ Αντιστοίχως για το γερμανικό ποινικό δίκαιο, ιδετε Αθανασίου, η ποινική ευθύνη των νομικών προσώπων - επιχειρήσεων στο γερμανικό ποινικό δίκαιο, σε Κουράκη, Αντεγκληματική Πολιτική II, 2000, σελ.245 επ.

²⁷ «Αν η ρύπανση ή άλλη υποβάθμιση του περιβάλλοντος προέρχεται από τη δραστηριότητα νομικού προσώπου, το δικαστήριο κηρύσσει αστικώς υπεύθυνο εις ολόκληρον για την καταβολή της χρηματικής ποινής και το νομικό πρόσωπο».

²⁸ Παρά τις αντιδράσεις, Αλεξιάδη. Σ., Δικονομικά προβλήματα των αξιόποινων προσβολών του περιβάλλοντος, Εισήγηση στο Ε Πανελλήνιο Συνέδριο της ΕΕΠΔ, 1993, ο.π. σελ. 66

²⁹ Σύμφωνα με τη διάταξη αυτή «Ο εισαγγελέας καλεί αυτεπαγγέλτως στην ποινική δίκη τον αστικώς υπεύθυνο για την πληρωμή χρηματικών ποινών και εξόδων με τις ίδιες διατυπώσεις και μέσα στις ίδιες προθεσμίες που καλεί τον κατηγορούμενο. Η κλήση πρέπει να αναφέρει το άρθρο του νόμου στο οποίο βασίζεται η αστική του ευθύνη».

³⁰ «Οι πρόεδροι διοικητικών συμβουλίων, οι εντεταλμένοι ή διευθύνοντες σύμβουλοι ανωνύμων εταιρειών, οι διαχειριστές εταιρειών περιορισμένης ευθύνης, ο πρόεδρος του διοικητικού και του εποπτικού συμβουλίου συνεταιρισμών, καθώς και τα πρόσωπα που ασκούν τη διοίκηση ή τη διαχείριση άλλων νομικών προσώπων του δημοσίου ή του ιδιωτικού τομέα έχουν ιδιαίτερη νομική υποχρέωση να μεριμνούν για την τήρηση των διατάξεων που αφορούν την προστασία του περιβάλλοντος. Για κάθε πράξη ή παράλειψη του νομικού προσώπου που εμπίπτει στην παράγραφο 1 του άρθρου αυτού τα

περιεχόμενο την υποχρέωση μέριμνας για την τήρηση των διατάξεων που αφορούν την προστασία του περιβάλλοντος. Στόχος προφανώς του νομοθέτη αποτελεί η αποτελεσματικότερη εφαρμογή των ποινικών διατάξεων του άρθρου 28 του Ν 1650/1986, με δράστες πρόσωπα με στελεχική θέση ευθύνης στα πλαίσια των επιχειρήσεων, όπως π.χ. διευθυντικά στελέχη, μεγαλομέτοχοι κτλ. Αυτός είναι και ο λόγος που η απαρίθμηση των προσώπων στα οποία αναγνωρίζεται ιδιαίτερη νομική υποχρέωση κατά το άρθρο 28 παρ. 5 του Ν 1650/1986 είναι αρκετά εύστοχη με αξιώσεις προσαρμογής στις σύγχρονες δομές των πολυπρόσωπων επιχειρήσεων. Ανοίγει έτσι ο δρόμος να σημειωθούν σημαντικά βήματα στην απόδοση ποινικών ευθυνών σε ιθύνοντα στελέχη και επιχειρηματίες ή μεγαλομετόχους που ασκούν την πραγματική διοίκηση σε επιχειρήσεις που προκαλούν βλαπτικές μεταβολές στο περιβάλλον. Η σημαίνουσα θέση που έχουν τα πρόσωπα αυτά στα πλαίσια των αναφερομένων νομικών προσώπων κατά κανόνα συνοδεύεται από τον έλεγχο που ασκούν κατά τη λειτουργία τους, την ευθύνη και την ουσιαστική συμβολή τους στη λήψη αποφάσεων, τη δυνατότητα εποπτείας στις δραστηριότητές τους και στους απασχολούμενους στα κατώτερα κλιμάκια της ιεραρχίας, οι οποίοι τελώντας σε σχέση εξάρτησης ακολουθούν τις εντολές των ανωτέρων τους, έχοντας πολλές φορές άγνοια για τις επιπτώσεις των πράξεών τους στο περιβάλλον.³¹ Άλλωστε, κατά κανόνα, τα πρόσωπα αυτά είναι μέτοχοι ή υψηλόμισθα στελέχη στις εν λόγω επιχειρήσεις και έχουν άμεσο όφελος από την αύξηση της παραγωγικότητας και της κερδοφορίας της επιχείρησης, στο βωμό των οποίων δεν διστάζουν να θυσιάσουν μεταξύ άλλων ατομικών και κοινωνικών δικαιωμάτων και το φυσικό και πολιτιστικό περιβάλλον.

Επομένως, σημαντικό ρόλο στη θεμελίωση της νομικής υποχρέωσης διαδραματίζει η εγγυητική θέσης των εν λόγω προσώπων ως προς την τήρηση των απαγορεύσεων και επιταγών και όλων των προστατευτικών όρων του Ν 1650/1986, η παράβαση των οποίων προκαλεί τη ρύπανση ή την υποβάθμιση³², με την έννοια «της

πρόσωπα αυτά τιμωρούνται ως αυτοί ανεξάρτητα από την τυχόν ποινική ευθύνη άλλου φυσικού προσώπου και την αστική ευθύνη του νομικού προσώπου, εφόσον από πρόθεση ή από αμέλεια δεν τήρησαν την ιδιαίτερη νομική τους υποχρέωση να μεριμνούν για την εφαρμογή των διατάξεων αυτού του νόμου.»

³¹ Παπανεοφύτου Α., Ποινικό Δίκαιο, κράτος και τεχνολογικοί κίνδυνοι, Τόμος Α', Εκδόσεις Αντ. Ν. Σάκουλα, Αθήνα 1997, σελ. 269-270

³² Παπανεοφύτου Α., Ποινικό Δίκαιο, κράτος και τεχνολογικοί κίνδυνοι, Τόμος Α', Εκδόσεις Αντ. Ν. Σάκουλα, Αθήνα 1997, σελ. 270-271

ειδικής σχέσης πραγματικής κοινωνικής εγγύτητας του δράστη προς το οικείο έννομο αγαθό ή προς την περί ης πρόκειται εστία κινδύνων»³³.

Στάση που φαίνεται ν' ακολουθεί και η νομολογία αφού διαπιστώνεται, ότι για την υπαγωγή προσώπων στην διάταξη της παρ. 5 του άρθρου 28 λαμβάνεται υπ' όψη η καταστατική ιδιότητα των μελών των νομικών προσώπων, σε συνδυασμό με τον ρόλο που κατέχουν ως προς την άσκηση ουσιαστικής, πραγματικής διοίκησης, ως προς την πραγματική εξουσία διεύθυνσης και ελέγχου³⁴. Η υιοθέτηση του κριτηρίου αυτού μπορεί να επιδράσει προωθητικά στην αποτελεσματική εφαρμογή των ποινικών διατάξεων της περιβαλλοντικής νομοθεσίας, γιατί προσανατολίζει την ποινική διερεύνηση στην αναζήτηση προσώπων που κατευθύνουν και διευθύνουν την δραστηριότητα των ρυπογόνων επιχειρήσεων.

Ωστόσο, η διάταξη αυτή παρουσιάζει μια ιδιομορφία σε σχέση με τις νομικές διατάξεις που απονέμουν ιδιαίτερη νομική υποχρέωση σε κάποια πρόσωπα (π.χ. 286 ΠΚ). Με μια περίεργη νομοθετική κατασκευή, ο νομοθέτης δεν αρκείται στην ρητή θεμελίωση της ιδιαίτερης νομικής υποχρέωσης των εν λόγω προσώπων, ώστε να αξιολογείται αυτή για τη στοιχειοθέτηση των δια παραλείψεως τελουμένων εγκλημάτων (15 ΠΚ). Στο εδ. β της παρ. 5 του άρθρου 28, αναφέρεται ότι τα πρόσωπα αυτά αν δεν τηρήσουν την ιδιαίτερη νομική υποχρέωσή τους αυτή τιμωρούνται οι ίδιοι ως αυτουργοί (εφόσον βέβαια διαπιστώνεται υπαιτιότητά τους), για κάθε πράξη ή παράλειψη του νομικού προσώπου από την οποία προκαλείται ρύπανση ή υποβάθμιση του περιβάλλοντος.³⁵ Προφανώς στη διατύπωση αυτή του νόμου οφείλεται ο τρόπος με τον οποίο εφαρμόζεται από τα δικαστήρια κατά κανόνα η διάταξη αυτή, η οποία δεν χρησιμοποιείται για τη στοιχειοθέτηση της δια παραλείψεως τελούμενης ρύπανσης ή υποβάθμισης του περιβάλλοντος, (σύμφωνα με το άρθρο 15 ΠΚ) αλλά για την πρόκληση ρύπανσης ή υποβάθμισης ως έγκλημα ενεργείας με πράξεις ή με συμπεριφορά κρινόμενη στο σύνολό της, αποτελούμενη

³³ Ανδρουλάκης Ν., Ποινικό Δίκαιο, Γενικό Μέρος, Π.Ν. Σάκκουλας, Αθήνα 2000, σελ. 239

³⁴ Έτσι στην με αριθμό 4751/2005 απόφαση του Τριμελούς Πλημμελειοδικείου Χαλκίδας, που την έλεγξε αναιρετικά στη συνέχεια ο Άρειος Πάγος (ΑΠ 1638/2006) έγινε δεκτό ότι «ο κατηγορούμενος δυνάμει της από ... απόφασης του διοικητικού συμβουλίου, είχε αναλάβει τη διαχείριση και άμεση εκπροσώπηση αυτής.... Επιπροσθέτως γίνεται δεκτό ότι μπορούσε να παρέμβει ο ίδιος δραστηρικά και να συμμετάσχει, με την ως άνω ιδιότητα που κατείχε στη λήψη των κατάλληλων για την αποτροπή της ρύπανσης του περιβάλλοντος μέτρων». Επίσης, χαρακτηριστική είναι η ΑΠ 1521/2004, όπου αναγνωρίζεται ιδιαίτερη νομική υποχρέωση εκτός από τον πρόεδρο του ΔΣ και διευθύνοντα σύμβουλο, σε μέλος του ΔΣ, ο οποίος κρίθηκε ότι ασκεί «ουσιαστική διοίκηση» στην επιχείρηση.

³⁵ Βλ. και ΑΠ 412/1997, ΝοΒ 1998 σελ. 97, ΑΠ 1521/2004, Ελλ.Δικ 2004, σελ. 1560

από πράξεις και παραλείψεις που αποδίδεται είτε απευθείας στο φυσικό πρόσωπο (π.χ. ΑΠ 844/2002, όπου ο αναιρεσείων, ως διαχειριστής μιας ΕΠΕ είχε καταδικασθεί για υποβάθμιση του περιβάλλοντος μέσω ρίψης -πράξης επομένως- αποβλήτων), είτε στη λειτουργία του νομικού προσώπου, την ευθύνη για το οποίο έχουν όμως τα εν λόγω πρόσωπα της παρ. 5 του άρθρου 28 Ν 1650/1986.³⁶ Στην δικαστηριακή πραγματικότητα επομένως το άρθρο αυτό προσανατολίζει τον ποινικό δικαστή στην αναζήτηση αυτουργικής ή συμμετοχικής ποινικής ευθύνης σε κάποια συγκεκριμένα πρόσωπα και του παρέχει τη δυνατότητα να ξεκινήσει τη διερεύνησή του με βάση την ιδιαίτερη νομική υποχρέωση που απονέμεται δυνάμει του άρθρου 28 παρ. 5 σ' αυτούς. Στις περιπτώσεις που στοιχειοθετείται έγκλημα ενεργείας με πράξεις των δραστών, δεν χρειάζεται καν η επίκληση της διάταξης αυτής, προκειμένου να μην δημιουργούνται συγχύσεις.³⁷

1.3. Η παρακολουθηματική σχέση του Ποινικού Δικαίου Περιβάλλοντος από το Διοικητικό Δίκαιο

Όπως εκτέθηκε εισαγωγικά αυτό που ονομάζουμε Ποινικό Δίκαιο Περιβάλλοντος χαρακτηρίζεται από διακλαδικότητα καθώς η αποτελεσματικότερη προστασία του περιβάλλοντος απαιτεί τη σύμπραξη πολλών κλάδων του δικαίου. Η σχέση μεταξύ του Ποινικού και του Διοικητικού δικαίου αναφορικά με την προστασία του περιβάλλοντος φαίνεται να παρουσιάζει τέτοια σημασία που σήμερα γίνεται λόγος για μια παρακολουθηματική³⁸ αν όχι σχέση εξάρτησης του πρώτου από το δεύτερο.

Την αιτία της σύνδεσης αυτής θα την αναζητήσουμε σε μεγάλο βαθμό στη νομοτεχνική μορφή των εγκλημάτων που προβλέπουν οι περιβαλλοντικές ποινικές διατάξεις. Μελετώντας για παράδειγμα τις ποινικές διατάξεις του ν. 1650/86 επισημαίνουμε πως το εγκληματικό άδικο προϋποθέτει την παράβαση των διατάξεων

³⁶ Βλ. για παράδειγμα, ΑΠ 1638/2006 ΠοινΧρον ΝΖ/2007 σελ. 734-735, ΑΠ 1521/2004, ΠοινΔικ 5/2005 σελ. 546, στην οποία αναφέρεται «οι κατηγορούμενοι πρέπει να κηρυχθούν ένοχοι για την υποβάθμιση του περιβάλλοντος, , διότι από τη λειτουργία του εργοστασίου για την οποία αυτοί είναι υπεύθυνοι, προκλήθηκε... ατμοσφαιρική ρύπανση».

³⁷ Ως παράδειγμα τέτοιας εφαρμογής αποτελεί η με αριθμό 2391/2008 απόφαση του Τριμελούς Εφετείου Αθηνών για τον Ασωπό ποταμό.

³⁸ Στη νέα ελληνική γλώσσα η ερμηνεία της λέξης «παρακολούθημα» συνίσταται σε «αυτό που συμβαίνει συγχρόνως ή αμέσως ύστερα από κάποιο γεγονός ως φυσικό επακόλουθο και ως συνέπιά του»

του Ν 1650/1986 ή κανονιστικών διοικητικών πράξεων που εκδίδονται κατ' εξουσιοδότησή του, οι οποίες κατά τη νομοθετική εξουσιοδότηση που παρέχεται στις διατάξεις του νόμου αυτού αριθμούν πάνω από 70. Η ως άνω συνθήκη δημιουργεί ένα αχανές, ατελές και πολύπλοκο κανονιστικό πλέγμα που διέπει την εφαρμογή των επιμέρους άρθρων Ν 1650/86, το οποίο μάλιστα δεν εμπλουτίζεται μόνο με νέες ρυθμίσεις, αλλά και τροποποιείται και συμπληρώνεται διαρκώς προκειμένου να εκσυγχρονιστούν οι παλαιότερες διατάξεις του, αλλά και να εναρμονιστούν με τις νεότερες και αλληπάλληλα εκδιδόμενες οδηγίες της Ευρωπαϊκής Ένωσης.

Αυτό έχει ως αποτέλεσμα να δημιουργούνται ιδιαίτερες δυσχέρειες τόσο κατά το στάδιο της άσκησης της ποινικής δίωξης από τις εισαγγελικές αρχές ως προς την έγκαιρη και άρτια ενημέρωση τους για το υπάρχον νομοθετικό υλικό όσο και κατά την απονομή της δικαιοσύνης από τα δικαστήρια της ουσίας όσον αφορά, τη συγκροτημένη ερμηνεία και τη σωστή αξιοποίησή του στην πράξη.³⁹

Στη συνέχεια γίνεται μια προσπάθεια να αναλυθούν τα επιμέρους σημεία που δικαιολογούν το χαρακτηρισμό της σχέσης των ως άνω δικαϊκών κανόνων ως παρακολουθηματικής καθώς τα επιμέρους σημεία που η σχέση αυτή κάνει την εμφάνισή της.

1.3.1. Ποινική και διοικητική διάταξη – Δύο τραίνα με διαφορετικές μηχανές

Έχοντας αναφερθεί για τη σχέση μεταξύ Ποινικού δικαίου Περιβάλλοντος και Διοικητικού Δικαίου χρήσιμο είναι να εντοπίσουμε τις σημαντικότερες διαφορές τους. Δεν υπάρχει προσφορότερο⁴⁰ έδαφος από το να εξετάσουμε πως οι διαφορές αυτές αποκρυσταλλώνονται στις διατάξεις, στα νομοθετικά δηλαδή εργαλεία των παραπάνω δικαϊκών κλάδων.

Η πρώτη διάκριση αφορά στην εννοιολογική σημασία του αδίκου που περιέχεται σε κάθε κανόνα. Με τη διάκριση μεταξύ ποινικού και διοικητικού αδίκου άρχισε να ασχολείται εντατικά η Επιστήμη κυρίως από τις αρχές του εικοστού

³⁹ ΑΠ 1680/1999, με παρατηρήσεις Παπανεοφύτου Α., ΠοινΔικ 7/2000, σελ 714

αιώνα⁴¹, δηλαδή από τη στιγμή που άρχισε να δημιουργείται πληθώρα κανόνων του Διοικητικού Δικαίου σε όλους σχεδόν τους τομείς της κοινωνικής ζωής. Σύμφωνα με νεότερες απόψεις αυτό που χαρακτηρίζει το διοικητικό αδίκημα είναι η «ηθική – αξιολογική ουδετερότητά» του, το ότι δηλαδή η συμπεριφορά που το στοιχειοθετεί δεν προκαλεί, σε αντίθεση με την εγκληματική, ηθική αποδοκιμασία, αλλά εξαντλείται στην ανυπακοή προς τον οικείο κανόνα Δικαίου.

Οι ανωτέρω όμως απόψεις δεν φαίνονται και τόσο αποδοτικές, διότι κατά τη θέσπιση πολλών διατάξεων διοικητικής φύσεως πρυτανεύει η μέριμνα για την προστασία των ιδίων εκείνων εννόμων αγαθών (υγείας, περιουσίας κλπ) τα οποία προστατεύονται ούτως ή άλλως από τις διατάξεις του Ποινικού Κώδικα περί σωματικής βλάβης, κλοπής κ.ο.κ. με τη διαφορά ότι ο ποινικός νομοθέτης αρκείται και σε μια «αφηρημένη διακινδύνευση» του εννόμου αγαθού για να παρέμβει. Επομένως, δεν είναι τόσο εύκολο να δεχθούμε ότι τα διοικητικά αδικήματα είναι σε κάθε περίπτωση ηθικά αδιάφορες μορφές συμπεριφοράς. Κατά την κρατούσα δε άποψη η διαφορά μεταξύ του εγκληματικού και του διοικητικού αδικού, είναι όχι ποιοτική αλλά απλώς και μόνο ποσοτική. Δεν μοιάζει άρα, υπό την οπτική αυτή, τυχαίο το καθαρά ποσοτικό κριτήριο που χρησιμοποιεί λ.χ. ο Έλληνας Νομοθέτης όταν αναφέρει ότι η φοροδιαφυγή είναι καταρχήν διοικητικό αδίκημα πληττόμενο με διοικητικές κυρώσεις, καθίσταται δε έγκλημα όταν ο εξοικονομηθείς φόρος υπερβαίνει τις 5.000.000 δρχ.⁴².

Η ως άνω διαφορά λογικό είναι να αντανακλάται τόσο ποιοτικά όσο και ποσοτικά και στις προβλεπόμενες ποινές της κάθε διάταξης. Μεθοδολογικώς, με μια πρώτη και επιφανειακή προσέγγιση δε θα ανέμενε κανείς κάποια διαφορά αφού σημασιολογικά η ποινή ως κύρωση στοχεύει στην πρόσδωση κύρους στη νομική διάταξη χάριν της οποίας θεσπίζεται η κύρωση⁴³. Όμως, οι παραπάνω σκέψεις δεν

⁴¹ Πρώτος μάλιστα ο James Goldschmidt το 1902, ασχολήθηκε ιδιαίτερος με αυτό το θέμα καταλήγοντας στην άποψη ότι το διοικητικό αδίκημα δεν συνίσταται όπως το εγκληματικό στην προσβολή ενός εννόμου αγαθού και στην πρόκληση ενός επίσημου αποτελέσματος, αλλά στην παράλειψη της προώθησης μιας κρατικής επιδίωξης

⁴² Ν. Ανδρουλάκης, ο.π. σελ. 9 ο οποίος σημειώνει: Το άρθρο 458 ΠΚ διαφοροποιεί ουσιαστικά το διοικητικό αδίκημα (παράβαση διοικητικών νόμων) για να αναγνωρίσει στη συνέχεια την απεριόριστη δυνατότητα εγκληματοποίησης του σε βαθμό πταίσματος. Κατά τους Χωραφά σ.146 και Κατσαντώνη σ. 11, τούτο φανερώνει ότι ο Κώδικας μας αποδέχεται ποσοτικό κριτήριο για την υπό συζήτηση διαφορά.

⁴³ Ιωάννης Στράγγας, «Είδη κυρώσεων και δικαιοί κλάδου», Εισηγήσεις εις το Ανώτερο Φροντιστήριο Φιλοσοφίας του Δικαίου δημοσιευμένες τη επιμελεία του ιδίου, εκδ. Αντ. Ν. Σάκκουλα,

αφήνουν αμφιβολία για το διακριτό της έννοιας της προβλεπόμενης κάθε φορά ποινής.

Στο δογματικό ποινικό η «ποινή» είναι κακό που επαπειλείται από ορισμένο νόμο και καταγιγνώσκεται από τον ποινικό Δικαστή εις βάρος του δράστη αδικοπραξίας προς εκδήλωση ιδιαίτερης αποδοκιμασίας του από την έννομη τάξη⁴⁴. Όπως καθίσταται εμφανές από τον ορισμό αυτόν που φαίνεται να απηχεί την κρατούσα αντίληψη⁴⁵ για τη φύση και τη λειτουργία της ποινής το ουσιώδες, όπως τονίζει και ο Ανδρουλάκης⁴⁶, χαρακτηριστικό της ποινικής κύρωσης είναι η ιδιαίτερη αποδοκιμασία που ενσαρκώνει για τον δράστη της κολαζόμενης πράξης. Αποδοκιμασία που έχει τη βάση της στην αντίληψη ότι η κολαστέα πράξη είναι ιδιαίτερος επιζήμιος ή επικίνδυνος για τα προστατευόμενα έννομα αγαθά του ατόμου ή της κοινωνικής ολότητας. Επομένως η ποινική κύρωση έχει εκ των πραγμάτων μια ιδιότυπη αξιολογική χροιά⁴⁷. Εκτός δηλαδή από την κοινή σε κάθε κύρωση επενέργεια στα ελατήρια της βουλήσεως δια της απειλής ενός κακού, η ποινή, ασκώντας «παρεμβατική» λειτουργία, προχωρεί ένα βήμα παραπέρα⁴⁸, μεμφομένη τον ίδιο τον δράστη ως προσωπικότητα, προσάπτοντάς του το «στίγμα»⁴⁹ της επίσημης αποδοκιμασίας του από την έννομη τάξη.

Αναφορικά με τις διοικητικές κυρώσεις εντοπίζουμε καταρχήν δύο βασικές διαφορές σε σχέση με τις ποινικές: αφενός την πηγή προέλευσης τους και αφετέρου

Αθήνα – Κομοτηνή 1991, στην επιμέρους εισήγησή του υπό τον τίτλο « Η έννοια της κύρωσης ως θεμελιώδης δικαιοτική έννοια», σελ. 1. Όπου ερμηνεύει ετυμολογικά πως η λατινική λέξη “sanctio” (= κύρωση) αποτελεί παράγωγο του ρήματος “sancire” (= καθαγιάζω, καθιερώνω κάτι ως απαράβατο) και αποδίδει κύρος στην νομική διάταξη

⁴⁴ Ιωάννης Γράβαρης, «Είδη κυρώσεων και δικαιοϊκοί κλάδοι», Εισηγήσεις εις το Ανώτερο Φροντιστήριο Φιλοσοφίας του Δικαίου δημοσιευμένες τη επιμέλεια του Ιωάννη Στράγγα, εκδ. Αντ. Ν. Σάκκουλα, Αθήνα – Κομοτηνή 1991, στην επιμέρους εισήγησή του υπό τον τίτλο «Συγκριτική θεώρηση των διοικητικών και ποινικών κυρώσεων», σελ. 270. Συγκεκριμένα ο Ν. Χωραφάς στο «Ποινικόν Δίκαιον» (επιμέλεια Κ. Ε. Σταμάτη), 9^η έκδ. Αφοι Σάκκουλα, Αθήνα 1978, σελ. 83, αναφέρει ότι «Ποινή είναι κακόν υπό νόμου τινός απειλούμενον και υπό του ποινικού Δικαστού καταγιγνώσκόμενον κατά του δράστου ορισμένης αδικοπραξίας ως εκδήλωσις ιδιαίτερας αποδοκιμασίας αυτού υπό της εννόμου τάξεως». Επίσης, ο Ν. Ανδρουλάκης, στο «Ποινικό Δίκαιο Γενικό Μέρος» όπως παραπάνω, σελ. 16, αναφέρει σχετικώς τον ορισμό ότι «Ποινή είναι μια προβλεπόμενη από τον νόμο σκληρή, δηλ. στιγματιστική και οδυνηρή μεταχείριση, η οποία επιβάλλεται σε κάποιον από την Πολιτεία, προκειμένου να γίνει αισθητή ως τέτοια, ως αποκλειστική έκφραση ιδιαίτερης υπερβατικά στηριγμένης αποδοκιμασίας για μια αντικανονική συμπεριφορά του».

⁴⁵ Όπως παρατηρεί σχετ. ο Ιωάννης Γράβαρης, «Είδη κυρώσεων και δικαιοϊκοί κλάδοι», όπως παραπάνω, σελ. 270.

⁴⁶ Βλ. σχετ. Νικόλαος Ανδρουλάκης, «Ποινικό Δίκαιο Γενικό Μέρος» όπως παραπάνω, σελ. 17 επόμενα.

⁴⁷ Όπως παρατηρεί σχετ. ο Ιωάννης Γράβαρης, «Είδη κυρώσεων και δικαιοϊκοί κλάδοι», όπως παραπάνω, σελ. 271.

⁴⁸ Ιωάννης Γράβαρης, «Είδη κυρώσεων και δικαιοϊκοί κλάδοι», όπως παραπάνω, σελ. 271.

⁴⁹ Βλ. σχετ. Νικόλαος Ανδρουλάκης, «Ποινικό Δίκαιο Γενικό Μέρος» όπως παραπάνω, σελ. 17.

το είδος και τους επιδιωκόμενους σκοπούς τους⁵⁰. Ως προς το πρώτο τα πράγματα είναι ξεκάθαρα αφού καταρχήν η κατά νόμο προέλευσή της είναι από όργανα της Δημόσιας Διοίκησης^{51, 52}. Από κει και πέρα, οι διοικητικές κυρώσεις διακρίνονται ανέκαθεν σε δύο μεγάλες κατηγορίες: σε υπηρεσιακές ή πειθαρχικές αφενός, που επιβάλλονται σε πρόσωπα που φέρουν την ιδιότητα του διοικητικού οργάνου, και αφετέρου σε μη υπηρεσιακές, που επιβάλλονται κατά των λοιπών διοικουμένων⁵³.

Στα πλαίσια των μη υπηρεσιακών επιχειρείται και μια περαιτέρω διάκριση: Τις κυρώσεις που επιβάλλονται στους ιδιαίτερους χρήστες μιας δημόσιας υπηρεσίας ή στους συνδεδεμένους με αυτήν με κάποια ιδιαίτερη σχέση όταν παραβιάζουν τους κανόνες λειτουργίας της (λ.χ. στους μαθητές ενός δημοσίου εκπαιδευτικού ιδρύματος), καθώς και τις κυρώσεις που επιβάλλονται κατά των ιδιωτών γενικά, ανεξαρτήτως ιδιαίτερου συνδέσμου τους με κάποια δημόσια υπηρεσία (σε αυτήν την κατηγορία υπάγονται λ.χ. οι φορολογικές διοικητικές κυρώσεις, οι επιβαλλόμενες στα

⁵⁰ Αγάπιος Παπανεοφύτου, «Η σχέση της ποινικής προστασίας του περιβάλλοντος με τις διοικητικές διατάξεις και τις διοικητικές κυρώσεις», ό.π., σελ. 552.ο οποίος συντάσσεται με την «μάλλον πλειοψηφούσα άποψη της διοικητικής θεωρίας και της νομολογίας του ΣτΕ» όπως χαρακτηριστικά αναφέρει και ο ίδιος και υποστηρίζει ότι «η ουσιαστική ποιοτική διάκριση των διοικητικών κυρώσεων από τις ποινικές εντοπίζεται μάλλον στο ότι οι διοικητικές κυρώσεις δεν έχουν σκοπό την τιμωρία της πράξης του δράστη, αλλά τη διασφάλιση της εύρυθμης λειτουργίας των δημόσιων υπηρεσιών».

⁵¹ Σε Μ. Δαρζέντας, «Η αυτονομία του πειθαρχικού δικαίου των δημοσίων υπαλλήλων», ΕΔΔΔ, 1989, σελ. 5 επ., όπως παρέβαλε ο Ιωάννης Γράβαρης, «Είδη κυρώσεων και δικαιοϊκοί κλάδοι», όπως παραπάνω, σελ. 267 όπου σημειώνεται πως ο Δαρζέντας προσπαθεί να θεμελιώσει την ουσιαστική διάκριση μεταξύ ποινικών και διοικητικών κυρώσεων στην έννοια του προστατευόμενου κάθε φορά εννόμου αγαθού. Συγκεκριμένα ορμώμενος από τη θέση ότι το προστατευόμενο έννομο αγαθό των πειθαρχικών διατάξεων της Δημόσιας Διοίκησης είναι η εύρυθμη λειτουργία της δημόσιας υπηρεσίας θεωρεί περαιτέρω ότι, αφενός η διοικητική κύρωση αποσκοπεί στην προστασία του εν λόγω εννόμου αγαθού από προσβολές που δεν υπερβαίνουν τα όρια της Δημόσιας Διοίκησης, αφετέρου η ποινική κύρωση ακόμη κι αν αποβλέπει στην προστασία του ίδιου εννόμου αγαθού (λ.χ. εγκλήματα περί την υπηρεσία) από ένα σημείο και ύστερα παρέχει προστασία ενόψει της αναγωγής του εννόμου αυτού αγαθού της δημόσιας υπηρεσίας σε έννομο αγαθό του κοινωνικού συνόλου, για το οποίο ενδιαφέρεται ο ποινικός Νομοθέτης.

⁵² Υποστηρίζεται και η αντίθετη άποψη σε Σωτήρη Λύτρας, «Έννοια και βασική διάκριση των κυρώσεων στο ελληνικό θετικό δίκαιο», εκδ. Αντ. Ν.Σάκκουλας, Αθήνα – Κομοτηνή 1984, σελ. 78 επόμε. ο οποίος υποστηρίζει ότι αν η στέρηση της προσωπικής ελευθερίας αποτελεί το σπουδαιότερο κριτήριο για την ποιοτική διαφοροποίηση της ποινής σε σχέση με τα άλλα είδη κυρώσεων, η ύπαρξη και της χρηματικής ποινής και του προστίμου, καταδεικνύει μια μορφή κύρωσης που έχει άμεση σχέση και με τα άλλα είδη κυρώσεων, όπως των διοικητικών. Επίσης, όπως αναφέρθηκε και ανωτέρω, το περιεχόμενο κυρώσεων που επιβάλλονται από διοικητικά όργανα (λ.χ. η απαγόρευση άσκησης ορισμένου επαγγέλματος), μπορεί να αποτελέσει περιεχόμενο και ποινικών κυρώσεων (ΠΚ 67). Άρα με βάση το είδος του «κακού» που εμπεριέχεται στην κύρωση ή το σκοπό για τον οποίο αυτή επιβάλλεται, δεν είναι δυνατή η θεμελίωση στο θετικό Δίκαιο οποιασδήποτε διαφοράς μεταξύ των επιμέρους κυρωτικών κατηγοριών.

⁵³ Βλ. Σχετ. Ιωάννης Γράβαρης, «Είδη κυρώσεων και δικαιοϊκοί κλάδοι», όπως παραπάνω, σελ. 262 – 263, και Νικόλαο Ανδρουλάκης, «Ποινικό Δίκαιο Γενικό Μέρος» όπως παραπάνω, σελ. 31 – 32.

πλαίσια της πολεοδομικής νομοθεσίας κυρώσεις και οι κυρώσεις της νομοθεσίας για την προστασία του φυσικού ή πολιτιστικού περιβάλλοντος)⁵⁴. Από πλευράς περιεχομένου οι διοικητικές κυρώσεις συνίστανται κυρίως στην επιβολή χρηματικών προστίμων, χωρίς όμως να είναι σπάνιες και οι περιπτώσεις διοικητικών κυρώσεων με διαφορετικό περιεχόμενο (λ.χ. ανάκληση αδείας λειτουργίας επιχειρήσεως), ενώ μπορεί σε ορισμένες περιπτώσεις οι κυρώσεις αυτές να φθάσουν έως και τη στέρηση της προσωπικής ελευθερίας (λ.χ. κυρώσεις σε βάρος στρατευσίμων)⁵⁵.

Περαιτέρω, οι διαφορές μεταξύ της τυποποίησης και του περιεχομένου των προβλέψεων μεταξύ ποινικών και διοικητικών διατάξεων συνοψίζονται⁵⁶:

A) Ενώ « ο κολασμός των εγκλημάτων ανήκει στα τακτικά ποινικά Δικαστήρια» (άρθρ. 96 παρ. 1 του Σ), η επιβολή των διοικητικών κυρώσεων συνιστά εκτελεστή πράξη οργάνου του Διοίκησης, υποκείμενη σε αίτηση ακυρώσεως ή υπαλληλική προσφυγή ενώπιον του ΣτΕ.

B) Σε αντίθεση με τις γνήσιες ποινές, που μόλις η καταδικαστική απόφαση γίνει αμετάκλητη αποκτούν την ισχύ δεδικασμένου, οι διοικητικές υπόκεινται σε τροποποίηση ή ανάκληση εκ μέρους της Αρχής που τις επέβαλε.

Γ) Η επιβολή της διοικητικής κύρωσης υπόκειται στον προληπτικό ιεραρχικό έλεγχο της προϊστάμενης Αρχής, πράγμα αδιανόητο για τους δικαστικούς φορείς της γνήσιας ποινής.

Δ) Μια διοικητική «ποινή» μπορεί ενδεχομένως να σωρευθεί με μια γνήσια εγκληματική ποινή, ενόψει του ιδίου και του αυτού παραπτώματος. Αντιθέτως δύο γνήσιες ποινές για το ένα και το αυτό έγκλημα είναι αδύνατες, δεδομένου ότι ισχύει το αξίωμα « nebis in idem» (δηλαδή να μην διώκεται και να μην δικάζεται κάποιος δύο φορές για τις ίδιες πράξεις και για την ίδια αξιόποινη συμπεριφορά).

Συμπερασματικά, σύμφωνα με όσα είπαμε εύλογα αποδίδεται ο χαρακτηρισμός των ποινικών και των διοικητικών διατάξεων ως δύο τρένα με διαφορετικές μηχανές αφού τόσο η αφετηρία τους δεδομένης της πηγής προέλευσης τους όσο και ο τελικός προορισμός τους δεδομένων των διακριτών επιδιωκόμενων σκοπών είναι διαφορετικός

⁵⁴ Βλ. Σχετ. Ιωάννης Γράβαρης, «Είδη κυρώσεων και δικαιοίκοι κλάδοι», όπως παραπάνω, σελ. 263.

⁵⁵ Βλ. Σχετ. Ιωάννης Γράβαρης, «Είδη κυρώσεων και δικαιοίκοι κλάδοι», όπως παραπάνω, σελ. 263.

⁵⁶ Βλ. σχετ. για τα εδώ Α-Δ αναφερόμενα Νικόλαος Ανδρουλάκης, «Ποινικό Δίκαιο Γενικό Μέρος» όπως παραπάνω, σελ. 32.

1.3.2. Παράγοντες διαμόρφωσης της σχέσης Ποινικού δικαίου Περιβάλλοντος και Διοικητικού Δικαίου

Η εξάρτηση της ποινικής προστασίας του περιβάλλοντος από τις διοικητικές διατάξεις δεν συνιστά πρωτοτυπία του Έλληνα Νομοθέτη, αλλά αποτελεί την πιο συνηθισμένη διεθνώς νομοθετική πρακτική (Γαλλία, Μ. Βρετανία, Γερμανία, Καναδάς, ΗΠΑ κλπ)⁵⁷. Οι λόγοι που προβάλλονται από τους οπαδούς αυτής της νομοθετικής πρακτικής στο Δίκαιο του περιβάλλοντος μπορούν να συνοψισθούν στους ακόλουθους⁵⁸:

Α) Στον πολύπλοκο χαρακτήρα της ρυθμιστέας ύλης που απαιτεί εξειδικευμένες γνώσεις. Προϋποτίθεται δηλαδή κατάλληλη υποδομή και επιστημονικό προσωπικό που δεν διαθέτει η νομοθετούσα Βουλή αλλά ο μηχανισμός της εκτελεστικής εξουσίας. Έτσι η τελευταία κατόπιν νομοθετικής εξουσιοδότησης μπορεί να ανταπεξέλθει με επιτυχία στις ανάγκες της κανονιστικής παρέμβασης που δημιουργούν οι διάφορες εκφάνσεις των περιβαλλοντικών προσβολών.

Β) Στη συνεχή εμφάνιση νέων εστιών περιβαλλοντικών κινδύνων και στη ρευστότητα και μεταβλητότητα των κινδυνολόγων δεδομένων που δεν είναι δυνατόν να αντιμετωπισθούν με τη συνήθως χρονοβόρα διαδικασία που ακολουθείται σύμφωνα με την ποινική νομοθεσία. Αντιθέτως οι κανόνες του διοικητικού δικαίου με την ευελιξία που τους χαρακτηρίζει, φαίνεται να δικαιώνουν τον Νομοθέτη για την προτίμησή του στη θέσπιση διοικητικών διατάξεων για την προστασία του περιβάλλοντος.

Γ) Στην ανάγκη προώθησης των οικονομικών συμφερόντων του κράτους, η οποία αντιπαρατίθεται στην υποχρέωση της Πολιτείας να προστατεύσει το περιβάλλον διατηρώντας κι ενισχύοντας τους απαραίτητους βιοτικούς όρους της ανθρώπινης ζωής. Στα πλαίσια δηλαδή του ισχύοντος συστήματος της φιλελεύθερης οικονομίας, επιβάλλεται η έντονη συμμετοχή της εκτελεστικής εξουσίας στη

⁵⁷ Αγάπιος Παπανεοφύτου, «Η σχέση της ποινικής προστασίας του περιβάλλοντος με τις διοικητικές διατάξεις και τις διοικητικές κυρώσεις», όπως παραπάνω, σελ. 547 - 548 και ομοίως του ιδίου σε «Ποινική προστασία του περιβάλλοντος», όπως παραπάνω, σελ. 29 - 30.

⁵⁸ Βλ. σχετ. για τους εδώ αναφερόμενους Α-Δ λόγους Αγάπιο Παπανεοφύτου «Η σχέση της ποινικής προστασίας του περιβάλλοντος με τις διοικητικές διατάξεις και τις διοικητικές κυρώσεις», όπως παραπάνω, σελ. 548 - 549 και ομοίως του ιδίου σε «Ποινική προστασία του περιβάλλοντος», όπως παραπάνω, σελ. 30 - 31.

νομοθεσία για την προστασία του περιβάλλοντος, ώστε να εξασφαλισθούν αποδεκτές λύσεις συνύπαρξης των αντιμαχόμενων συμφερόντων σε κοινωνικό επίπεδο.

Δ) Στο επιχείρημα της ενότητας της έννομης τάξης. Η Αρχή σύμφωνα με την οποία η έννομη τάξη πρέπει να διαμορφώνει τους κανόνες Δικαίου έτσι ώστε να αποφεύγονται οι μεταξύ τους αντιφάσεις, κινδυνεύει να πληγεί με την πιθανή απεξάρτηση του ποινικού Δικαίου του περιβάλλοντος από τις διοικητικές διατάξεις. Έτσι δεν θα μπορούσε για παράδειγμα να απαγορεύεται από τις ποινικές διατάξεις αυτό που σύμφωνα με το ισχύον διοικητικό Δίκαιο επιτρέπεται, διότι κάτι τέτοιο θα οδηγούσε σε ανασφάλεια Δικαίου.

1.3.3. Οι δυσχέρειες που ανακύπτουν

1.3.3.1. Λευκές Ποινικές Διατάξεις

Το ως άνω ζήτημα πηγάζει από την ίδια την τυποποίηση των νομοθετημάτων που περιέχουν ποινικές κυρώσεις και άπτονται της προστασίας του περιβάλλοντος. Αυτό διότι το ποινικό δίκαιο του περιβάλλοντος βρίσκεται σε εξάρτηση ή παρακολουθηματική σχέση έναντι των διοικητικών διατάξεων καθώς η ενεργοποίηση των ποινικών διατάξεων εξαρτάται κατά κανόνα από την παράβαση διοικητικών ρυθμίσεων. Με άλλα λόγια, για την αντικειμενική υπόσταση του εγκλήματος ο νομοθέτης παραπέμπει είτε σε υπάρχουσες διοικητικές διατάξεις είτε σε μελλοντικές πράξεις της διοίκησης, των οποίων η έκδοση προβλέπεται στα επιμέρους νομοθετήματα με τη διαδικασία των κατ' εξουσιοδότηση νόμου εκδιδόμενων διαταγμάτων, υπουργικών ή νομαρχιακών αποφάσεων. Εύλογα, αν όχι και ενστικτωδώς ο εφαρμοστής του ποινικού δικαίου δεν μπορεί να μην αναρωτηθεί περί της συνταγματικότητας τέτοιων ρυθμίσεων (λευκών ποινικών νόμων) κατ' εφαρμογή της «*nullum crimen nulla poena sine lege certa*». Η όλη προβληματική όμως, δε σταματά εδώ.

Όπως αναδείξαμε, μία από τις αιτίες ή έστω αφορμές για να επικαλεστεί κάποιος άγνοια του αδίκου στα περιβαλλοντικά εγκλήματα είναι η παρακολουθηματική σχέση των ποινικών κανόνων με τις διοικητικές διατάξεις. Για να κατανοήσουμε πως είναι δυνατό να δημιουργείται «συσκότιση» γύρω από το

περιεχόμενο και την έκταση του άδικου στους προς εξέταση ποινικού κανόνες χρήσιμο είναι να θυμηθούμε πως δουλεύει ένας λευκός ποινικός κανόνας.

Συνήθως, σε έναν ποινικό κανόνα διακρίνουμε δύο μέρη: το περιγραφικό, όπου τυποποιείται η παράνομη συμπεριφορά και το κυρωτικό, όπου αναγγέλλεται η προβλεπόμενη ποινή . Παρ' όλα αυτά, επιλογή του νομοθέτη ενίοτε είναι να διαχωρίζει τα δύο αυτά μέρη. Σε αυτές τις περιπτώσεις, εμφανίζεται το φαινόμενο των ποινικών νόμων εν λευκώ. Αποκαλούνται έτσι διότι προσομοιάζουν με ένα χαρτί που το έχουμε υπογράψει εν λευκώ αφήνοντας κάποιον άλλον να συμπληρώσει το περιεχόμενο του. Σχηματοποιημένα, παρατηρούμε, πως οι λευκοί ποινικοί νόμοι περιέχουν μόνο το κυρωτικό τμήμα του ποινικού κανόνα και μας παραπέμπουν σε άλλη διάταξη του ίδιου ή άλλου νομοθετήματος, όπου εντοπίζεται το περιγραφικό τμήμα του. Επομένως, δίχως τον παραπεμπόμενο κανόνα δικαίου δεν εννοείται και ποινική διάταξη αφού αυτή νοηματοδοτείται από το περιεχόμενο του πρώτου.

Τόσο στη θεωρία όσο και στη νομολογία ερχόμαστε αντιμέτωποι με περιπτώσεις λευκών ποινικών νόμων των οποίων η συνταγματικότητα αμφισβητείται με την υποψία αντίθεσης τους με την αρχή της νομιμότητας .

Εν προκειμένω, παρατηρούμε στις διατάξεις του άρθρου 28 του Ν 1650/1986 πως παραπέμπουν σε άλλες διατάξεις του ίδιου νόμου και στις εκτελεστικές του κανονιστικές διοικητικές πράξεις (προεδρικά διατάγματα, υπουργικές αποφάσεις, πράξεις του υπουργικού συμβουλίου, νομαρχιακές αποφάσεις), οπότε ο συμπληρωματικός κανόνας ανήκει σε υποδεέστερη του παραπεμπτικού κανόνα τάξη για την περιγραφή της αντικειμενικής υπόστασης των αξιοποιώνων πράξεων. Η εξουσιοδότηση που δίνεται στην ουσία με τον παραπέμποντα κανόνα πρέπει να είναι συγκεκριμένη, έτσι ώστε οι προϋποθέσεις του αξιοποιήσιμου και το είδος της ποινής να προκύπτουν κατά τα ουσιώδη τουλάχιστον, ήδη από τον παραπέμποντα (Σ 43). Στην περίπτωση που δεν υπάρχει μία τέτοια πρόβλεψη από το νομοθέτη, χρειάζεται διερεύνηση αν ο συγκεκριμένος εν λευκώ ποινικός νόμος προσκρούει στην αρχή *nullum crimen nulla poena sine lege scripta* (Σ7) και η συνταγματικότητά του ελέγχεται .

Όσον αφορά την παραπομπή σε άλλες διατάξεις του Ν 1650/1986, προκύπτει ότι η νομοτεχνική επιλογή των εν λευκώ ποινικών διατάξεων δημιουργεί εμπόδια ως προς τη γνώση του άδικου χαρακτήρα των προβλέψεων της. Εντούτοις, δε φαίνεται

να είναι τόσο έντονο ώστε να κάνουμε λόγο αοριστίας και αντίθεσης με την αρχή της νομιμότητας, καθώς καταρχήν τα στοιχεία της άδικης πράξης ορίζονται με σαφήνεια στο ίδιο νομοθέτημα.

Ιδιαίτερη προσοχή απαιτείται στις περιπτώσεις που γίνεται παραπομπή στις άνω αναφερόμενες κανονιστικές διοικητικές πράξεις που εκδίδονται σύμφωνα με το θεσμό της νομοθετικής εξουσιοδότησης προς εκτέλεση του Ν 1650/1986. (άρθρο 43 παρ. 2 του Συντάγματος). Οι εν λόγω ποινικές διατάξεις του Ν 1650/1986 παραπέμπουν σε δεκάδες εκδοθείσες κανονιστικές πράξεις της διοίκησης, καθώς η ενεργοποίηση των περισσότερων από τις διατάξεις του νόμου προϋποθέτει την έκδοση τέτοιων πράξεων (βλ. άρθρα 3,4, 7-27 Ν 1650/1986). Οι ποινικές διατάξεις του άρθρου 28 παρ. 1 περιέχουν στο σώμα τους νομοθετική εξουσιοδότηση σύμφωνα με την οποία επιτρέπεται η ποινικοποίηση της παράβασης των παραπάνω κανόνων της διοίκησης, που με τη σειρά τους έχουν εκδοθεί (ή θα εκδοθούν) δυνάμει μιας άλλης νομοθετικής εξουσιοδότησης που παρέχεται κατά τρόπο σαφή και για τα συγκεκριμένα ζητήματα που ρυθμίζονται στα άρθρα του Ν 1650/1986.⁵⁹ Επιπλέον το άρθρο 28 εξειδικεύει πράγματι το προστατευόμενο έννομο αγαθό (το φυσικό και πολιτιστικό περιβάλλον), το είδος της προσβολής (ρύπανση ή υποβάθμιση του περιβάλλοντος), τα όρια και το είδος των ποινικών κυρώσεων και αφήνει στις κανονιστικές διατάξεις τον καθορισμό επιμέρους στοιχείων για πτυχές του περιβάλλοντος τις οποίες όμως οι διατάξεις του Ν 1650/1986 οριοθετούν συγκεκριμένα και με σαφήνεια⁶⁰ (π.χ. στα πλαίσια της προστασίας της ατμόσφαιρας του άρθρου 8 δίδεται νομοθετική εξουσιοδότηση να καθοριστούν οριακές τιμές αποβλήτων με κοινή απόφαση του Υπουργού ΠΕΧΩΔΕ και των κατά περίπτωση αρμοδίων υπουργών).

Επομένως σύμφωνα με τα παραπάνω αβίαστα προκύπτει το συμπέρασμα ότι οι ποινικές αυτές διατάξεις δεν αντιστρατεύονται την απορρέουσα από το Σύνταγμα (άρθρο 7) αρχή της νομιμότητας, αλλά μάλλον συμβαδίζουν μ' αυτήν.

⁵⁹ βλ. άρθρα 3,4, 7-27 Ν 1650/1986

⁶⁰ Καρακώστας Ι., Περιβάλλον και Δίκαιο, Εκδ. Α.Ν. Σάκκουλας, Αθήνα 2006, σελ. 501-502,

1.3.3.2. Η εξάρτηση του ποινικού αδικού από το κύρος διοικητικών πράξεων

Ταυτόχρονα, δημιουργείται έντονος προβληματισμός γύρω από την εξάρτηση ή μη της ποινικής εκτίμησης περιπτώσεων προσβολής περιβάλλοντος από το κύρος διοικητικών πράξεων. Αυτό διότι, απαντώνται συχνά, περιπτώσεις όπου ο δράστης μπορεί να ρυπαίνει το περιβάλλον στα πλαίσια εργασιών του που τελώνται στα πλαίσια μιας είτε έγκυρης είτε άκυρης διοικητικής άδειας (π.χ. έκδοση της καθ' υπέρβαση των ορίων της ευχέρειας της Διοίκησης).

Έτι περαιτέρω, η δαιδαλώδης αυτή δομή μπορεί να οδηγήσει και στο ακριβώς αντίθετο αποτέλεσμα. Έτσι λοιπόν, συναντούμε στην πράξη ακόμη και περιπτώσεις όπου παρά τη βεβαιωμένη ρύπανση του περιβάλλοντος, τυχόν έλλειψη ή τροποποίηση⁶¹ διοικητικής πράξης που να καθορίζει απαγορευμένες ζώνες ρυπογόνων ενεργειών αποτελεί λόγο αθώωσης του κατηγορούμενου.

Χαρακτηριστικό νομολογιακό παράδειγμα αυτής της τελευταίας περίπτωσης αποτελεί η ΑΠ 1777/2003. Με αυτήν αναιρέθηκε καταδικαστική απόφαση του Τριμελούς Πλημμελειοδικείου Αιγίου, διότι *«δεν αναφέρεται σε αυτή αν και με ποια υπουργική απόφαση η κοίτη του ποταμού από την οποία έγινε η εξόρυξη και η λήψη των εις αυτή (προσβαλλομένη απόφαση) αναφερομένων αδρανών υλικών ήταν απαγορευμένη θέση για εξόρυξη τέτοιου είδους υλικών ή αν και με ποια απόφαση τοπικής κατά νόμο επιτροπής είχε καθοριστεί ως θέση από την οποία επιτρεπόταν η εξόρυξη και λήψη των εν λόγω υλικών, οπότε θα έπρεπε να αναφέρονται σ' αυτήν (απόφαση) οι όροι υπό τους οποίους κατά την, κατά τα ανωτέρω, κοινή υπουργική απόφαση επιτρεπόταν η εν λόγω εξόρυξη και λήψη των υλικών, καθώς και εκείνοι που δεν τηρήθηκαν από τους κατηγορούμενους, ήδη αναιρεσείοντες»*. Όπως μάλιστα τόνισε το ακυρωτικό, *«ήταν δε απολύτως αναγκαίες για την πληρότητα της αιτιολογίας οι διευκρινίσεις αυτές, ενόψει και του ότι η προσβαλλόμενη απόφαση δέχεται, κατά τρόπο*

⁶¹Χαρακτηριστική η κριτική που ασκεί το Παρατηρητήριο Μεταλλευτικών Δραστηριοτήτων στο τέως υπουργό του Πασοκ Παπακωνσταντίνου αναδημοσιεύοντας άρθρο της εφημερίδας το Ποντίκι...»Καταργείται η προβλεπόμενη υποχρέωση για έκδοση άδειας επέμβασης από τις δασικές υπηρεσίες για έργα και δραστηριότητες εντός των δασικών οικοσυστημάτων (σ.σ.: όλως τυχαίως αίτηση για τη χορήγηση άδειας επέμβασης σε δάση και δασικές εκτάσεις της αρμοδιότητας του δασαρχείου Αρναίας έχει υποβάλει η ιδιοκτησία της εταιρείας Ελληνικός Χρυσός, για έκταση μεγαλύτερη από 3.300 στρέμματα, διπλάσια σχεδόν από την ήδη εγκεκριμένη με την ΚΥΑ 201745/2011)....»

αόριστο και ασαφή, ότι πολλές φορές οι κατηγορούμενοι ελάμβαναν άδειες από τους οικείους δημάρχους και πρόεδρους κοινοτήτων χωρίς να έχουν τηρηθεί οι σχετικές διατάξεις για τον καθορισμό των περιοχών αμμοληψίας»⁶².

1.3.3.3. Η εξάρτηση μεταξύ ποινικής και διοικητικής δίκης

Είναι τέτοια η ολότητα του Δικαίου που είναι επόμενη η ύπαρξη εκτός από την ποινική τόσο της πολιτική και της διοικητικής δικαιοδοσίας. Επομένως, είναι κρίσιμο να εξετασθεί το πρόβλημα των μεταξύ τους σχέσεων⁶³, ειδικότερα δε της σχέσης μεταξύ ποινικής και διοικητικής δίκης.

Ενώπιον των ποινικών Δικαστηρίων κατά την εκδίκαση ποινικών υποθέσεων ενδέχεται να ανακύψουν ζητήματα τα οποία μπορεί να ανήκουν στη δικαιοδοσία των πολιτικών Δικαστηρίων. Γεννάται, λοιπόν, το ερώτημα τί πρέπει να πράξει ο ποινικός Δικαστής σε αυτές τις περιπτώσεις. Η απάντηση δίνεται κατά περίπτωση στα άρθρα 60 - 62 ΚΠΔ.

Συγκεκριμένα το άρθρο 60 παρ.1 του ΚΠΔ ορίζει : «Το ποινικό δικαστήριο κρίνει και για τα ζητήματα αστικής φύσης που προκύπτουν κατά τη διάρκεια της δίκης». Αν και στην παρούσα παράγραφο, δεν αναφέρεται το παραμικρό για τα διοικητικά ζητήματα, παρακάμπτεται η στενή γραμματική ερμηνεία και γίνεται δεκτό ότι στα ζητήματα αστικής φύσης, πρέπει να συμπεριληφθούν και οι διοικητικές πράξεις⁶⁴. Κατά την παρ. 2 του ίδιου άρθρου προβλέπεται δε ότι «η ποινική δίωξη αναστέλλεται, όταν σύμφωνα με το νόμο χρειάζεται να προηγηθεί απόφαση του πολιτικού Δικαστηρίου»⁶⁵.

⁶² Βλ. σχετ. Αριθ. 1777/2003 Τμ. Α' Διακ. , ΝοΒ , έτος 2004, τόμος 52, σελ. 658 – 659.

⁶³ Μολονότι η δικαιοδοσία των ποινικών, πολιτικών και διοικητικών Δικαστηρίων καθορίζεται ρητώς με συνταγματικές διατάξεις (άρθρ. 94 επ. Σ.). Βλ. αναλυτικά για τις σχέσεις μεταξύ των διαφόρων δικαιοδοσιών Κ. Δ. Κεραμεύς, «Αστικό Δικονομικό Δίκαιο Ι», εκδ. Σάκκουλα, Αθήνα – Θεσσαλονίκη, 1983, δεύτερη έκδοση, σελ. 106 – 110.

⁶⁴ Το ότι υπό τον όρο αστικής φύσεως ζητήματα, νοούνται και τα διοικητικής φύσης, επιβεβαιώνεται και από το Διάγραμμα του Σχεδίου Κώδικα Ποινικής Δικονομίας, όταν υπό τον όρο προδικαστικά ζητήματα, αναφέρει «.. διάφορα ζητήματα αστικής, ποινικής ή διοικητικής φύσεως, τα οποία πρέπει να λυθώσι πρότερον.». Βλ. σχετ. Διάγραμμα Σχεδίου Κώδικα Ποινικής Δικονομίας, Ανατύπωση Ιουνίου 1967, Εν Αθήναις, Εκ του Εθνικού Τυπογραφείου, σελ. 24., όπως παραπέμπει στην υπ' αρ. 83 υποσημείωση – παραπομπή του ο Κώστας Νικολάου, στη διπλωματική του εργασία με θέμα «Ο παρεμπόδιση έλεγχος των διοικητικών πράξεων από τον ποινικό Δικαστή στο Δίκαιο του περιβάλλοντος», Πάντειο Πανεπιστήμιο, Γενικό Τμήμα Δικαίου, κατεύθυνση Δημοσίου Δικαίου, Αθήνα, Οκτώβριος 2006, επιβλέπων Δημήτρης Μέλισσας, σελ. 49.

⁶⁵ Οι περιπτώσεις κατά τις οποίες χρειάζεται να προηγηθεί απόφαση του πολιτικού Δικαστηρίου, πρέπει να προκύπτουν από ρητή διάταξη του νόμου, διότι θα ήταν αντίθετο προς το δημόσιο συμφέρον αν ο ποινικός Δικαστής έπρεπε να διακόπτει τη διαδικασία κάθε φορά που θα συναντούσε ζήτημα

Παράλληλα το ποινικό Δικαστήριο έχει τη δυνατότητα, κατά την κρίση του, αν για το ίδιο ζήτημα υπάρχει εκκρεμής δίκη ενώπιον του πολιτικού Δικαστηρίου, να αναβάλλει την ποινική δίκη μέχρις ότου περατωθεί η πολιτική. Η αναβλητική αυτή μάλιστα απόφαση του ποινικού Δικαστηρίου είναι δεκτική ανάκλησης (άρθρ. 61 ΠΚΔ) είτε αυτεπαγγέλτως, είτε ύστερα από πρόταση του Εισαγγελέα ή οποιουδήποτε διαδίκου⁶⁶.

Ενόψει των συγκρουόμενων αυτών σταθμίσεων το ποινικό Δικαστήριο θα πρέπει σε κάθε περίπτωση να αξιολογεί με ιδιαίτερη προσοχή αν θα αναβάλλει την ποινική δίκη, λαμβάνοντας υπόψη την ανάγκη να αποφευχθεί η έκδοση αντιφατικών αποφάσεων, ειδικά όταν πρόκειται σύμφωνα με την κρίση του για ένα πολύπλοκο ζήτημα, ή αν θα προχωρήσει στην εκδίκαση, θεωρώντας ότι η επερχόμενη καθυστέρηση μπορεί να παρεμποδίσει την απονομή της ποινικής Δικαιοσύνης, ενόψει δε του κινδύνου παραγραφής του διωκόμενου εγκλήματος⁶⁷.

Επίσης, κατά το άρθρ. 62 ΚΠΔ καθίσταται σαφές ότι το προδικαστικό ζήτημα⁶⁸ που έχει σχέση με την ποινική δίκη, μπορεί ήδη να έχει αποφασισθεί στην πολιτική δίκη και να υπάρχει πολιτική απόφαση ως προς αυτό, χωρίς όμως η εν λόγω απόφαση να δεσμεύει το ποινικό Δικαστήριο. Έτσι λαμβάνεται από το τελευταίο υπόψη και εκτιμάται ελεύθερα μαζί με τις άλλες αποδείξεις⁶⁹.

Από τα ως άνω αναφερθέντα μπορούμε να σημειώσουμε συμπερασματικά ότι το ποινικό Δικαστήριο που έχει τη δικαιοδοσία να αποφασίσει για το έγκλημα, έχει κατά κανόνα τη δικαιοδοσία να κρίνει, όπως επισημαίνεται και στην Αιτιολογική

δευτερεύον, το οποίο δεν ανήκει στην αρμοδιότητά του. Βλ. σχετ. Αργύριος Καρράς, «Ποινικό Δικονομικό Δίκαιο», εκδ. Αντ. Ν. Σάκκουλα, 3^η έκδ., Αθήνα – Κομοτηνή 2007, σελ. 87.

⁶⁶ Βλ. σχετ. Αργύριος Καρράς, «Ποινικό Δικονομικό Δίκαιο», ό.π., σελ. 87.

⁶⁷ Αργύριος Καρράς, «Ποινικό Δικονομικό Δίκαιο», ό.π., σελ. 88.

⁶⁸ Ως προδικαστικό ζήτημα νοείται εκείνο εκ του οποίου εξαρτάται η κρίση και απόφαση του ποινικού δικαστή, εκείνο δηλαδή, άνευ προηγούμενης λύσεως του οποίου, δεν είναι δυνατόν να προχωρήσει στην επί της κατηγορίας απόφαση. (Βλ. σχετ. ΑΠ 336/1999, ΑΠ 2187/2003), όπως αναφέρει και παραπέμπει στην υπ' αρ. 80 υποσημείωση – παραπομπή του ο Κώστας Νικολάου, στη διπλωματική του εργασία με θέμα «Ο παρεμπόδιση έλεγχος των διοικητικών πράξεων από τον ποινικό Δικαστή στο Δίκαιο του περιβάλλοντος», ό.π., σελ. 49. Ακριβέστερα, παρεμπόδιση (πιο συγκεκριμένα, προδικαστικό ή προκριματικό) είναι ένα ζήτημα, η απόφαση επί του οποίου επηρεάζει την πρόοδο της δίκης, όπως αναφέρει Π. Δ. Δαγτόγλου, «Διοικητικό Δικονομικό Δίκαιο», 3^η έκδ. επιμελημένη και συμπληρωμένη από Π. Κ. Λαζαράτο και Θ. Δ. Παπαγεωργίου, εκδ. Αντ. Ν. Σάκκουλα, Αθήνα – Κομοτηνή 2004, σελ. 156. Επίσης για την έννοια του παρεμπόδιση ζήτηματος βλ. σχετ. άρθρ. 282 ΚΠολΔ.

⁶⁹ Βλ. αναλυτικά Αργύριος Καρράς, «Ποινικό Δικονομικό Δίκαιο», ό.π., σελ. 89.

Έκθεση του Σχεδίου Κώδικα Ποινικής Δικονομίας, και για όλα τα παρεμπίπτοντα ή προδικαστικά ζητήματα⁷⁰.

Όπως αναφέρθηκε ήδη από την αρχή του παρόντος υποκεφαλαίου, από τον ανωτέρω εκτεθέντα κανόνα, συνάγεται ότι το ποινικό Δικαστήριο έχει δικαιοδοσία, κατά κανόνα, να κρίνει και για τα ανακύπτοντα ενώπιον του ζητήματα διοικητικής φύσης. Και εδώ η κρίση του ποινικού Δικαστή είναι παρεμπίπτουσα και δεν επηρεάζει την απόφαση του διοικητικού Δικαστηρίου, στο οποίο εξακολουθεί να ανήκει η αποκλειστική δικαιοδοσία για την εκδίκασή του. Επίσης, το ποινικό Δικαστήριο μπορεί, χωρίς να είναι υποχρεωμένο, να αναβάλλει την ποινική δίκη μέχρι να τελειώσει η διοικητική, εφόσον υπάρχει εκκρεμής διοικητική λύση, με απόφασή του δεκτική ανάκλησης⁷¹.

Τέλος, η απόφαση που εκδόθηκε από το διοικητικό Δικαστήριο δεν δεσμεύει το ποινικό Δικαστήριο, αλλά εκτιμάται ελεύθερα από αυτό. Βλέπουμε δηλαδή ότι ισχύουν αναλόγως οι διατάξεις των άρθρ. 60 παρ. 1, 61 και 62, εκτός αν από ειδικές διατάξεις προβλέπεται η υποχρεωτική για το ποινικό Δίκαιο επίλυση του προδικαστικού ζητήματος διοικητικής φύσης από το αντίστοιχο διοικητικό Δικαστήριο, οπότε θα πρέπει να ανασταλεί η ποινική δίωξη, κατά ανάλογη εφαρμογή του άρθρ. 60 παρ. 2 ΚΠΔ, μέχρις ότου εκδοθεί η απόφαση του διοικητικού Δικαστηρίου⁷².

Πάντως δεν θα πρέπει να παραλείψουμε σε αυτό το σημείο να αναφέρουμε ότι, σύμφωνα με το άρθρ. 5 παρ. 2 του ΚΔΔ, τα διοικητικά Δικαστήρια, μεταξύ άλλων, δεσμεύονται από τις αμετάκλητες καταδικαστικές (αλλά όχι αθωωτικές) αποφάσεις των ποινικών Δικαστηρίων, όσον αφορά μόνο την ενοχή του δράστη⁷³.

⁷⁰ Βλ. σχετ. Αργύριος Καρράς, «Ποινικό Δικονομικό Δίκαιο», ό.π. , σελ. 89.

⁷¹ Αργύριος Καρράς, «Ποινικό Δικονομικό Δίκαιο», ό.π. , σελ. 90.

⁷² Αργύριος Καρράς, «Ποινικό Δικονομικό Δίκαιο», ό.π. , σελ. 90.

⁷³ Βλ. αναλυτικά Π. Δ. Δαγτόγλου, «Διοικητικό Δικονομικό Δίκαιο», 3^η εκδ. επιμελημένη και συμπληρωμένη από Π. Κ. Λαζαράτο και Θ. Δ. Παπαγεωργίου, εκδ. Αντ. Ν. Σάκκουλα, Αθήνα – Κομοτηνή, 2004, σελ. 165. Επίσης βλ. σχετ. Σπύρο Β. Βλαχόπουλο, «Η δέσμευση των διοικητικών οργάνων και των διοικητικών δικαστηρίων από τις αποφάσεις των ποινικών δικαστηρίων στην ελληνική έννομη τάξη», Ποινικός Λόγος, εκδ. Αντ. Ν. Σάκκουλα, 2003, σελ. 1366, σύμφωνα με την άποψη του οποίου θα πρέπει να απαλειφθούν οι διατάξεις που διαπνέονται από διάθεση προνομιακής μεταχείρισης του Δημοσίου έναντι των διοικουμένων, όπως χαρακτηριστικά αναφέρει τη διάταξη του άρθρ. 5 παρ. 2 του ΚΔΔ, κατά την οποία τα διοικητικά Δικαστήρια δεσμεύονται μόνο από τις αμετάκλητες καταδικαστικές αποφάσεις των ποινικών Δικαστηρίων, όχι όμως και από τις αθωωτικές αποφάσεις αυτών.

1.3.3.4. *Αόριστες Τεχνικές Έννοιες*

Η ανάγκη ασφάλειας δικαίου όπως επιτυχώς εκφράστηκε στο Διαφωτισμό οδήγησε συχνά σε υπερβολές αφήνοντας περιορισμένα περιθώρια ερμηνείας και σχολιασμού στο δικαστή επί ενός κανόνα δικαίου. Από την κρίση ότι ο δικαστής πρέπει να είναι «δούλος του Νόμου» έχει κυλήσει πολύ νερό και σήμερα κάνουμε λόγο για χαλαρότερη δέσμευση των δικαστηρίων από το νόμο. Έκφραση αυτής της χαλαρότερης δέσμευσης και μιας σχετικής αυτοτέλειας του δικαστή αποτελούν οι αόριστες έννοιες.

Εργαλείο στο οποίο καταφεύγει συχνά ο νομοθέτης καθώς αυτές χρησιμοποιούνται σε διάφορους τομείς του δημοσίου και του ιδιωτικού δικαίου, ως νομοτεχνικά πρόσφορο μέσο για την ρύθμιση καταστάσεων η περιπτώσιολογία των οποίων δεν είναι δυνατόν να προσδιορισθεί εκ των προτέρων. Αυτό διότι οι έννοιες αυτές είναι εξοπλισμένες με ιδιότυπη κανονιστικότητα καθώς με αυτές χαράσσονται γενικές κατευθύνσεις και για την εφαρμογή τους απαιτείται εξατομίκευση των νοημάτων τους σε κάθε συγκεκριμένη περίπτωση, με βάση το πραγματικό και τις ιδιαιτερότητες τις οποίες παρουσιάζει η ειδικότερη κατάσταση ή έννομη σχέση⁷⁴.

Ούτως ή άλλως, κατά τη διατύπωση ποινικών νόμων παρατηρούμε πως χρησιμοποιούνται τεχνικοί νομικοί όροι που έχουν ιδιαίζον εννοιολογικό περιεχόμενο. Βέβαια, σε αυτή την περίπτωση έχουμε να κάνουμε με όρους που σημαίνουν κάτι διαφορετικό (στην ποινική διάταξη) από αυτό που σημαίνουν στην καθομιλουμένη ή σε άλλους κλάδους του δικαίου⁷⁵. Όροι που βοηθούν το νομοθέτη να εκφράζεται με περισσότερη ακρίβεια χωρίς να χρειάζεται να δίνει λεπτομερείς εξηγήσεις, ενώ η συγκεκριμενοποίηση τους αφήνεται συνήθως στη θεωρία του δικαίου και στη νομολογία⁷⁶. Η ερμηνεία των αορίστων εννοιών γίνεται από το αρμόδιο προς εφαρμογή της ρύθμισης διοικητικό όργανο, εντός του πλαισίου του επιδιωκόμενου με αυτήν

⁷⁴ Η διαδικασία αυτή περιέχει εκτίμηση των ειδικών πραγματικών περιστατικών, η οποία επίσης πρέπει να γίνεται κατά τρόπο αντικειμενικό, με βάση τις κοινές αντιλήψεις και την κοινή πείρα και να μην συνιστά υποκειμενική αξιολόγηση (βλ. υπ αριθ. 490/2007 ΓΝΩΜΟΔΟΤΗΣΗ ΤΟΥ ΝΟΜΙΚΟΥ ΣΥΜΒΟΥΛΙΟΥ ΤΟΥ ΚΡΑΤΟΥΣ Γ ΤΜΗΜΑΤΟΣ

⁷⁵ Δ. Γιακουμής, «Οι αόριστες έννοιες, η διακριτική ευχέρεια του δικαστή ως αόριστη νομική έννοια, η εξειδίκευση της και η δυνατότητα αναιρετικού ελέγχου υπό το πρίσμα της αρχής της αναλογικότητας», Δίκη, Ιανουάριος 2005, σελ. 37.

⁷⁶ Όπως επισημαίνει ο εισαγγελέας Χρ. Ν. Σατλάνης σε Μεθοδολογικά Προλεγόμενα για τον αποκλεισμό και τον Περιορισμό του Αξιοπoινου (Εισαγωγή στην Ερμηνευτική του Ποινικού Δικαίου), εκδ. Αντ. Ν. Σάκκουλας, Αθήνα – Κομοτηνή 1999, σ.88

σκοπού δημοσίου συμφέροντος και με βάση γενικά και αντικειμενικά κριτήρια τα οποία στηρίζονται στην κοινή πείρα και λογική και έχουν άμεση σχέση με το ρυθμιστέο ζήτημα⁷⁷.

Δεδομένης της ταχύτητας των μεταβολών που αφορούν τα περιβαλλοντολογικά ζητήματα, της εξέλιξης στον τομέα της τεχνολογίας αλλά και της ολότητας που παρουσιάζει το περιβάλλον ως έννομο αγαθό είναι λογικό ο νομοθέτης να καταφεύγει στη χρήση τέτοιων εννοιών. Πράγματι, η πραγματικότητα έρχεται να μας δικαιώσει αφού τέτοιες έννοιες συναντούμε σε νομοθετήματα τόσο στην εσωτερική έννομη τάξη⁷⁸ όσο και στην Ευρωπαϊκή⁷⁹.

Από την στιγμή που ο ποινικός νομοθέτης δανείζεται το περιγραφικό μέρος των διατάξεων του από εξωποινικά νομοθετήματα (διοικητικές διατάξεις, Οδηγίες κλπ) είναι επόμενο να εισέρχονται οι έννοιες αυτές στην ποινική διάταξη αποτελώντας μέρος της αντικειμενικής υπόστασης του εγκλήματος. Όμως, τέτοιου

⁷⁷ Ε. Κουτούπα-Ρεγκάκου, *Αόριστες και Τεχνικές Έννοιες στο Δημόσιο Δίκαιο*, Μελέτες Διοικητικού Δικαίου, Εκδόσεις Σακούλα, Θεσσαλονίκη 1997, τεύχος 6, στοιχείο Π.Α. σ. 50 επ. και σελ. 123, καθώς και Ν. Παπαντωνίου *Γενικές Αρχές του Αστικού Δικαίου*, Εκδόσεις Αφων Π. Σάκκουλα, Αθήνα 1983, παρ. 8 στοιχείο γ' σελ. 43-49 και παρ. 50 στοιχείο γ' σελ. 242-243, Γεωργιάδης, Σταθόπουλος, *Αστικός Κώδιξ τόμος Ι, Γενικά Αρχαί*, Εκδόσεις Αφων Π. Σάκκουλα, Αθήνα 1978, άρθρα 281-285, σ. 497-50.

⁷⁸ Π.χ. η έννοια της σοβαρής ρύπανσης στο 13 παρ. 1 εδ. Β' του ν. 743/197. Ενδ:

- ΕφΑθ 2391/2008 (ΑΡΜ 2009/583) – η απόρριψη υγρών βιομηχανικών αποβλήτων και λυμάτων χωρίς προηγούμενη πλήρη επεξεργασία τους, καθ' υπέρβαση των ανώτατων επιτρεπτών ορίων εκπομπής υγρών αποβλήτων
- ΑΠ 390/2004 (ΠοινΛογ 2004/416) – η κατ' εξακολούθηση απόρριψη στη θάλασσα λυμάτων βόθρου οικίας
- ΑΠ 592/2003 (ΠοινΛογ 2003/610) – η ρίψη κόκκων κάρβουνου οι οποίοι επέπλεαν επί σημαντικής επιφάνειας θαλάσσιου ύδατος
- ΑΠ 308/2002 (ΠοινΛογ 2002/252) – η από αμέλεια αποβολή εντός θαλάσσιου ύδατος μη καθαρού νερού
- ΑΠ 172/1997 (ΠοινΧρ 1998/36) – ρίψη αποβλήτων εργοστασίου παραγωγής τοματοπολτού στη θάλασσα

⁷⁹ Π.χ. η Έννοια της προσωρινής εναποθηκεύσεως των αποβλήτων, πριν από τη συλλογή, στον χώρο όπου παράγονται - Έννοια της διαχείρισεως των αποβλήτων όπως περιέχονται στις προτάσεις του γενικού εισαγγελέα Léger της 16ης Σεπτεμβρίου 1999 επί των Οδηγιών 75/442/ΕΟΚ και 91/689/ΕΟΚ. - Ποινικές δίκες κατά Paolo Lirussi (C-175/98) και Francesca Bizzaro (C-177/98). - Αίτηση για την έκδοση προδικαστικής αποφάσεως: Pretore di Udine - Ιταλία. - Απόβλητα - Οδηγίες 75/442/ΕΟΚ και 91/689/ΕΟΚ. - Συνεκδικασθείσες υποθέσεις C-175/98 και C-177/98, Eurolex 61998C0175

είδους διατάξεις περιέχοντας πλήθος αορίστων τεχνικών εννοιών καθιστούν συχνά το περιεχόμενο τους δυσνόητο ακόμη και για έναν πεπειραμένο νομικό⁸⁰.

Αντιστοίχως, η ίδια προβληματική εντοπίζεται και στους αμιγώς τεχνικούς όρους. Δεν πρέπει, τέλος, να υποτιμούμε τα ζητήματα που αναφύονται εξ αιτίας της σύνδεσης μεταξύ της ρύπανσης του περιβάλλοντος και της τεχνολογίας. Δεδομένου μάλιστα ότι στη χώρα μας η εξοικείωση του μέσου πολίτη γύρω από τεχνολογικά επιτεύγματα είναι περιορισμένη, δεν πρέπει να μας «ξενίζει» τυχόν ισχυρισμός ότι περιορισμένη είναι και η γνώση από μέρους του δράστη περί των συνεπειών που μπορούν να προκληθούν από την λανθασμένη χρήση της.

Κατέστη προφανές, ότι η παρακολουθηματική σχέση μεταξύ Ποινικού Περιβαλλοντικού και Διοικητικού δικαίου οδηγεί αναπόφευκτα στη χρήση αορίστων εννοιών. Χρήση που έχει ως αποτελέσματα να δημιουργείται ολόκληρη προβληματική τόσο ως προς τη συμφωνία της με την αρχή της n.c.n.p.s.l.c. όσο και ως προς τη δυνατότητα του πολίτη να γνωρίζει τον τυχόν άδικο χαρακτήρα των πράξεων του. Σε κάθε περίπτωση όμως, οφείλουμε να σταθούμε στη χρησιμότητα τους και να αναγνωρίσουμε πως οι έννοιες αυτές αποδίδουν ευθέως μια ορισμένη εμπειρική πραγματικότητα που γίνεται αντιληπτή με τις αισθήσεις. Επομένως για να καταστεί η σημασία τους εύκολα διαγνώσιμη είναι απαραίτητο τόσο η νομοθεσία όσο και η νομολογία να προσδιορίσουν το ακριβές τους περιεχόμενο⁸¹.

Στην παρούσα προβληματική εντοπίσαμε τις κύριες περιπτώσεις που στις περιβαντολογικές ποινικές διατάξεις απαντώνται τέτοιες αόριστες έννοιες. Η κωδικοποίηση τους και οι ορισμοί που δίνονται από το νομοθέτη αλλά και στις εξεταζόμενες Ευρωπαϊκές οδηγίες βοηθούν στην εξιδείκευση τους⁸². Εντούτοις, όπως εκτέθηκε νωρίτερα, παρατηρούμε μερικές διαφοροποιήσεις κυρίως κατά τη μεταφορά τους από την οδηγία στην εσωτερική έννομη τάξη σε ζητήματα που αφορούν κυρίως το εύρος εφαρμογής τους. Επομένως, φαίνεται πως το βάρος για την εξειδίκευση τους πέφτει κυρίως στις πλάτες του εθνικού, πια και Ευρωπαϊού, δικαστή.

⁸⁰ Αναγνωστόπουλος, Η ποινική προστασία Περιβάλλοντος σε Πρακτικά ΕΕΠΔ, Σάκκουλας 1993, σ. 89 όπου κάνει λόγο για «..αοριστία στην περιγραφή της εγκληματικής συμπεριφοράς με τη χρήση ασαφών εννοιών και τον πολλαπλασιασμό των π.ν. εν λευκώ..»

⁸¹ Χ. Σατλάνης, ο.π. 89

1.3.3.5. Ζητήματα πλάνης

Όπως έχουμε πει για να διαπιστωθεί η τέλεση ενός εγκλήματος ο εφαρμοστής του δικαίου ακολουθεί τη συλλογιστική διαδικασία που προσομοιάζει με μια σκάλα⁸³, με πρώτο βήμα την πράξη, δεύτερο το ποινικό αδίκημα, τρίτο τον καταλογισμό και τέταρτο το αξιόποινο. Συχνά, για τη διακρίβωση ενός σταδίου αντλούμε και χρησιμοποιούμε στοιχεία από το προηγούμενο. Για παράδειγμα, για να διαπιστώσουμε εάν συντρέχει κάποιος λόγος άρσης του καταλογισμού, όπως η συνδρομή τυχόν πλάνης περί το αδίκημα, είναι απαραίτητο να έχουμε οριοθετήσει τι περιλαμβάνεται σε αυτό. Όπως επισημάναμε αναφορικά με τις ποινικές διατάξεις περιβαντολογικού ενδιαφέροντος παρατηρούμε πως στο εγκληματικό αδίκημα εισβάλλουν από την «κερκόπορτα»⁸⁴ στοιχεία του διοικητικού αδικίου. Με αυτόν τον τρόπο όμως, εύλογα γεννιέται η απορία για το βαθμό που το ως άνω γεγονός επιδρά στην διακρίβωση του καταλογισμού και στον έλεγχο του συγγνωστού τυχόν πλάνης στο πρόσωπο του δράστη περί της έκτασης του αδικίου⁸⁵. Έτι περαιτέρω, για την καθεαυτό δυνατότητα από μέρους του να γνωρίζει ότι οι πράξεις που προβαίνουν τυποποιούν καταρχήν την αντικειμενική υπόσταση κάποιου εγκλήματος. Για το σκοπό αυτό, θα χρειαστεί ν' αναλυθούν οι έννοιες της πραγματικής και της νομικής πλάνης ώστε βάσει των διατάξεων που προβλέπουν ποινικές κυρώσεις για την προστασία του περιβάλλοντος να μελετηθεί πως αντιμετώπισε η νομολογία περιπτώσεις που κλήθηκε να κρίνει επί των ως άνω ζητημάτων.

⁸³ Τζωρτζής Γεώργιος, παραδόσεις Ποινικού Δικαίου, Πάντειος ΠΜΣ, ποινικό δίκαιο και θεωρία δικαίου, 2010.

⁸⁴ Ανοιγμένη μάλιστα από το ίδιο το Ποινικό Δίκαιο!

⁸⁵ η θεωρία πάντως φαίνεται να συντάσσεται με την άποψη πως σε πρακτικό επίπεδο ο ποινικός δικαστής δύσκολα θα δεχτεί πως η πλάνη περί τον άδικο χαρακτήρα της πράξης στις περιπτώσεις αυτές δεν είναι συγγνωστή, σε Ι. Καράκωστα ο.π. σ. 703 εφορμούμενος από Ν. Ανδρουλάκη ο.π. σ. 287 επ. Όπου γίνεται διάκριση μεταξύ των περιπτώσεων στις οποίες η γνώση των περιστατικών της αντικειμενικής υπόστασης ασκεί «εκκλητική λειτουργία» στη συνείδηση κάθε κοινωνού και πράξεων των οποίων η εγκληματική ιδιότητα δεν είναι παγιωμένη στην κοινωνική συνείδηση. Σε σχέση με άλλα εγκλήματα, τα οποία κατασκευάζει εκ του μη όντος ο ποινικός νομοθέτης, προκειμένου να εξοπλίσει με ποινική κύρωση τις ποικίλες (οικονομικής, διοικητικής κλπ. Φύσεως) ρυθμίσεις του, η ταύτιση του δόλου με την γνώση των στοιχείων της αντικειμενικής υποστάσεως ενδέχεται να ξενίσει το περί Δικαίου συναίσθημα, στο μέτρο που η «εκκλητική λειτουργία» της εν λόγω γνώση μπορεί να απουσιάζει εντελώς.

2. Η πλάνη στο Ποινικό Δίκαιο

2.1. Η πραγματική πλάνη

2.1.1. Έννοια

Σύμφωνα με τη διάταξη του αρ. 30 παρ. 1 ΠΚ, με τίτλο «πραγματική πλάνη», η πράξη δεν καταλογίζεται στο δράστη αν αυτός κατά το χρόνο τέλεσης της πράξης αγνοεί τα περιστατικά που τη συνιστούν.

Πραγματική πλάνη είναι η άγνοια (πλάνη σε ευρεία έννοια) με την οποία ταυτίζεται η λανθασμένη αντίληψη της πραγματικότητας (πλάνη εν στενή έννοια) από τον δράστη **αναφορικά με κάποιο στοιχείο ης αντικειμενικής υπόστασης** του εγκλήματος ή με κάποιο περιστατικό που επαυξάνει τη βαρύτητα της πράξης⁸⁶. Με άλλα λόγια, επί πραγματικής πλάνης ο δράστης αγνοεί ή εσφαλμένα αντιλαμβάνεται τι πράττει, αναφέρεται δε αυτή σε περιστατικά της εγκληματικής πράξης και δη όχι μόνο σε γεγονότα ή πραγματικές καταστάσεις, αλλά και σε νομικές ιδιότητες ή σχέσεις ή άλλα αξιολογικά στοιχεία της αντικειμενικής υπόστασης του εγκλήματος⁸⁷ ή σε κάποιο περιστατικό που επαυξάνει τη βαρύτητα του εγκλήματος και είναι αδιάφορο ποια είναι η πηγή αυτής⁸⁸. Η πραγματική πλάνη εδώ αποκλείει το δόλο του δράστη ως προς το βαρύτερο έγκλημα.

2.1.2. Συνέπειες

Η πραγματική πλάνη αποκλείει το δόλο και την ενσυνείδητη αμέλεια⁸⁹. Άρα, πρέπει να έχουμε ξεκάθαρο στο μυαλό μας ότι επουδενί η διάταξη της πραγματικής πλάνης καθιστά σε κάθε περίπτωση το δράστη ατιμώρητο. Αντίθετα, όπως ορίζεται στον ΠΚ, αν η άγνοια των περιστατικών αυτών οφείλεται σε αμέλεια του δράστη, τότε η πράξη καταλογίζεται σε αυτόν σαν έγκλημα από (ασυνείδητη)

⁸⁶ Ν. Χωραφάς οπ. 258

⁸⁷ ΑΠ 1084/1990 ΠοινΧρ ΜΑ σ. 400, ΑΠ 275/1994/ΠοινΧρ Δ 472 και Ν. Ανδρουλάκης ο.π. σ. 289.

⁸⁸ ΑΠ 1576/1988 ΠοινΧρ ΛΘ σ. 397, ΑΠ 143/2009 ΠοινΛ Θ, σ. 82.

⁸⁹ ΑΠ 245/2008 Ποιν. Λ Η σ. 194, ΑΠ 511/2008 Ποιν Λ Η σ. 361. «...Εξάλλου, από τη διάταξη του άρθρου 30 παρ. 1 του ΠΚ, που ορίζει ότι η πράξη δεν καταλογίζεται στο δράστη αν αυτός κατά το χρόνο τέλεσης αγνοεί τα περιστατικά που τη συνιστούν, συνάγεται, εκτός άλλων, ότι η πραγματική πλάνη του δράστη, δηλαδή η άγνοια του ή η εσφαλμένη αντίληψη του για συστατικό όρο της αντικειμενικής υποστάσεως του εγκλήματος που του αποδίδεται, **αίρει τον καταλογισμό του και ειδικότερα αποκλείει το δόλο** και συνεπώς, ο αντίστοιχος ισχυρισμός αυτού είναι αυτοτελής και η απόρριψή του πρέπει να αιτιολογείται ειδικά και εμπειριστωμένα...»

αμέλεια. Με άλλα λόγια, αποκλειόμενου του δόλου παραμένει η δυνατότητα του δράστη κατά της διάταξης της αμέλειας.

2.2. Νομική πλάνη

2.2.1. Έννοια - Το συγγνωστό

Σύμφωνα με τη διάταξη του άρθ. 31 παρ. 1 και 2 του ΠΚ με τίτλο «*νομική πλάνη, μόνη η άγνοια του αξιοποιήσιμου δεν αρκεί για να αποκλείσει τον καταλογισμό. Η πράξη δεν καταλογίζεται στο δράστη αν αυτός πεπλανημένα πίστευε ότι είχε δικαίωμα να τελέσει την πράξη, η δε πλάνη του είναι συγγνωστή*».

Από τη διάταξη αυτή προκύπτει ότι **πλάνη περί το άδικο (νομική πλάνη)** είναι η στον δράστη **υπάρχουσα άγνοια ή εσφαλμένη γνώση ως προς τον άδικο χαρακτήρα της πράξης** του⁹⁰. Η πράξη αυτή λέγεται άμεση πλάνη περί το άδικο⁹¹ καθώς αναφέρεται ευθέως στην άγνοια του δράστη έναντι του πρωτεύοντα απαγορευτικού ή επιτακτικού κανόνα δικαίου. Η πλάνη περί το άδικο επομένως μπορεί να αφορά είτε την **ύπαρξη είτε την έκταση** του κανόνα δικαίου⁹². Ομοίως, πλάνη περί το άδικο απαντάται και στις περιπτώσεις εκείνες που ο δράστης γνωρίζει κατ' αρχήν το άδικο της πράξης του, πεπλανημένα όμως νομίζει ότι συντρέχει κάποιος λόγος άρσης του αδικού, σ' αυτές τις περιπτώσεις κάνουμε λόγο για έμμεση πλάνη περί του αδικού⁹³. Με άλλα λόγια, η νομική πλάνη υπάρχει **όταν ο δράστης γνωρίζει μεν τι πράττει, αλλά, είτε αγνοεί ότι η πράξη του είναι κατ' αρχήν άδικη, είτε πιστεύει πεπλανημένα ότι δικαιούται να προβεί σε αυτή και η πλάνη συνίσταται σε εσφαλμένη αντίληψη κανόνα δικαίου**.

Επιβάλλεται, όμως, η ως άνω πλάνη να είναι **συγγνωστή**, υπό την έννοια ότι οποιαδήποτε επιμέλεια κι αν κατέβαλλε ο αυτουργός δεν μπορούσε να διαγνώσει το άδικο της πράξης. Το δικαστήριο συνεκτιμά τις ειδικές περιπτώσεις της συγκεκριμένης περιπτώσεως, όσες αναφέρονται στην ατομικότητα του φερόμενου ως δράστη⁹⁴. Όπως σημειώνει ο Ανδρουλάκης⁹⁵, για να διαπιστωθεί ποτέ η πλάνη περί

⁹⁰ Ν. Ανδρουλάκης, Ποινικό δίκαιο, Γενικό Μέρος, Σάκκουλας 2000, σ. 502

⁹¹ Ν. Ανδρουλάκης ο.π. σ. 503.

⁹² Α. Καραγιαννόπουλος, Ποινικό Δίκαιο, Αθήνα 2005 σ. 138.

⁹³ Ν. Ανδρουλάκης, ό.π. σ. 503.

⁹⁴ ΑΠ 275/1994 ΠοινΧρ ΜΔ, σ. 472, ΑΠ 1192/2000 ΠοινΧρ ΝΑ, σ. 407, ΑΠ 1941/2022 ΠοινΧρ ΝΓ, σ. 717.

το άδικο είναι συγγνωστή, θα χρησιμοποιηθούν **τα κριτήρια της αμέλειας** που θέτει ο ΠΚ⁹⁶, δηλ. το όφειλε και το μπορούσε. Πρέπει όμως να σημειώσουμε ότι εδώ οι έννοιες αυτές λειτουργούν διαφορετικά. Ούτως, ενώ στην αμέλεια το «μπορούσε» λειτουργεί πάντα προς όφελος του κατηγορουμένου, στην πλάνη περί το άδικο οι προσωπικές ικανότητες του μπορούν να οδηγήσουν σε βλάβη του. Παράλληλα, ενώ στην αμέλεια το «όφειλε» κρίνεται με βάση το μέσο κοινωνικό άνθρωπο του οικείου τομές κοινωνικής δραστηριότητας⁹⁷ στην πλάνη περί το άδικο υφίσταται μια γενική υποχρέωση των πολιτών να γνωρίζουν όλους τους κανόνες δικαίου και ειδικώς εκείνους που περιέχουν ποινικές κυρώσεις.

Από τα παραπάνω προκύπτει ότι μπορούμε να κάνουμε λόγο για συγγνωστή νομική πλάνη όταν ο κατηγορούμενος σύμφωνα με τις πνευματικές και επαγγελματικές ικανότητες του και την προσπάθεια που έπρεπε να καταβάλλει για να πληροφορηθεί το επιτρεπτό της πράξης, δεν μπορούσε να γνωρίζει τον άδικο χαρακτήρα αυτής⁹⁸. Ειδικότερα, ως προς το συγγνωστό της νομικής πλάνης, πρέπει να εκτίθεται η προσωπική κατάσταση του δράστη που προσδιορίζεται από την ηλικία, τις πνευματικές ικανότητες, το επάγγελμα, την προσπάθεια που κατέβαλλε, ακόμη και τον κοινωνικό του περίγυρο, ώστε με τη στάθμιση και των προσωπικών αυτών στοιχείων να σχηματίσει το δικαστήριο πεποίθηση⁹⁹ αν ο ισχυρισμός αυτός είναι αληθινός ή προσχηματικός¹⁰⁰.

⁹⁵ Ν. Ανδρουλάκης, ο.π. σ. 513.

⁹⁶ 28 ΠΚ «Από αμέλεια πράττει όποιος από έλλειψη της προσοχής, την οποία **όφειλε** κατά τις περιστάσεις και **μπορούσε** να καταβάλει, είτε δεν προέβλεψε το αξιόποιο αποτέλεσμα που προκάλεσε η πράξη του είτε το προέβλεψε ως δυνατό, πίστεψε, όμως, ότι δε θα επερχόταν.»

⁹⁷ Π.χ. για θέμα ιατρικό ο μέσος γιατρός, για θέμα εργατικό ο μέσος εργολάβος κ.ο.κ.ε.

⁹⁸ «...δεν ηδύνατο να διαγνώσει τούτο, οιαδήποτε επιμέλεια κι αν κατέβαλλε...» ΑΠ 867/1986, ΠοινΧρ ΛΣΤ, σ. 804, ΑΠ 1019/1986, ΠοινΧρ ΛΣΤ, σ.913, ΑΠ 1213/1990 ποινΧρ ΜΑ σ. 522, ΑΠ 1763/1994 ΠοινΧρ ΜΕ, σ. 69, 1317/1995 ΠοινΧρΜΣΤ, σ. 524, ΑΠ 330/2007 ΠοινΧρ ΝΗ, σ. 48, ΑΠ 1286/2005 ΠοινΧρ ΝΣΤ σ.237, 912/2004 ΠοινΛ 2004 σ. 1190.

⁹⁹ Όπως χαρακτηριστικά σημειώνει ο Ανδρουλάκης, ο.π. σ. 517 ,δανειζόμενος τον όρο από τον Rudolph, ο δικαστής πρέπει να μπει στο «πετσί του κατηγορούμενου».

¹⁰⁰ ΑΠ 1678/2004 ΠοινΧρ ΝΕ σ. 694, ΑΠ 2317/2003 ΠοινΛ Γ σ. 2491, ΑΠ 31/2008 Ποιν. Λ. Η σ. 66, ΑΠ 2574/2008 ΠοινΛ Η σ. 1487.

2.2.2. Οι συνέπειες

Αν είναι συγγνωστή, **αίρεται ο καταλογισμός** και ο δράστης κηρύσσεται αθώος. Αυτό διότι **αίρει το άλλως – δύνασθαι πράττειν**, δηλ. αίρει το δεοντολογικό στοιχείο του καταλογισμού (θεωρία της ενοχής). Εάν δεν κριθεί συγγνωστή, ο δράστης δεν κηρύσσεται αθώος δύναται όμως να συντρέχει περίπτωση αυτό να εκτιμηθεί από το δικαστή κατά την επιμέτρηση της ποινής, λόγω μειωμένης ενοχής¹⁰¹

2.3. Ειδικά ζητήματα Πλάνης

2.3.1. Η πλάνη ως προς τις πραγματικές προϋποθέσεις λόγου που αποκλείει το άδικο

Η πλάνη αυτή είναι μια μορφή πλάνης που βρίσκεται μεταξύ της πλάνης περί το άδικο και πραγματικής πλάνης. Στην περίπτωση αυτή ο δράστης νομίζει πεπλανημένα ότι υπάρχουν τα περιστατικά που αν πράγματι θα υπήρχαν θα θεμελιώναν κατά νόμο λόγο άρσης του αδικού. Πρακτικά, εντοπίζει στοιχεία που προσομοιάζουν τόσο στη νομική όσο και στη πραγματική πλάνη. Για την μεν πρώτη, παρατηρούμε ότι ενώ ο δράστης γνωρίζει τον άδικο χαρακτήρα της πράξης, νομίζει πεπλανημένα ότι υπάρχει λόγος που αίρει το άδικο. Ως προς την πραγματική πλάνη, προσομοιάζει με αυτήν διότι αφορά πραγματικά περιστατικά κι όχι κανόνα δικαίου, όμως, αυτά τα πραγματικά περιστατικά δεν ανήκουν στην αντικειμενική υπόσταση, ώστε να μπορούσαμε απροβλημάτιστα να εντάξουμε τις περιπτώσεις αυτές στην πραγματική πλάνη. Κατά την κρατούσα άποψη¹⁰² (Χωραφάς, Ανδρουλάκης, Μαγκάκης) οι περιπτώσεις αυτές εξομοιώνονται με την πραγματική πλάνη, αποκλείεται δηλαδή ο δόλος και η ενσυνείδητη αμέλεια. Ορθώς, κατά τη γνώμη μου, αφού όχι μόνο αυτή η λύση είναι επιεικέστερη για το δράστη¹⁰³, αλλά και γιατί στις περιπτώσεις αυτές, σύμφωνα με τον Χωραφά ο δράστης «*επιδοκιμάζει ό,τι και η έννομη τάξη επιδοκιμάζει*»¹⁰⁴. Η πράξη του δηλ. τελούμενη από την πεπλανημένη του

¹⁰¹ Μ. Μαργαρίτης, Ποινικός Κώδικας, 2^η έκδοση, Π.Ν. Σάκκουλας σ. 120 παρ. 19.

¹⁰² Υπάρχει και η αντίθετη άποψη (Μανωλεδάκης, Κατσαντώνης, Φιλιππίδης) υποστηρίζουσα ότι οι παραπάνω περιπτώσεις πρέπει να κριθούν σαν περιπτώσεις πλάνης περί το άδικο.

¹⁰³ Ανδρουλάκης, ό.π. σ. 512

¹⁰⁴ Αντίθετη γνώμη το ΣΧΕΔΙΟ ΠΟΙΝΙΚΟΥ ΚΩΔΙΚΑ (όπως εγκρίθηκε κατά τη συνεδρίαση της 29-10-2011)Άρθρο 30 Αγνοούμενοι και νομιζόμενοι λόγοι άρσης του αδικού. 1. Η άρση του αδικού

αντίληψη αποκρυσταλλώνει την ίδια ψυχική στάση απέναντι στο αδίκημα που θα εντοπίζαμε και αν αυτός την τελούσε την ως άνω πράξη υπό τις περιστάσεις μιας «γνήσιας» πραγματικής πλάνης.

2.3.2. Η πλάνη περί την ερμηνεία του κανόνα δικαίου

Ως προς ισχυρισμό νομικής πλάνης περί ερμηνείας του δικαίου εδώ παρατηρείται διχογνωμία μεταξύ νομολογίας και θεωρίας¹⁰⁵. Από τη μία η θεωρία¹⁰⁶, την νομική πλάνη περί ερμηνείας κανόνα δικαίου τη εκλαμβάνει ως πλάνη περί του αξιοποίνου που δεν δικαιολογεί πλάνη περί το άδικο. Αντιθέτως, η νομολογία¹⁰⁷ έχει τραβήξει διαφορετικό δρόμο αφού σε περιπτώσεις εσφαλμένης ερμηνείας (από το κατηγορούμενο) διατάξεων εκτός ποινικού νόμου η πλάνη κρίνεται συγγνωστή αν ο τελευταίος κατέβαλλε κάθε δυνατή προσπάθεια να πληροφορηθεί την πραγματική τους έννοια όπως π.χ. με την προσδρομή σε συμβουλή νομικών, μηχανικών, τυχόν αδειών¹⁰⁸ ή γνωματεύσεων. Εδώ τίθεται και το ζήτημα επίκλησης τυχόν νομολογίας επί δυσερμήνευτων αποφάσεων, ως παραλογικό λόγο νομικής πλάνης. Αυτό σημαίνει ότι ο κατηγορούμενος, βασιζόμενος σε μια δικαστηριακή απόφαση συναφούς περίπτωσης με αυτόν, ερμήνευσε αντιστοίχως τον κανόνα δικαίου. Η μεν νομολογία έχει κρίνει συγγνωστή τέτοιου είδους πλάνη¹⁰⁹ όχι όμως κατά πάγιο τρόπο¹¹⁰.

Παράλληλα, η θεωρία¹¹¹ δεν αντιμετωπίζει ενιαία το ζήτημα με πρόκριμα την αποδοχή της πλάνης της ερμηνείας ως συγγνωστής νομικής πλάνης να δίνεται στις

χαρακτήρα της πράξης, εφόσον συντρέχουν οι λόγοι των προηγούμενων άρθρων, χωρεί ανεξάρτητα αν ο δράστης γνώριζε ή όχι τη συνδρομή τους. 2. Αν ο δράστης κατά το χρόνο τέλεσης της πράξης υπολαμβάνει εσφαλμένα ότι συντρέχουν περιστατικά που θα οδηγούσαν σε άρση του άδικου χαρακτήρα της πράξης του, εφαρμόζεται η διάταξη για τη νομική πλάνη.

¹⁰⁵ Μαργαρίτης, Ποινικός Κώδικας, Σάκκουλας, 2^η έκδοση, σ. 120 παρ. 13.

¹⁰⁶ Ν., Ανδρουλάκης ο.π. σ. 504, για την ακρίβεια ο Ανδρουλάκης κρίνει σκόπιμη την ακριβή οριοθέτηση της από τις περιπτώσεις πραγματικής και πλάνης περί το τιμωρητο. Μυλωνόπουλος σε ΠοινΔ ΓΜ 2007, σ. 647, Μαργαρίτης ο.π. σ. 119.

¹⁰⁷ ΑΠ 696/93 Ποιν Χρ ΜΓ σ. 642,

¹⁰⁸ Ζήτημα που τίγεται με την παρούσα εργασία με τον σχολιασμό στην περίπτωση νομικής πλάνης επί κτίσματος σε αναδασωτέα έκταση από κατέχοντα αντίθετη βεβαίωση δασάρχη ΤριμΕφΑθ 2543/98 ΠοινΔ 1999, σ. 451.

¹⁰⁹ ΑΠ 1224/82 ΠοινΧρ ΛΓ σ. 470, ΑΠ 1019/86 ΠοινΧρ Λ ΣΤ σ. 912)

¹¹⁰ ΑΠ 1055/98 ΠοινΧρ ΜΘ σ. 584.

¹¹¹ Ειδικό άρθρο από Λ. Κοτσαλή, «Νομική Πλάνη και νομολογιακό Δίκαιο» σε Ποιν Χρ ΝΖ/2007 σ. 961

περιπτώσεις όπου για όμοιες περιπτώσεις υπάρχει πάγια νομολογία που κρίνει σύννομη την πράξη του κατηγορούμενου¹¹² ή απόφαση Ακυρωτικού Δικαστηρίου¹¹³.

2.3.3. Νομική Πλάνη και νομολογιακό Δίκαιο

Μια θεωρητική κατασκευή και προβληματισμός που δεν συναντάται στην πράξη αφορά την επίκληση του νομολογιακού δικαίου ως λόγο νομική πλάνης. Με άλλα λόγια, ο κύριος προβληματισμός αφορά την παρεμβολή της νομολογίας στη γνώση του αδίκου και τις συνέπειες που αυτή δύναται να επιφέρει στη πλάνη περί το άδικο.

Η κρατούσα γνώμη φαίνεται να έχει ξεκαθαρίσει το ως άνω ζήτημα εφορούμενη από τη σκέψη ότι αντικείμενο της γνώσης του αδίκου δε δύναται να είναι άλλο εκτός από το θετικό δίκαιο. Αυτό διότι ο νόμος αποτελεί – σύμφωνα με τη φύση του- μια γενική κατευθυντήρια γραμμή σχετικά με την απόφαση της κοινωνίας ως οργανωμένου συνόλου επί του τι είναι δίκαιο και τι άδικο. Εντούτοις, ο προβληματισμός ως προς το αν οι αποφάσεις των δικαστηρίων δύναται να εξομοιωθούν με το θετικό δίκαιο μόνο γόνιμος μπορεί να χαρακτηριστεί.

Το Σύνταγμα¹¹⁴ αντανακλώντας την βαρύνουσα σημασία της νομολογίας στην νομική οργάνωση μιας ευνομούμενης πολιτείας έχει εξοπλίσει τη δικαστική εξουσία με μια σειρά από ασφαλιστικές δικλείδες¹¹⁵. Ενδεικτικά σε αυτές περιλαμβάνονται η οργανωτική ανεξαρτησία των Δικαστηρίων, η δικονομική και προσωπική ανεξαρτησία του δικαστή, η επιστημονική του ποιότητα και η αποκλειστική του δέσμευση μέσω του νόμου και του δικαίου με τους περιορισμούς που θέτει το Σύνταγμα και η Ποινική Δικονομία. Σκοπός όλων αυτών των εγγυήσεων δεν μπορεί να είναι άλλος εκτός από μια αντικειμενική και ουσία ορθή ερμηνεία του θετικού δικαίου. Υπό το πρίσμα αυτό, θα έλεγε κανείς πως οι αποφάσεις των Δικαστηρίων αποτελούν μια μεγαλύτερη εγγύηση ως προς τη συμφωνία τους με το νόμο παρά από την απλή κρίση του πολίτη περί του αδίκου ή όχι της πράξης του.

¹¹² Λ. Κοτσαλής ο.π. σελ. 971

¹¹³ Ο.π σ. 972.

¹¹⁴ Εγγυήσεις του Κράτους Δικαίου στο Συντ. αρθ. 87, 2 παρ. 1, 25 παρ.1, 85 παρ.2, 120 παρ.4

¹¹⁵ Χ. Αργυρόπουλος σε ΝοΒ 40 (1992) σελ. 1167 επ. αναφέρει «δεν υπάρχει αντίφαση στη δικαιοκρατία της ποινικής δίκης και τη δικαστική ανεξαρτησία, η ελευθερία της δικαστικής κρίσης είναι αδέσμευτη από τις δικονομικές δεσμεύσεις όσον αφορά την ουσία της υπόθεσης»

Γλαφυρότερη αποτύπωση του ως άνω προβληματισμού δεν μπορεί να υπάρχει από τα όσα επισημαίνει ο Μαγκάκης¹¹⁶: «η λύση της νομικής πλάνης αντιστρατεύεται τη λογική και θίγει της σοβαρότητα της εννόμου τάξης. Είναι ποτέ δυνατό να θεωρηθεί, ότι πλανήθηκε – έστω και συγγνωστώς- ένας πολίτης και διέπραξε άδικη πράξη, την οποία απλώς του συγχωρούμε, όταν συμμορφώθηκε με το Δίκαιο, όπως το ερμήνευσε και το εφάρμοξε η ίδια η πολιτεία με την κατ' εξοχήν αρμόδια αρχή της, τη Δικαιοσύνη». Σε αυτή την κατεύθυνση κινείται και το άρθρο του Κοτσαλή¹¹⁷ όπου θεωρεί πως πρέπει να προστατευθεί η εμπιστοσύνη του πολίτη στη νομολογία όταν έχει κριθεί η συμπεριφορά του ως νόμιμη και να κρίνεται η πλάνη του περί το άδικο συγγνωστή.

Δε χωρεί αμφιβολία πως οι άνω προβληματισμοί παρουσιάζουν ιδιαίτερο θεωρητικό ενδιαφέρον φέρνοντας στο προσκήνιο μια σειρά από κομβικά ζητήματα όπως αυτό της «ακτινοβολίας» της νομολογίας στην καθημερινή πρακτική. Εντούτοις, η προσωπική γνώμη του γράφοντος έρχεται να κρατήσει αποστάσεις από την παραπάνω προσέγγιση. Αυτό διότι παίρνοντας ως αφετηρία ότι κάθε δικαστική απόφαση αποτελεί μια *in concreto* κρίση σε κάθε ένδικη διαφορά η αναγωγή της σε «θετό» δίκαιο που θα λειτουργήσει μάλιστα ως λόγος άρσης του καταλογισμού, δηλ στην αθώωση του κατηγορούμενου είναι μάλλον επικίνδυνη. Αυτό διότι στις περιβαντολογικές διατάξεις έχουν εισρεύσει μια σειρά από αόριστες έννοιες των οποίων το βάρος της ερμηνείας πέφτει στις πλάτες του ποινικού δικαστή.

Επομένως, η επίκληση από τον πολίτη νομολογίας που κρίνει την περίπτωση του σύννομη ιδιαίτερος σε τυχόν περιβαντολογικά εγκλήματα θα σημαίνει την αυτόματη αναγωγή του σε δικαστή που έχει υπάγει τη δική του περίπτωση στην επικαλούμενη απόφαση. Ούτως ή άλλως, ένας τέτοιος ισχυρισμός θα ληφθεί υπόψη από το ποινικό δικαστή σε συνδυασμό με μια σειρά από άλλες παραμέτρους που θα του επιτρέψουν στα πλαίσια της ηθικής απόδειξης που διέπει την ποινική δίκη να σχηματίσει τη δικανική του πεποίθηση.

¹¹⁶ ΣυστΕρΠοινΚ, 2005, αρθ. 1, αρ. 76

¹¹⁷ Α. Κοτσαλής σε «Νομική πλάνη» και «Νομολογιακό Δίκαιο» σε ΠοινΧρ ΝΖ/2007 σ. 961 επ.

2.4. Δικονομικά Ζητήματα - Προβολή ισχυρισμών

Αυτοτελείς ισχυρισμοί είναι γενικώς εκείνοι, οι οποίοι κατατείνουν στην άρση του άδικου χαρακτήρα της πράξης ή αποκλείουν ή μειώνουν την ικανότητα προς καταλογισμό ή οδηγούν στην απόσβεση του αξιοποίνου ή σε μείωση της ποινής¹¹⁸.

Οι ισχυρισμοί περί πραγματικής και συγγνωστής νομικής πλάνης είναι αυτοτελείς, προτείνονται στο ουσιαστικό δικαστήριο σύμφωνα με τα άρθρα 170 παρ. 2¹¹⁹ και 333¹²⁰ παρ. 2 ΚποινΔ και **χρήζουν κατά την αντιμετώπιση τους ειδικής και εμπεριστατωμένης αιτιολογίας από αυτό με ειδική αναφορά**. Προς τούτο πρέπει να είναι ορισμένοι κατά περιεχόμενο, δηλαδή να περιλαμβάνουν τα επί μέρους περιστατικά της κρινόμενης περίπτωσης τα οποία και τους θεμελιώνουν. Αυτό διότι, σύμφωνα με τη νομολογία, δεν αρκεί η επίκληση απλώς του χαρακτηρισμού, με τον οποίο οι ισχυρισμοί αυτοί είναι γνωστοί στην νομική ορολογία¹²¹.

Είναι προφανές, ότι η προβολή τους κρίνεται άκρως σημαντική για τη τύχη του κατηγορούμενου τόσο για ουσιαστικούς όσο και για τυπικούς λόγους. Για τους μεν πρώτους επειδή ακριβώς τυχόν αποδοχή τους υποχρεώνει το Δικαστήριο να αχθεί σε αθωωτική απόφαση, για τους δε δεύτερους επειδή δύνανται να αποτελέσουν αιτία ανάρτησης επί καταδικαστικής απόφασης. Συγκεκριμένα, οι εν λόγω ισχυρισμοί εάν δεν αντιμετωπιστούν από το δικαστήριο με ειδική και αιτιολογημένη αιτιολογία, η απόφαση αυτού είναι αναιρετέα για έλλειψη αιτιολογίας¹²².

Αναλυτικότερα, η πάγια άποψη της νομολογίας επιτάσσει να υποβάλλονται πλήρη στοιχεία θεμελίωσης των αυτοτελών ισχυρισμών. Επί πραγματικής πλάνης,

¹¹⁸ ΑΠ 1576/1988 Ποιν. Χρον. ΛΘ σ. 397, ομοίως ΑΠ 912/2004 Ποιν. Χρον. ΝΕ, σ. 422)

¹¹⁹ « 2.Η ακυρότητα της διαδικασίας στο ακροατήριο επέρχεται επίσης και στην περίπτωση που ο κατηγορούμενος ή ο συνήγορός του ή ο εισαγγελέας ζήτησαν να ασκήσουν δικαίωμα που ρητά τους παρέχεται από το νόμο και το δικαστήριο τους το αρνήθηκε ή παρέλειψε να αποφανθεί για τη σχετική αίτηση..»

¹²⁰ Εκείνος που διευθύνει δίνει επίσης την άδεια στους διαδίκους, όπως και στους συνηγόρους τους, να υποβάλουν ερωτήσεις στους εξεταζόμενους μάρτυρες, Πραγματογνώμονες ή τεχνικούς συμβούλους, και δεν επιτρέπει ερωτήσεις άσκοπες ή έξω από το θέμα. Δίνει επίσης σ' αυτούς το λόγο για να αγορεύσουν ή, όταν το ζητήσουν, για να κάνουν δηλώσεις, αιτήσεις ή ενστάσεις για οποιοδήποτε θέμα που αφορά την υπόθεση που συζητείται, εξετάζει τους μάρτυρες, τους κατηγορούμενους και τους αστικούς υπευθύνους και δημοσιεύει την απόφαση.

¹²¹ ΑΠ 1241/2003, Ποιν. Χρον. ΝΔ, σ. 322.

¹²² Αρ. 139 και 510 παρ. 1 ΚποινΔ, ΑΠ 1055/1998 ΠοινΧρ, ΜΘ, σ. 584.

πρέπει να εκτίθεται η άγνοια των πραγματικών περιστατικών που τη θεμελιώνουν. Επί νομικής πλάνης πρέπει να εκτίθενται τα πραγματικά περιστατικά που θεμελιώνουν την εσφαλμένη συνείδηση του αδίκου καθώς και το συγγνωστό αυτής, ώστε να έχει υποχρέωση το δικαστήριο να απαντήσει αιτιολογημένα στον ισχυρισμό αυτό¹²³. Στην αντίπερα όχθη, βρίσκεται εκ διαμέτρου η άποψη της θεωρίας¹²⁴ σύμφωνα με την οποία ακόμη και εν σπέρματι αν υπάρχουν τα στοιχεία περί ύπαρξης πραγματικής ή νομικής πλάνης, οφείλει το δικαστήριο να διερευνήσει και να αιτιολογήσει τη συνδρομή ή όχι αυτού του λόγου άρσης του καταλογισμού.

Ως προς το δικονομικό σκέλος, οι αυτοτελείς ισχυρισμοί περί πραγματικής ή νομικής πλάνης, όπως όλοι οι αυτοτελείς ισχυρισμοί υποβάλλονται με τα οριζόμενα στις διατάξεις της Ποινικής Δικονομίας¹²⁵. Συγκεκριμένα, υποβάλλονται από τους διαδίκους κατά τη συζήτηση στο ακροατήριο του ποινικού δικαστηρίου, πρέπει να καταχωρούνται στα πρακτικά και να αναπτύσσονται προφορικώς κατά τα ουσιώδη στοιχεία της πραγματικής και νομικής θεμελίωσής τους, ώστε να γίνουν αντικείμενο έρευνας κατά τη συζήτηση της υπόθεσης¹²⁶.

3. Ζητήματα πλάνης στην Ποινική Προστασία Περιβάλλοντος

3.1. Στο ν. 1650/86

3.1.1.1. Το περιβάλλον ως έννομο αγαθό προστασίας

Αξίζει να σημειωθεί ότι το περιβάλλον αντιμετωπίζεται ως αυτοτελώς προστατευόμενο έννομο αγαθό¹²⁷ και μάλιστα στο σύνολο του (φυσικό, πολιτιστικό και δομημένο) για πρώτη φορά με το Ν 1650/1986, όπου και νομοθετικά φαίνεται να

¹²³ ΑΠ 38/1991 Υπερ. 1992, σ. 619, ΑΠ 1289/1992, Υπερ. 1992, σ. 420, Π 1359/1995 Ποιν Χρ ΜΣΤ, σ. 545, ΑΠ 689/1997 Ποιν Χρ ΜΗ σ. 141, ΑΠ 649/1997 Ποιν Χρ Μη, σ. 1955, ΑΠ 456/1998 Ποιν Δικ 1999, σ. 1089, ΑΠ 532/1998 ΠοινΔικ 1999, σ. 440, ΑΠ 373/1999 ΠοινΔικ 1999,1089)

¹²⁴ Ν. Ανδρουλάκης, Ποινικό Δίκαιο, Γενικό Μέρος 2006, σ. 536., Ι. Γιαννίδη, ΠοινΧρ ΜΑ,1991, σ. 508, Καϊάφα – Γκπμάντι, παρατηρήσεις στην ΑΠ 518/1989, Υπερ. 1992, σ. 199 επ.

¹²⁵ 331 και 141 παρ. 1 ΚποινΔ.

¹²⁶ Ολομ. ΑΠ 2/2005, ΠοινΧρ ΝΕ, σ. 783, ΝοΒ 53, σ. 1321, ΠοινΔικ 8, σ. 656.

¹²⁷ συντίθεται από τα επιμέρους στοιχεία του και «επιφάνειες», τα οποία αναλύονται στον ίδιο το Ν 1650/1986: το έδαφος, τα επιφανειακά και υπόγεια νερά, η ατμόσφαιρα, η φύση και το τοπίο, οι ακτές των θαλασσών, οι όχθες των ποταμών, των λιμνών, του βυθού αυτών και των νησίδων συνθέτουν την έννοια του περιβάλλοντος (άρθρο 2 στοιχ. 1 για την έννοια του περιβάλλοντος σε συνδυασμό με το άρθρο 1 παρ. 3)

επιλύεται το ζήτημα της αντιπαράθεσης ως προς το ζήτημα αυτό μεταξύ της οικολογικής και της ανθρωποκεντρικής προσέγγισης.¹²⁸

Κατά την ανθρωποκεντρική προσέγγιση το περιβάλλον προστατεύεται ως χώρος και ως φυσική προϋπόθεση των ατομικών εννόμων αγαθών της ανθρώπινης ζωής και υγείας, με τα οποία συνδέεται άλλοτε δευτερευόντως και επικουρικά και άλλοτε πρωταρχικά.

Αντίθετα κατά την οικολογική αντίληψη οι διατάξεις για την προστασία του περιβάλλοντος αντιμετωπίζουν το περιβάλλον ως αυτοτελές κοινωνικό – υπερατομικό αγαθό, απόρροια του οποίου αποτελούν τα ατομικά έννομα αγαθά, όπως η ανθρώπινη ζωή, η υγεία, η σωματική ακεραιότητα. Ο νόμος αυτός ως στόχους του¹²⁹ θέτει τόσο την προστασία του περιβάλλοντος καθεαυτού, ως φυσικού αγαθού όσο και την προστασία της υγείας και της κοινωνικής υπόστασης του ανθρώπου, η οποία υπηρετείται λειτουργικά από την προστασία του περιβάλλοντος. Έχει δηλ. συγχρόνως και ανθρωποκεντρική και οικολογική κατεύθυνση. Το περιβάλλον ως έννομο αγαθό δε συνδέεται αναγκαία με προσβολή σε μεμονωμένο πρόσωπο, ούτε όμως απομονώνεται από τον άνθρωπο¹³⁰. Το περιβάλλον αντλεί την ιδιαίτερη αξία του για την έννομη τάξη από το χαρακτήρα του ως προϋπόθεσης της ανθρώπινης ύπαρξης και της ποιότητας ζωής του συνόλου, είναι δηλαδή συλλογικό έννομο αγαθό. Η αυταξία του προστατευόμενου εννόμου αγαθού του περιβάλλοντος και των επιμέρους στοιχείων του έγκειται άλλωστε στο ότι για τον χαρακτηρισμό μιας συμπεριφοράς ως εγκληματικής αρκεί η ρύπανση ή η υποβάθμιση του περιβάλλοντος, χωρίς να απαιτείται προσβολή της ζωής ή της υγείας του ανθρώπου¹³¹.

¹²⁸Βλ. Παναγοπούλου Μ., Ο προσδιορισμός του εννόμου αγαθού υπό την ονομασία περιβάλλον», Ποινική Προστασία Περιβάλλοντος, Πρακτικά Ε΄ Πανελληνίου Συνεδρίου, εκδόσεις Π.Ν. Σάκκουλας, 1996, σελ. 11-24 (με τις εκεί παραπομπές) και Παπανεοφύτου Α., Ποινικό Δίκαιο, κράτος και τεχνολογικοί κίνδυνοι, Τόμος Α΄, Εκδόσεις Αντ. Ν. Σάκκουλα, Αθήνα 1997, σελ. 258

¹²⁹ Εισηγητική Έκθεση σελ. 1-2, άρθρο 1 του νόμου)

¹³⁰ Ι. Καράκωστας, Δίκαιο και Περιβάλλον, Σάκκουλας 2006, 2^η έκδοση, σ. 705

¹³¹ Παναγοπούλου – Μπέκου Γ., "Το έννομο αγαθό περιβάλλον. Προβλήματα εφαρμογής της σχετικής νομοθεσίας», εκδ. Σάκκουλα Α.Ε., Θεσσαλονίκη 1992, σελ. 111-119.

3.1.1.2. Παρουσίαση Ποινικών Διατάξεων

Στην παρ. 1 του άρθρου 28, τυποποιείται η βασική μορφή εγκλημάτων που εισάγει ο Ν 1650/1986. Σύμφωνα με αυτό «*Με φυλάκιση τριών μηνών έως δύο έτη και χρηματική ποινή τιμωρείται όποιος:*

*α) προκαλεί **ρύπανση ή υποβαθμίζει το περιβάλλον με πράξη ή παράλειψη που αντιβαίνει στις διατάξεις του νόμου αυτού ή των κατ' εξουσιοδότηση του εκδιδόμενων διαταγμάτων και υπουργικών ή νομαρχιακών αποφάσεων ή***

*β) **ασκεί δραστηριότητα η επιχείρηση χωρίς την απαιτούμενη, σύμφωνα με τις διατάξεις του νόμου αυτού η των κατ' εξουσιοδότηση του εκδιδόμενων διαταγμάτων και υπουργικών ή νομαρχιακών αποφάσεων, άδεια ή έγκριση, ή υπερβαίνει τα όρια της άδειας ή έγκρισης που του έχει χορηγηθεί και υποβαθμίζει το περιβάλλον.***

Από το γράμμα της αντικειμενικής υπόστασης των ως άνω διατάξεων προκύπτει ότι αρκεί η προσβολή του περιβάλλοντος, αφού η ρύπανση και η υποβάθμιση αλλοιώνουν τα επιμέρους στοιχεία του περιβάλλοντος και προκαλούν βλάβη στο έννομο αγαθό¹³², χωρίς να απαιτείται η προσβολή της ζωής ή της υγείας ανθρώπων.

Από τους ορισμούς των εννοιών όμως «ρύπανση» και «υποβάθμιση»¹³³ έχει δημιουργηθεί σύγχυση και έχει οδηγήσει πολλούς συγγραφείς στο συμπέρασμα ότι πρόκειται για εγκλήματα διακινδύνευσης¹³⁴. Ορθότερη, όμως, τόσο από δογματικής πλευράς όσο και από πλευράς δικαιοπολιτικού σκοπού των εν λόγω διατάξεων, εμφανίζεται εκείνη που δέχεται ότι η ρύπανση και η υποβάθμιση του περιβάλλοντος αντιμετωπίζονται από το νομοθέτη ως βλαπτικά φαινόμενα, καθώς προξενούν βλαπτική αλλοίωση στην πρότερη κατάσταση του περιβάλλοντος.¹³⁵

¹³² Παπανεοφύτου Α., Ποινικό Δίκαιο, κράτος και τεχνολογικοί κίνδυνοι, Τόμος Α', Εκδόσεις Αντ. Ν. Σάκκουλα, Αθήνα 1997, σελ. 257, Παναγοπούλου – Μπέκου Γ., "Το έννομο αγαθό περιβάλλον. Προβλήματα εφαρμογής της σχετικής νομοθεσίας», εκδ. Σάκκουλα Α.Ε., Θεσσαλονίκη 1992, σελ. 112

¹³³ Αρ. 2 παρ. 2 ν. 1650/86 «*που μπορούν να προκαλέσουν αρνητικές επιπτώσεις στην υγεία, στους ζωντανούς οργανισμούς και στα οικοσυστήματα ή υλικές ζημιές...*» και «*...η οποία είναι πιθανό να έχει αρνητικές συνέπειες...*»

¹³⁴ Κατ' άλλους δυνητικής διακινδύνευσης Καρακάωστας Ι., Περιβάλλον και Δίκαιο, Εκδ. Α.Ν. Σάκκουλας, Αθήνα 2006, σελ. 505, Χαραλαμπίδης, Αξιοποιίες προσβολές του περιβάλλοντος, Κοινώς επικίνδυνα εγκλήματα και εγκλήματα διακινδύνευσης, Εισήγηση στο Ε' Πανελλήνιο Συνέδριο της ΕΕΠΔ, ο.π. σελ. 48 και κατ' άλλους αφηρημένης π.χ. Σιδέρης, Εισήγηση σε Εταιρεία Νομικών Βορείου Ελλάδας, 1989, σελ. 52, Αλεξιάδης ο.π. σ. 49, Θ. Γιαννόπουλου, Οι νέες ποινικές διατάξεις για την προστασία του περιβάλλοντος, ΝοΒ 35, σ. 645

¹³⁵ Βλ αναλυτικά για τη στοιχειοθέτηση αυτής της άποψης Παπανεοφύτου Α., Ποινικό Δίκαιο, κράτος και τεχνολογικοί κίνδυνοι, Τόμος Α', Εκδόσεις Αντ. Ν. Σάκκουλα, Αθήνα 1997, σελ. 257-263.

Τα εγκλήματα των περ. α) και β) της παρ. 1 του άρθρου 28 Ν 1650/1986 τελούνται όταν όλα τα στοιχεία της αντικειμενικής υπόστασής τους επικαλύπτονται από δόλο οποιουδήποτε είδους – άμεσου α ή β βαθμού ή ενδεχόμενου (26,27 ΠΚ). Σύμφωνα δε με την **παρ. 2 του άρθρου 28 Ν 1650/1986**, η εξ αμελείας τέλεση των εγκλημάτων αυτών τιμωρείται με φυλάκιση μέχρι ενός έτους. Η πράξη ή η παράλειψη και η άσκηση της δραστηριότητας ή της επιχείρησης πρέπει να συνδέονται με αιτιώδη συνάφεια με το αξιόποιο αποτέλεσμα, δηλαδή την πρόκληση ρύπανσης ή υποβάθμισης στο περιβάλλον.

3.1.1.3. Περιπτώσιολογική Εξέταση πλάνης – κριτική προσέγγιση

Από την έννοια της πραγματικής πλάνης προκύπτει ότι αυτή μπορεί να αφορά την άγνοια ή την εσφαλμένη αντίληψη όχι μόνο σε γεγονότα ή πραγματικές καταστάσεις, αλλά και σε νομικές ιδιότητες ή σχέσεις ή άλλα αξιολογικά στοιχεία της αντικειμενικής υπόστασης του εγκλήματος. Παράλληλα, είδαμε ότι εξαιτίας της παρακολουθηματικής σχέσης του περιβαλλοντικού ποινικού δικαίου και των διοικητικών διατάξεων εισρέουν στην αντικειμενική υπόσταση του εγκλήματος στοιχεία του διοικητικού αδικού. Όμως, γνωρίζουμε εν γένει πως **οι διοικητικές διατάξεις βρίθουν συχνά της χρήσης τεχνικών διατάξεων περιέχουσες πλήθος αόριστων νομικών εννοιών**¹³⁶. Παρατηρούμε δε ακόμη και στα πλαίσια του διοικητικού δικαίου πως η χρήση τέτοιων αόριστων νομικών εννοιών συχνά συγκεντρώνει την κριτική της θεωρίας¹³⁷ κρίνοντας τες δυσνόητες ακόμη και για τον ίδιο το δικαστή. Τίθεται επομένως εύλογα το ερώτημα: *δεν είναι βάσιμος ο ισχυρισμός του πολίτη ότι είχε άγνοια για το τι έπραττε σε συναφορά με το αποδιδόμενο σε αυτόν αδίκημα;* Έναν τέτοιο ισχυρισμό οι εφαρμοστές του δικαίου *πρέπει να τον κρίνουμε ως πραγματική ή νομική πλάνη περί την ερμηνεία του δικαίου;*

Έκφραση των ζητημάτων από τη σχέση μεταξύ του διοικητικού και περιβαλλοντικού ποινικού δικαίου αποτελεί το ερώτημα κατά πόσον η ποινική εκτίμηση του δικαστή δεσμεύεται από πράξεις της διοίκησης. Πρακτικά, τι γίνεται

¹³⁶ Ακόμη και για το διοικητικό δικαστή είναι δύσκολο να κρίνει με ασφάλεια επί τεχνικών εννοιών όπως, «σοβαρός κίνδυνος για το περιβάλλον, ήπια ανάπτυξη, κανόνες της επιστήμης και της τέχνης, ιδιαίτερος κίνδυνος για το περιβάλλον, η καλύτερη διαθέσιμη και οικονομικά εφικτή τεχνολογία (άρθρο 1 παρ. 3 εδ. στ σ. 1650/86)

¹³⁷ Νίκας ο.π. σ. 200 επ., Κουτούπα Ρεγκάκου ο.π. σ. 142.

εάν στα πλαίσια της διακριτικής της ευχέρειας της διοίκησης, αυτή δράσει εκτός των ορίων της και εκδώσει μια **άκυρη άδεια που επιτρέπει στον πολίτη να εκτελέσει πράξεις ζημιογόνες για το περιβάλλον**. *Μια τέτοια πράξη της διοίκησης, δικαιολογεί συγγνωστή νομική πλάνη για τον δράστη, αίροντας του τον καταλογισμό και αθωώνοντας τον για την αποδιδόμενη εις αυτόν κατηγορία¹³⁸; Εάν ναι υπό ποιες προϋποθέσεις;*

Περαιτέρω, η **εξέλιξη των διοικητικών ρυθμίσεων** μπορεί να δημιουργήσει **σύγχυση** σε έναν πολίτη για τι θεωρείται άδικο από το νομοθέτη και τι όχι. Για παράδειγμα, μπορεί ένας πολίτης σήμερα κατόπιν άδειας της διοίκησης να εκτελεί εργασίες ζημιογόνες για το περιβάλλον. Στο μεσοδιάστημα όμως, είναι δυνατό ο χώρος στον οποίο εκτελεί τις εργασίες αυτές να ενταχθεί σε μια ζώνη απολύτου προστασίας του περιβάλλοντος. *Εάν συνεχίσει τις εργασίες του αυτές, μπορεί να προβάλλει τον ισχυρισμό του περί πλάνης περί του αδίκου χαρακτήρα της πράξεώς του, εφόσον νόμιζε ότι η πρωτότερη άδεια που είχε λάβει τον νομιμοποιούσε ως προς αυτές;*

3.2. Στο ν. 998/1979

3.2.1.1. Το δάσος ως έννομο αγαθό προστασίας

Ο ορισμός του δάσους και της δασικής εκτάσεως δίδεται πλέον σήμερα¹³⁹ μετά την αναθεώρηση του άρθρου 24 του 2001 με την ερμηνευτική δήλωση που συνοδεύει το άρθρο αυτό. Κατά τον ορισμό αυτό που επανέλαβε ο Ν.3208/2003, που τροποποίησε τον Ν 998/1979 **«Ως δάσος ή δασικό οικοσύστημα νοείται το οργανικό σύνολο άγριων φυτών με ξυλώδη κορμό πάνω στην αναγκαία επιφάνεια του εδάφους, τα οποία, μαζί με την εκεί συνυπάρχουσα χλωρίδα και πανίδα, αποτελούν μέσω της αμοιβαίας αλληλεξάρτησης και αλληλοεπίδρασής τους, ιδιαίτερη βιοκοινότητα (δασοβιοκοινότητα) και ιδιαίτερο φυσικό περιβάλλον (δασογενές). Δασική έκταση**

¹³⁸ Βέβαια το ως άνω ερώτημα θα μπορούσε να δοθεί και αντιστρόφως, τι γίνεται όταν η διοίκηση κρίνει ότι μια πράξη παραβιάζει διατάξεις προστασίας του περιβάλλοντος, υποχρεούται ο ποινικός δικαστής σε καταδικαστική απόφαση σε βάρος του δράστη;

¹³⁹ Μέχρι την ως άνω αναθεώρηση ενδιαφέρον είχε ο ορισμός του δάσους μέσα από τα νομολογιακά δεδομένα, αναλυτικότερα, σε Ευπραξία – Αίθρα Μ., Η νομική προστασία του περιβάλλοντος, Σάκκουλας, Κομοτηνή 1998 σ. 171 ε.

υπάρχει όταν στο παραπάνω σύνολο η άγρια ξυλώδης βλάστηση, υψηλή ή θαμνώδης, είναι αραιά».^{140 141}

¹⁴⁰Όμως με την ψήφιση του Ν 3208/2003 στον ορισμό που εμπεριείχε η ερμηνευτική δήλωση προστέθηκαν κάποιες βασικές προϋποθέσεις για το χαρακτηρισμό μιας έκτασης ως δάσος και στην ουσία ο ορισμός που αρχικά είχε δοθεί μεταβλήθηκε σοβαρά. Η κυβέρνηση προχώρησε σ' αυτό το νομοσχέδιο ισχυριζόμενη ότι «Ανακύπτει η ανάγκη εξειδίκευσης των προαναφερόμενων εννοιολογικών - επιστημονικών γενικών όρων, προκειμένου οι κρίσιμοι ορισμοί του δάσους και της δασικής έκτασης να προσλάβουν την πλήρη νοηματική τους καθαρότητα και να καταστούν, εκ του ασφαλούς, εφαρμόσιμοι με γενικά, ενιαία και αντικειμενικά κριτήρια». (Εισηγητική Έκθεση Ν 3208/2003, ΤΝΠ/ΔΣΑ)

Με το πρόσχημα αυτό, αφού στις παρ. 1 και 2 του άρθρου 3 του Ν 998/1979, όπως τροποποιήθηκε, επαναλήφθηκε ο ορισμός της ερμηνευτικής δήλωσης του άρθρου 24 του Συντάγματος, στις επόμενες παραγράφους προστέθηκαν οι εξής προϋποθέσεις για το χαρακτηρισμό μιας έκτασης ως δασικής:

Α) «Να φέρει δασοπονικά είδη», **αποκλειόμενων των φρυγάνων. (άρθρο 3 παρ. 3 εδ. Ι). Έτσι, όμως, ολόκληρες περιοχές που καλύπτονται μόνο από τέτοια είδη λόγω των δικών τους, ιδιαίτερων κλιματικών συνθηκών (π.χ. οι Κυκλάδες και άλλα νησιά του Αιγαίου), κινδυνεύουν να αποχαρακτηρισθούν από δάση και να καλυφτούν με τσιμέντο.**

Β) «να έχει έκταση τουλάχιστον 3 στρεμμάτων»(άρθρο 3 παρ. 3 εδ. ΙΙ). Δίνεται έτσι όμως η δυνατότητα να αλλάξουν χρήσεις γης ολόκληρα δάση μέσω κυρίως της παρουσίας ενός δάσους χωρισμένο σε τμήματα το καθένα μικρότερο των τριών στρεμμάτων.

Γ) « τα δασοπονικά είδη να καλύπτουν τουλάχιστον το 25% της έκτασης» (άρθρο 3 παρ. 3 εδ. ΙΙΙ). **Με τη ρύθμιση αυτή άλλαξε το ποσοστό που πρέπει να καλύπτεται μια έκταση από δασοπονικά είδη για να χαρακτηριστεί ως δάσος, από 15% (σύμφωνα με την ισχύουσα παλιότερη ρύθμιση του Ν 998/19789) στο 25%.**

Με τον 3208/2003 υπολογίζεται ότι αποχαρακτηρίζονται 40 εκατ. δασικών εκτάσεων.(Κριτική στο σχέδιο νόμου για τα δάση, Οικολογικές Οργανώσεις Θεσσαλονίκης, στην ιστοσελίδα του διαδικτύου www.ecogreens.gr, και ο.π. Άρθρο με τίτλο «Έτσι ξεχερσώνουν τα δάση», Εφημερίδα Ριζοσπάστης, 29.1.2004, σελ.14)

¹⁴¹Κατόπιν της με αριθ. 204262/4545 εγκυκλίου του ΥΠΟΥΡΓΕΙΟΥ ΠΕΡΙΒΑΛΛΟΝΤΟΣ ΕΝΕΡΓΕΙΑΣ & ΚΛΙΜΑΤΙΚΗΣ ΑΛΛΑΓΗΣ ΕΙΔΙΚΗ ΓΡΑΜΜΑΤΕΙΑ ΔΑΣΩΝ ΓΕΝΙΚΗ ΔΙΕΥΘΥΝΣΗ ΑΝΑΠΤΥΞΗΣ & ΠΡΟΣΤΑΣΙΑΣ ΔΑΣΩΝ & ΦΥΣΙΚΟΥ ΠΕΡΙΒΑΛΛΟΝΤΟΣ Δ/ΝΣΗ ΠΡΟΣΤΑΣΙΑΣ ΔΑΣΩΝ & ΦΥΣΙΚΟΥ ΠΕΡΙΒΑΛΛΟΝΤΟΣ ορίζονται τα εξής:

Μετά την έναρξη ισχύος του ν. 3818/2010(ΦΕΚ 17/Α/16-2-2010) οι διατάξεις των παραγράφων 1 και 2 του άρθρου 3 ν. 998/79 έχουν ως εξής:

Παράγραφος 1

« Ως δάσος ή δασικό οικοσύστημα νοείται το οργανικό σύνολο άγριων φυτών με ξυλώδη κορμό πάνω στην αναγκαία επιφάνεια του εδάφους, τα οποία, μαζί με την εκεί συνυπάρχουσα χλωρίδα και πανίδα, αποτελούν μέσω της αμοιβαίας αλληλεξάρτησης και αλληλοεπίδρασης τους, ιδιαίτερη βιοκοινότητα (δασοβιοκοινότητα) και ιδιαίτερο φυσικό περιβάλλον (δασογενές).

Παράγραφος 2

« Δασική έκταση υπάρχει όταν στο παραπάνω σύνολο η άγρια ξυλώδης βλάστηση, υψηλή ή θαμνώδης, είναι αραιά»

Για την ενιαία αντιμετώπιση και εφαρμογή των παραπάνω διατάξεων και ειδικότερα των όρων «αναγκαία επιφάνεια εδάφους» και «αραιά δασική βλάστηση» παρέχονται οι κάτωθι οδηγίες:

1. Αναγκαία επιφάνεια εδάφους

Ως «αναγκαία επιφάνεια του εδάφους» για την ύπαρξη δάσους ή δασικής έκτασης νοείται η ελάχιστη εδαφική έκταση που καλύπτεται από δασική βλάστηση (υψηλή ή θαμνώδη), έχει τα οικολογικά χαρακτηριστικά της δασοβιοκοινότητας και του ιδιαίτερου δασογενούς περιβάλλοντος και αποτελεί, κατά τους κανόνες της δασολογικής επιστήμης, λειτουργική διαχειριστική μονάδα που συμβάλλει στην οικολογική ισορροπία του περιβάλλοντος ορισμένης περιοχής. Τέτοια επιφάνεια θεωρείται η έχουσα μέγεθος λόχμης με ελάχιστο εμβαδόν επτακόσια τετραγωνικά μέτρα (700 τ.μ.)

2.-Αραιά δασική βλάστηση

Με τη πρόοδο της επιστήμης της δασικής οικολογίας έχει καθιερωθεί ο όρος «βαθμός συγκόμωσης» ως βασικό κριτήριο για την επίτευξη της δασοβιοκοινότητας και του δασογενούς περιβάλλοντος. Για το λόγο αυτό, πέραν των όσων αναφέρονται στην 159140/1077/12-3-1980 εγκύκλιο του τότε Υπουργού Γεωργίας ως προς το κατώτατο όριο δασοκάλυψης, για το χαρακτηρισμό εκτάσεως ως

Το έννομο αγαθό των ποινικών αυτών διατάξεων, όπως προκύπτει από τις διατάξεις του άρθρου 2, όπου αναγνωρίζεται η ιδιότητα του δάσους ως συλλογικού και κοινωνικού αγαθού¹⁴², σε συνδυασμό με τον νομοθετικό ορισμό του δάσους του όπως αυτός έχει διαμορφωθεί, σύμφωνα με όσα αναφέραμε, αποτελεί το δασικό οικοσύστημα, στην προστασία του οποίου αποβλέπει στο σύνολό του το νομοθέτημα αυτό.

3.2.1.2. Παρουσίαση Ποινικών Διατάξεων

Οι ποινικές κυρώσεις για τους παραβάτες των υποχρεώσεων και των παραβάσεων σχετικά με την προστασία των δασών που θεσπίζει με άλλες διατάξεις του ο Ν 998/1979 προβλέπονται στο όγδοο κεφάλαιο, στα άρθρα 68 -71 του Ν 998/1979.

Στα πλαίσια της παρούσης εργασίας θα σταθούμε στις κάτωθι διατάξεις του ως άνω νόμου:

Στο άρθρο 70 προβλέπονται ποινικές κυρώσεις για την παράβαση υποχρεώσεων σχετικών με αναδασώσεις. *«1. Όποιος εκχερσώνει, υλοτομεί αποψιλωτικά ή καλλιεργεί έκταση δημόσια ή ιδιωτική, που κηρύχθηκε αναδασωτέα, τιμωρείται με φυλάκιση τουλάχιστον ενός έτους και χρηματική ποινή 500.000 δραχμών για κάθε 100 τετραγωνικά μέτρα που καταστρέφονται. Ειδικά η χρηματική ποινή για καταστροφή πέραν του ενός στρέμματος αναδασωτέας εκτάσεως*

δασικής ορίζεται το 15%, κάτω από το οποίο η έκταση χαρακτηρίζεται χορτολιβαδική, προσδιορίζεται δε ως αραιά, η δασική βλάστηση που μεταξύ των διακένων χώρων των δασικών ατόμων δύναται να παρεμβληθεί άτομο με κανονική κόμη. Στην περίπτωση αυτή σύμφωνα με τη δασολογική επιστήμη το ποσοστό συγκόμωσης δεν μπορεί να υπερβεί το 25%.

Συνεπώς οι εκτάσεις με βαθμό συγκόμωσης κάτω του 15% χαρακτηρίζονται χορτολιβαδικές των παρ.6β ή 6γ άρθρου 3 ν.998/79, από 15% έως 25% (15%<E<25%) χαρακτηρίζονται δασικές της παρ. 2 άρθρου 3 ν. 998/79 και οι με βαθμό συγκόμωσης άνω του 25% χαρακτηρίζονται δάση της παραγράφου 1 του άρθρου 3 ν.998/79.

Βέβαια, είναι εύλογος ο προβληματισμός εξαιτίας της παραπάνω εγκυκλίου. Αυτό διότι ουσιαστικά επιστρέψαμε στη δια εγκυκλίων νομοθέτηση δημιουργώντας μια τεράστια ανασφάλεια δικαίου. Πρακτικά, παρατηρούμε από τη σύγκριση των ως άνω νομοθετημάτων ότι ο πολίτης μέχρι το έτος 2010 να μπορούσε να αποχαρκτηρίζει μια ιδιόκτητη έκταση 2,5 στρεμμάτων, ενώ ο πολίτης του 2012 να βλέπει μια έκτασή του 700 τμ να χαρακτηρίζεται δάσος. Λογικά υφίσταται σε τέτοιες περιπτώσεις περιθώριο για προβολή ισχυρισμού πλάνης, όταν ο ίδιος ο νομοθέτης δεν είναι και πολύ σίγουρος υπό ποιούς όρους μια έκταση χαρακτηρίζεται δάσος.

¹⁴²Αυτό άλλωστε επιβεβαιώνεται και στη νομολογία του ΣτΕ (ΣτΕ 3559/2008)«*Τα δασικά οικοσυστήματα –τα δάση και οι δασικές εκτάσεις αποτελούν ένα και αυτοτελές έννομο αγαθό το οποίο προστατεύεται από διάφορους κινδύνους, στους οποίους περιλαμβάνεται η αντιμετωπιζόμενη με την αναδάσωση καταστροφή, σημαντική αραιώση άλλων τρόπο υποβάθμιση της δασικής βλαστήσεως, επιτρέπεται δε κατ' εξαίρεση η μεταβολή της χρήσεως του κατά τον προορισμό της»)*

αυξάνεται σε ένα εκατομμύριο (1.000.000) δραχμές για κάθε επιπλέον 100 τετραγωνικά μέτρα αναδασωτέας εκτάσεως που καταστρέφονται. Οι ποινές αυτές είναι ανεξάρτητες από τις ποινές του άρθρου 114 του ν.1892/1990, όπως κάθε φορά ισχύει.», ενώ κατά την παρ. 2 « **Ο βλάπτων ή καταστρέφων δασική φυτεία, φυτώρια ως και πάσης φύσεως εγκαταστάσεως και εργαλεία, χρησιμοποιούμενα διά την αναδάσωση περιοχής κηρυχθείσης αναδασωτέας και εν γένει ο καθ' οιονδήποτε τρόπον παρεμποδίζων την αναδάσωση τοιαύτης εκτάσεως, ιδία διά της παρακωλύσεως των οργάνων της δασικής υπηρεσίας ή των κατ' εντολήν ταύτης, εργαζομένων, τιμωρείται διά φυλακίσεως μέχρις ενός έτους.**»

Η προσπάθεια του νομοθέτη να αντιμετωπίσει τις πράξεις που εμποδίζουν την αναδάσωση με αυστηρότητα αποτυπώνεται στην πρόβλεψη για την περίπτωση υποτροπής από τον ίδιο δράστη επί της ίδιας ή άλλης αναδασωτέας έκτασης, όπου όλες οι παραπάνω ποινές κάθε παράβασης και το πρόστιμο διπλασιάζονται και η ποινή φυλάκισης δεν μετατρέπεται και δεν αναστέλλεται¹⁴³. Προσπάθεια που κρίνεται μάλλον αποτυχημένη αφού αφενός το προβλεπόμενο πλαίσιο ποινών κάθε άλλο παρά αυστηρό χαρακτηρίζεται ενώ οι ρυθμίσεις περί αναστολής έρχονται σε αντίθεση με τις νεότερες ρυθμίσεις του ΠΚ.

Με τις διατάξεις αυτές τυποποιούνται **εγκλήματα βλάβης** του εννόμου αγαθού, του δασικού οικοσυστήματος, καθώς ποινικοποιούνται οι συμπεριφορές εκείνες (εκχέρσωση, αποψιλωτική υλοτόμηση, καλλιέργεια) που εμποδίζουν την αναδάσωση μιας έκτασης που έχει κηρυχθεί αναδασωτέα ακριβώς για να διασωθεί και να προστατευτεί το δασικό οικοσύστημα από την καταστροφή λόγω της βλάβης που έχει ήδη υποστεί (π.χ. μια προηγούμενη πυρκαγιά).

Γι' αυτό άλλωστε οι περιοχές αυτές κηρύσσονται υποχρεωτικά αναδασωτέες μέσα σε ορισμένη προθεσμία, ενώ η παράλειψη έκδοσης από το αρμόδιο όργανο της απόφασης αναδάσωσης τιμωρείται σύμφωνα με το άρθρο 259 του ΠΚ -παράβαση καθήκοντος. (άρθρο 70 παρ. 3 Ν 998/1979)

¹⁴³ «..Σε περίπτωση υποτροπής από τον ίδιο δράστη επί της ίδιας ή άλλης αναδασωτέας έκτασης οι παραπάνω ποινές κάθε παράβασης και το πρόστιμο διπλασιάζονται και η ποινή φυλάκισης δεν μετατρέπεται και δεν αναστέλλεται..»

Νομολογιακά οι περισσότερες αποφάσεις με τις οποίες εφαρμόζονται οι διατάξεις του άρθρου αυτού αφορούν την παράνομη εκχέρσωση αναδασωτέας δασικής έκτασης¹⁴⁴.

Το **άρθρο 71** προβλέπει την επιβολή ποινικών και διοικητικών κυρώσεων στους καταπατητές των δασών και των δασικών, σε εκείνους δηλ. που πραγματοποιούν κατασκευές σε δάση ή δασικές εκτάσεις (παρ. 1) ή εκχερσώνουν ή καλλιεργούν εκχερσωμένη δασική έκταση, (παρ. 3) καθώς και στους εκτελεστές έργων διάνοιξης οδών .

Σύμφωνα με το **άρθρο 71 παρ. 1** *«Εργολάβοι, υπεργολάβοι, κατασκευαστές, οι εντολείς τους και κάθε τρίτος που επιχειρεί, άνευ δικαιώματος ή καθ' υπέρβαση των υπό του παρόντος νόμου προβλεπόμενων εξαιρέσεων, την ανέγερση οποιουδήποτε κτίσματος ή κατασκευάσματος, οριστικής ή προσωρινής μορφής ή πραγματοποιεί οποιασδήποτε φύσεως εγκατάσταση, εντός δάσους ή δασικής εκτάσεως, δημόσιας ή ιδιωτικής, τιμωρούνται με φυλάκιση τουλάχιστον ενός έτους και με χρηματική ποινή από πεντακόσιες χιλιάδες (500.000) (590 ευρώ) μέχρι πέντε εκατομμύρια (5.000.000) δραχμές (15.000 ευρώ).*

Με τις ίδιες ποινές τιμωρούνται οι συμπράττοντες στην ανοικοδόμηση ή κατασκευή υπάλληλοι και εργάτες των προσώπων του προηγούμενου εδαφίου, οι συνεργάτες αυτών και κάθε τρίτος που παρέχει άμεση ή έμμεση συνδρομή πριν ή κατά την ανέγερση του κτίσματος ή της κατασκευής.»

Σύμφωνα με το **άρθρο 71 παρ. 3** *«Όποιος εκχερσώνει παράνομα δάσος ή δασική έκταση, όποιος καλλιεργεί έκταση που έχει εκχερσωθεί παράνομα ή παραβιάζει καθ' οιονδήποτε τρόπο την κατά προορισμό χρήση δάσους ή δασικής εκτάσεως, καθώς και όποιος ενεργεί επί εκχερσωθείσης παράνομα εκτάσεως πράξεις διακατοχής τιμωρείται με τις ποινές της παραγράφου 1 του παρόντος άρθρου. Με τις ίδιες ποινές τιμωρούνται και εκείνοι κατ' εντολή ή παρότρυνση ή οποιαδήποτε υποβοήθηση των οποίων τελέσθηκαν οι παραβάσεις αυτές.»¹⁴⁵*

¹⁴⁴ Ενδεικτικά: ΑΠ 1705/1998 ΠοινΔικ 1998,σελ. 1216, ΑΠ 566/1999, ΠοινΔικ 1999, σελ. 777, ΑΠ 1527/1999 ΠοινΔικ 2000, σελ.204).

¹⁴⁵ Ποινικές κυρώσεις προβλέπονται και στις υπόλοιπες διατάξεις του άρθρου 71:

4. Εκτελεσταί έργων διάνοιξεως οδών μη συμμορφούμενοι προς τας κατ'άρθρ.48 παρ.1 του παρόντος νόμου υποδείξεις της δασικής υπηρεσίας τιμωρούνται, συμφώνως προς το άρθρ. 458 Π.Κ.

5. Οι παραβαίνοντες τους υπό της δασικής υπηρεσίας κατ'άρθρ.52 παρ.4 εγκρινόμενους κανονισμούς τιμωρούνται, συμφώνως προς το άρθρ.458 Π.Κ.

Για τη στοιχειοθέτηση της αντικειμενικής υπόστασης των εγκλημάτων αυτών απαιτείται ενέργεια του υπαιτίου στο δάσος ή στη δασική έκταση κατά τρόπο που να παραβλάπτεται η κατά προορισμό χρήση τους, είτε κατά με τη διενέργεια εκεί διακατοχικών πράξεων με σκοπό την αφαίρεση τους από το Δημόσιο και την υπαγωγή τους στην περιουσία του δράστη, υφ' οιασδήποτε μορφής, είτε με την εκχέρσωσή τους.

Η ιδιαίτερη αυστηρότητα με την οποία νομοθετικά αντιμετωπίζονται οι πράξεις αυτές εκφράζεται τόσο στο αυστηρό πλαίσιο ποινών (ένα έως πέντε έτη σωρευτικά με χρηματική ποινή), στο ότι οι συμπράττοντες αντιμετωπίζονται ως αυτουργοί καθώς και στην πρόβλεψη ότι η έφεση δεν αναστέλλει την εκτέλεση των αποφάσεων κατά των καταπατητών των δασών¹⁴⁶. Πρόβλεψη η οποία έρχεται σε αντίθεση με τις νεότερες διατάξεις του ΚΠΔ περί ανασταλτικής ισχύς της έφεσης.

Τα πλημμελήματα της παράνομης ανοικοδόμησης δασών και της παράνομης εκχέρσωσής τους τυποποιούνται στις σχετικές διατάξεις ως **εγκλήματα βλάβης** του εννόμου αγαθού, δηλ. του δασικού οικοσυστήματος, καθώς ποινικοποιούνται οι συμπεριφορές που καταστρέφουν μέρος της δασικής βλάστησης και της πανίδας ενδεχομένως του δάσους, αλλοιώνουν ή καταστρέφουν επομένως βασικά στοιχεία του που ανάγονται στην ουσία του ως δασικού οικοσυστήματος.

3.2.1.3. Περιπτωσιολογική Εξέταση πλάνης – κριτική προσέγγιση

Έχει ήδη εκτεθεί πως πράξεις που προσβάλλουν το περιβάλλον συνδέονται συχνά με το οικονομικό έγκλημα αλλά και εν ευρεία έννοια με την ανάπτυξη επιχειρηματικής δραστηριότητας. Αναλύσαμε ήδη, πως οι φυσικοί αυτουργοί προσβολών σε βάρος του περιβάλλοντος αναζητούνται στις κατώτερες βαθμίδες του στελεχικού δυναμικού μιας επιχείρησης. Συνηθέστερα δε, οι **εργαζόμενοι εκτελούν εντολές**, που έχουν αποφασίσει άλλοι **χωρίς να μπορούν τις περισσότερες φορές να τις αρνηθούν, να τις αμφισβητήσουν ή να τις ελέγξουν, δίχως να έχουν καν τις**

6. Οι μη συμμορφούμενοι προς τας υπό των άρθρ.51 παρ.3 και 57 παρ.4 και τας κατ' εφαρμογήν αυτού υπό της δασικής αρχής επιβαλλομένας υποχρεώσεις τιμωρούνται διά φυλακίσεως μέχρι ενός έτους και διά χρηματικής ποινής 200.000 μέχρις 10.000.000 δραχμών.

¹⁴⁶ άρθρο 71 παρ. 1γ και 3β.

απαιτούμενες γνώσεις να αναγνωρίσουν για το αν οι πράξεις τους αυτές προξενούν βλάβη στο περιβάλλον.

Ας υποθέσουμε ότι ένας χειριστής εκσκαπτικού μηχανήματος λάβει την εντολή να εκχερσώσει μια δασική έκταση τη στιγμή που ο εργοδότης ισχυρίζεται πως η πράξη του αυτή είναι καθόλα νόμιμη καθώς έχει πράξει τα δέοντα και κατέχει τα απαιτούμενα έγγραφα προς τούτο. *Είναι βάσιμος ο ισχυρισμός εκ μέρους του εργαζόμενου ότι δεν γνώριζε ότι εκχέρσωνε δάσος, δεδομένου δε ότι τυχόν αμφισβήτηση του εργοδότη του μπορεί να σήμαινε και την απόλυση του; Εάν ναι υπό ποιες προϋποθέσεις; Μήπως με αυτό τον τρόπο επιβραβεύεται η αδιαφορία του πολίτη έναντι του εννόμου αγαθού περιβάλλοντος;*

Κριτήριο για να διαγνωσθεί η συγγνωστή πλάνη περί το άδικο αποτελεί το αν ο κατηγορούμενος σύμφωνα με τις πνευματικές και επαγγελματικές ικανότητες του και την προσπάθεια που έπρεπε να καταβάλλει για να πληροφορηθεί το επιτρεπτό της πράξης, δεν μπορούσε να γνωρίζει τον άδικο χαρακτήρα αυτής. Αντίστοιχα και για τη πλάνη περί ερμηνείας του κανόνα, που η νομολογία συχνά εκλαμβάνει ως νομική πλάνη, **κρίνεται συγγνωστή αν ο τελευταίος κατέβαλλε κάθε δυνατή προσπάθεια να πληροφορηθεί την πραγματική τους έννοια** όπως π.χ. με την προσδρομή σε συμβουλή νομικών, μηχανικών, τυχόν αδειών ή γνωματεύσεων. Συχνά, εφόσον τεθεί κάποιος πολίτης βρεθεί ενώπιον ενός τέτοιου διλήμματος **είναι λογικό να εξετάσει τι έχουν αποφασίσει τα δικαστήρια σε όμοιες περιπτώσεις με τη δική του.**

Ας φανταστούμε ότι ένας νέος σε ηλικία (που δεν έχει εμπειρία από ανάλογες περιπτώσεις) θέλει να οικοδομήσει σε μια περιοχή η οποία είναι δασική. Στη θέα μερικών δέντρων προβληματίζεται (υπόκειται δηλαδή στη διεργασία να κρίνει) για το αν είναι νόμιμο να προβεί σε εργασίες εκχέρσωσης προς τούτο. Ρωτώντας το μηχανικό του, έλαβε την απάντηση να μην ανησυχεί καθώς και ο γείτονας του αντιμετώπισε το ίδιο ζήτημα με τις αρχές και κατά την εκδίκαση της υπόθεσης του ενώπιον της ποινικής δικαιοσύνης αθωώθηκε πανηγυρικός. Πράγματι ρωτώντας το γείτονα του, αυτός του επιβεβαίωσε τα παραπάνω. Εφ' όσον μετά βρεθεί ο ίδιος υπόλογος στην ποινική δικαιοσύνη, *μπορεί να θεμελιώσει ότι ευρίσκετο σε πλάνη περί το άδικο επειδή βασιζόμενος σε μια αντίστοιχη δικαστική απόφαση θεωρούσε νόμιμες τις εργασίες του;*

3.3. Στο ν. 743/1977

3.3.1.1. Το θαλάσσιο περιβάλλον ως έννομο αγαθό προστασίας

Το έννομο αγαθό των ποινικών αυτών διατάξεων είναι το θαλάσσιο περιβάλλον¹⁴⁷, στην προστασία του οποίου κατατείνουν οι διατάξεις αυτές ως στοιχείου και παράγοντα του υπερατομικού εννόμου αγαθού του περιβάλλοντος. Για την ακρίβεια, ο σημαντικότερος ίσως παράγοντας καθώς οι ωκεανοί και οι θάλασσες προσφέρουν το 99% του διαθέσιμου χώρου διαβίωσης στον πλανήτη, καλύπτουν το 71% της επιφάνειας της γης και περιέχουν το 90% της βιόσφαιρας, ενσωματώνοντας, κατά συνέπεια, μεγαλύτερη βιολογική ποικιλότητα απ' ότι τα χερσαία οικοσυστήματα και τα οικοσυστήματα γλυκού νερού. Τα θαλάσσια οικοσυστήματα διαδραματίζουν καίριας σημασίας ρόλο στη διαμόρφωση των κλιματικών και καιρικών συνθηκών. Απαραίτητο για την ίδια τη ζωή, το θαλάσσιο περιβάλλον συμβάλλει, επίσης, τα μέγιστα στην οικονομική ανάπτυξη, στην κοινωνική ευημερία και στο βιοτικό επίπεδο των ανθρώπων

3.3.1.2. Παρουσίαση ποινικών Διατάξεων

Το πρώτο νομοθέτημα που προέβλεπε ποινικές κυρώσεις οριοθετώντας τη συνταγματική επιταγή της προστασίας του περιβάλλοντος στη θαλάσσια έκφασή του ήταν ο νόμος 743/77, καταργώντας τα πρότερα νομοθετήματα του Β.Δ. 532/1967 «περί διαδικασίας επιβολής προστίμων εις περιπτώσεις ρυπάνσεως ανοικτής θαλάσσης διά πετρελαίου» και του Ν.Δ. 4529/1966, και τις τροποποιήσεις τους.

Σύμφωνα με το άρθρο 13 παρ. 1 α), «Αυτοί που με πρόθεση προκαλούν **σοβαρή ρύπανση** τιμωρούνται με φυλάκιση τουλάχιστον 3 μηνών. Αν από την πράξη μπορεί να **προκύψει κίνδυνος ζημιάς ή βλάβης** σε πρόσωπα ή πράγματα, τιμωρούνται με φυλάκιση τουλάχιστον ενός έτους.

ι) Αυτοί που από αμέλεια γίνονται υπαίτιοι των παραπάνω πράξεων τιμωρούνται με φυλάκιση. Αυτοί μπορούν να απαλλάσσονται από κάθε ποινή, αν με δική τους πρωτοβουλία εξουδετερώσουν τη ρύπανση και αποτρέψουν κάθε βλάβη ή ζημιά που

¹⁴⁷ Παπανεοφύτου Α., Ποινικό Δίκαιο, κράτος και τεχνολογικοί κίνδυνοι, Τόμος Α', Εκδόσεις Αντ. Ν. Σάκκουλα, Αθήνα 1997, σελ. 243

μπορεί να επέλθει ή αν με γρήγορη αναγγελία προς τις Αρχές συντελέσουν στην εξουδετέρωση της ρύπανσης, καταβάλλοντας ταυτόχρονα και τις συναφείς δαπάνες».

Το βασικό έγκλημα που τυποποιείται στο άρθρο **13 παρ. 1 εδ. α** είναι έγκλημα **βλάβης και αποτελέσματος**, καθώς για την πλήρωση της αντικειμενικής υπόστασης του δεν αρκεί μόνη η απόρριψη αποβλήτων αλλά απαιτείται επίσης η επέλευση ρύπανσης και μάλιστα σοβαρής¹⁴⁸. Άλλωστε ο **ορισμός της ρύπανσης** δίνεται στο άρθρο 1 εδ. ιδ), σύμφωνα με τη διάταξη του οποίου συνιστά ρύπανση: «*Η παρουσία στη θάλασσα κάθε ουσίας, η οποία αλλοιώνει τη φυσική κατάσταση του θαλασσινού νερού ή το καθιστά επιβλαβές, στην υγεία του ανθρώπου ή στην πανίδα και χλωρίδα των βυθών και γενικά ακατάλληλο για τις προβλεπόμενες κατά περίπτωση χρήσεις του*». Το έγκλημα αυτό μπορεί επομένως να τελεστεί με διαφορετικούς τρόπους, με πράξη ή με παράλειψη, συμπεριφορά η οποία προκαλεί αιτιωδώς σοβαρή «ρύπανση» κατά την έννοια που προαναφέρθηκε. Η πράξη ή η παράλειψη του υπαιτίου συνίσταται κατά κανόνα στην παράβαση των κανόνων για την «καθαρή» λειτουργία των πλοίων, εγκαταστάσεων της θάλασσας και της ξηράς, οι οποίοι περιέχονται στο Ν 743/1977 ή σε άλλα νομοθετήματα. Για παράδειγμα μπορεί να αναφερθεί η υπ' αριθμόν 181051/2079/78 Απόφαση του Υπουργού Εμπορικής Ναυτιλίας που ορίζει τις ουσίες, των οποίων η απόρριψη στη θάλασσα απαγορεύεται απολύτως (π.χ. αργό πετρέλαιο, υδράργυρος, ραδιενεργά κατάλοιπα υψηλής ενέργειας, κτλ) καθώς και εκείνες για την απόρριψη των οποίων απαιτείται ειδική άδεια της αρχής (π.χ. κυανούχα ή φθοριούχα παράγωγα, οργανικές ενώσεις του πυριτίου κ.α.)¹⁴⁹

¹⁴⁸ Κατά καιρούς έχει κριθεί από τα δικαστήρια ως “σοβαρή ρύπανση” : η θόλωση του θαλάσσιου ύδατος και η ανάπτυξη παθογόνων μικροοργανισμών με συνακόλουθη μείωση της ποσότητας του οξυγόνου που είχαν ως αποτέλεσμα να προκληθεί ζημία στα φύκια και οστρακοειδή (Α.Π. 733/84), η παράλειψη θέσης σε λειτουργία του συστήματος βιολογικού καθαρισμού και αυτόματου χλωριωτήρα ξενοδοχείου από τον ιδιοκτήτη αυτού, με αποτέλεσμα να εκβάλλονται στην θάλασσα τα εκ του αποχετευτικού συστήματος λύματα χωρίς προηγούμενη κατεργασία (ΑΠ 1371/1983), η απόρριψη πετρελαιοειδών και απορριμμάτων κατά τον καθαρισμό του πλοίου (Α.Π. 813/80), η διοχέτευση λυμάτων ελαιοτριβείου στη θάλασσα χωρίς να προηγηθεί η διαδικασία της καθίζησης (ΠλημμΘεσπρ 159/1999), η κατ’ εξακολούθηση απόρριψη στη θάλασσα λυμάτων βόθρου οικίας (ΑΠ 390/2004), η ρίψη κόκκων κάρβουνου οι οποίοι επέπλεαν επί σημαντικής επιφανείας του θαλάσσιου ύδατος (ΑΠ 592/2003), η απόρριψη υγρών βιομηχανικών αποβλήτων και λυμάτων χωρίς προηγούμενη πλήρη επεξεργασία τους καθ’ υπέρβαση των ανωτάτων επιτρεπτών ορίων εκπομπής υγρών αποβλήτων (2391/2008 ΕφΑθ), η αποβολή εντός θαλασσιού ύδατος μη καθαρού νερού (ΑΠ 308/2002)

¹⁴⁹ Δημητράτος Ν., Το πρόβλημα των ποινικών κυρώσεων για τη θαλάσσια ρύπανση, ΠοινΧρον ΝΔ/2004, σελ. 1064

Στο δεύτερο εδάφιο του πρώτου στοιχείου της πρώτης παραγράφου, προβλέπεται ως **διακεκριμένη παραλλαγή του εγκλήματος η σοβαρή ρύπανση** από την οποία μπορεί να προκύψει κίνδυνος βλάβης σε πρόσωπα ή πράγματα. Εν προκειμένω έχουμε να κάνουμε με ένα έγκλημα δυνητικής διακινδύνευσης.

3.3.1.3. Περιπτωσιολογική Εξέταση πλάνης – κριτική προσέγγιση

Στο παραπάνω νομοθέτημα τα περιθώρια πλάνης φαίνονται να είναι περιορισμένα. Αυτό διότι λόγω του ότι η κύρια δραστηριότητα που μπορεί να προκαλέσει ρυπογόνες ενέργειες στα πλαίσια ανάπτυξης επιχειρηματικών δράσεων δεν είναι άλλη από τη ναυσιπλοΐα. Είναι προφανές ότι σε μια τόσο ανεπτυγμένη και οργανωμένη οικονομική επιχείρηση δύσκολα υπάρχει περιθώριο να τεθεί ισχυρισμός από τον εμπλεκόμενο μη γνώσης του αδίκου χαρακτήρα τυχόν εγκληματικών ενεργειών του.

Στο παρόν νομοθέτημα, φαίνεται μάλλον να τίθενται ζητήματα από τη χρησιμοποίηση της αόριστης έννοιας της «σοβαρής ρύπανσης»¹⁵⁰. Επομένως, πρακτικό ενδιαφέρον παρουσιάζει η οριοθέτηση της έννοιας της σοβαρής ρύπανσης, η οποία παράλληλα θα βοηθήσει τον ποινικό δικαστή και στη διακρίβωση της αιτιώδους συνάφειας μεταξύ αυτής και του επερχόμενου ή έστω του κινδύνου επέλευσης του ζημιογόνου αποτελέσματος. Προβληματισμός που βρίσκει ιδιαίτερη πρακτική εφαρμογή στην κρίση του δικαστή για το αν ή όχι μια εγκληματική δραστηριότητα υπάγεται στη διακεκριμένη περίπτωση της δεύτερης παραγράφου του αρθ. 13.

3.4. Στο ενωσιακό Δίκαιο

3.4.1.1. Ζητήματα Υπεροχής Ενωσιακού Δικαίου στην ελληνική έννομη τάξη

Το δίκαιο του περιβάλλοντος, ως κλάδος του κοινοτικού δικαίου, διαπνέεται από τις αρχές της υπεροχής και της άμεσης ισχύος¹⁵¹. Δυνάμει της αρχής της

¹⁵⁰ Ίδετε παραπομπή υπ' αριθ 126.

¹⁵¹ Βλ., όλως ενδεικτικώς, Δ. Παπαγιάννη, Εισαγωγή στο Ευρωπαϊκό Δίκαιο, γ' έκδοση, Σάκκουλας 2007, σελ. 244 επ., Ι. Καράκωστα, Περιβάλλον και Δίκαιο, Νομική Βιβλιοθήκη 2011, σελ. 24 επ., Γ.

υπεροχής, που απορρέει από το πνεύμα των ιδρυτικών Συνθηκών, κάθε κανόνας του πρωτογενούς ή παράγωγου δικαίου της Ένωσης υπερέχει κάθε εθνικού κανόνα, προγενέστερου ή μεταγενέστερου¹⁵². Ο εθνικός δικαστής καλείται να εφαρμόσει αυτεπαγγέλτως το δίκαιο της Ένωσης και να του προσδώσει πλήρη αποτελεσματικότητα. Η εφαρμογή του δικαίου της Ένωσης από τον εθνικό δικαστή, προϋποθέτει την άμεση ισχύ του¹⁵³ στην εθνική έννομη τάξη. Προϋποθέσεις για την άμεση εφαρμογή κοινοτικής διάταξης είναι αφενός να αφορά κατά περιεχόμενο την εσωτερική έννομη τάξη και όχι τις σχέσεις των κρατών μελών με την Ευρωπαϊκή Ένωση, ή τη θεσμική οργάνωση της Ευρωπαϊκής Ένωσης και τις αρμοδιότητες των οργάνων της και αφ' ετέρου να είναι επαρκώς ακριβής, ανεπιφύλακτη και να μην χρειάζεται περαιτέρω εξειδίκευση, η οποία να επαφίεται στη διακριτική ευχέρεια των αρμοδίων οργάνων.

Η νομολογία του Δικαστηρίου των Ευρωπαϊκών Κοινοτήτων για την άμεση ισχύ αναπτύχθηκε, αρχικώς, ως προς τις διατάξεις του πρωτογενούς δικαίου. Το ΔΕΚ έκρινε ότι άμεση ισχύ έχουν οι διατάξεις που απευθύνονται άμεσα στους ιδιώτες, καθώς και αυτές που επιβάλλουν στα κράτη μέλη συγκεκριμένη υποχρέωση προς πράξη ή παράλειψη¹⁵⁴. Δεδομένου ότι οι διατάξεις των άρθρων 2, 6 και 191 επ. ΣΛΕΕ, απευθύνονται στα όργανα της Ευρωπαϊκής Ένωσης και τους παρέχουν την αρμοδιότητα να θεσπίσουν μέτρα για την προστασία του περιβάλλοντος, δυνάμει των ως άνω αναφερθέντων, η άμεση ισχύ τους φαντάζει δύσκολη, γεγονός στο οποίο συνηγορεί και η νομολογία του ΔΕΚ¹⁵⁵.

Στο παράγωγο δίκαιο, τα δυσχερέστερα ζητήματα ανακύπτουν σε σχέση με την άμεση ή μη εφαρμογή των Οδηγιών, οι οποίες αποτελούν και το συνηθέστερο

Κρεμλή, Η ευρωπαϊκή πολιτική και το Δίκαιο του Περιβάλλοντος. Το κοινοτικό κεκτημένο, Νόμος και Φύση, Τόμος 5^{ος}, 1998, τεύχος 1^ο, σελ. 553 επ., Π. Δαγτόγλου, Ευρωπαϊκό Κοινοτικό Δίκαιο Ι, β' έκδοση, Σάκκουλας 1985, σελ. 188 επ.

¹⁵². Βλ. και άρθρο 28 παρ.1 Συντάγματος.

¹⁵³. Ως αμεσότητα της διάταξης της Ευρωπαϊκής Ένωσης, ορίζεται ως η ενέργεια που αναπτύσσει η κοινοτική διάταξη, αφενός απέναντι στον διοικούμενο, τον οποίο καθ' οιονδήποτε τρόπο αφορά, αφετέρου απέναντι στην εθνική δικαιοδοτική ή διοικητική αρχή, την οποία νομιμοποιεί να παρέμβει χωρίς να απαιτείται η προηγούμενη λήψη εθνικών μέτρων εισδοχής, συμπλήρωσης ή εκτέλεσης. Βλ. Ν. Σκανδάμη, Ευρωπαϊκό Δίκαιο Ι, Θεσμοί και έννομες τάξεις της Ευρωπαϊκής Ένωσης, γ' έκδοση, Σάκκουλας 1997, σελ. 410 επ.

¹⁵⁴. Βλ., όλως ενδεικτικώς, ΔΕΚ, Υπόθεση C- 26/ 62 VanGendandLoos, 5-2-1963, Συλλογή της Νομολογίας του Δικαστηρίου 1963, σελ. 1 επ., ΔΕΚ, Υπόθεση C- 3/ 69, Diamantarbeiders, Συλλογή της Νομολογίας του Δικαστηρίου 1976, σελ. 1333 επ.

¹⁵⁵. Βλ. ΔΕΚ, Υπόθεση C- 418/ 1997 και C- 419/ 1997, συνεκδικασθείσες, ARCOChemieNederlandLtd κλπ, 15-6-2000, Συλλογή της Νομολογίας του Δικαστηρίου 2000, σελ. I- 4475.

νομικό εργαλείο άσκησης της περιβαλλοντικής πολιτικής της Ένωσης. Από την ίδια τη φύση τους συνάγεται ότι η ισχύς τους στην εθνική έννομη τάξη εξαρτάται από την ενσωμάτωσή τους στο εσωτερικό δίκαιο¹⁵⁶. Δεδομένου ότι τα κράτη μέλη δεν δύναται να υπεκφεύγουν των υποχρεώσεών τους και να ματαιώνουν την εφαρμογή του δικαίου της Ευρωπαϊκής Ένωσης, το ΔΕΚ έχει διαμορφώσει πλούσια νομολογία σχετικά με τη δυνατότητα επίκλησης από ιδιώτες διατάξεων Οδηγίας που δεν έχει ενσωματωθεί εμπροθέσμως στο εσωτερικό δίκαιο¹⁵⁷. Η αναγνώριση άμεσου αποτελέσματος σε Οδηγίες που αφορούν περιβαλλοντικά θέματα αποτελεί τον προσφορότερο τρόπο αντιμετώπισης της συχνής παράλειψης ενσωμάτωσης ή πλημμελούς ενσωμάτωσης από τα κράτη μέλη¹⁵⁸.

Εν κατακλείδι, αξίζει να επισημανθεί ότι καθοριστικό ρόλο στην αποτελεσματικότερη προστασία των περιβαλλοντικών αγαθών μέσω των Οδηγιών έχουν βασικές νομολογιακές αρχές όπως, η υποχρέωση ορθής, πλήρους και έγκαιρης μεταφοράς της Οδηγίας, η αρχή της υπεροχής της Ευρωπαϊκής Ένωσης έναντι των αντίστοιχων εθνικών διατάξεων, η αρχή της άμεσης ισχύος ή της παραγωγής άμεσου αποτελέσματος των Οδηγιών στις σχέσεις μεταξύ κράτους και ιδιωτών, εφόσον έχει παρέλθει άπρακτη η προθεσμία ενσωμάτωσής τους, η αρχή του σεβασμού του περιεχομένου της Οδηγίας κατά τη διάρκεια της προθεσμίας ενσωμάτωσής της, η αρχή της σύμφωνης προς το κοινοτικό δίκαιο ερμηνείας του εθνικού δικαίου προσαρμογής, καθώς και η αξίωση αποζημίωσης του ζημιωθέντος πολίτη κατά του κράτους μέλους που δεν ενσωμάτωσε εγκαίρως την Οδηγία.

3.4.1.2. Η Ε.Ε. ως Ποινικός νομοθέτης του Περιβάλλοντος – Αναδρομή, «εν αρχή ην η M. Pupino»

«Εν αρχήν ην η Pupino.....». Πράγματι, η πρώτη απόπειρα εμπλοκής της Ένωσης σε ποινικές υποθέσεις ήρθε σε απάντηση προδικαστικού ερωτήματος της ιταλικής δικαιοσύνης ως προς τη συμβατότητα των εθνικών ποινικοδικονομικών που διέπουν την μεταχείριση ανηλίκων, με τις υποχρεώσεις που επιβάλλει η απόφαση –

¹⁵⁶. Βλ. άρθρο 288 εδ. γ' ΣΛΕΕ.

¹⁵⁷. ΔΕΚ, Υπόθεση C-118/2000, GervaisLarsy κατά Institutnationald'assurancessocialespourtravailleurs, 28-6-2001, Συλλογή της Νομολογίας του Δικαστηρίου 2001, I-5063.

¹⁵⁸. Βλ. Ι. Καράκωστα, Περιβάλλον και Δίκαιο, Νομική Βιβλιοθήκη 2011, σελ. 24 επ.

πλαίσιο 2001/220/ΔΕΥ σχετικά με το καθεστώς θυμάτων σε ποινικές υποθέσεις. Έκρινε, ότι το εθνικό δίκαιο θα πρέπει να ερμηνεύεται με το ενωσιακό δίκαιο εισάγοντας έτσι ευθέως στην αυστηρά δημοσίου ποινική, εθνική έννομη τάξη, υποχρεώσεις προσήκουσες σε πεδία κοινοτικοποιημένων δράσεων.¹⁵⁹

Η πρώτη νομοθετική απόπειρα ήρθε με την υπ' αριθ. απόφαση πλαίσιο 2003-80/ΔΕΥ που θέσπισε το Ευρωπαϊκό Συμβούλιο την 27 Ιανουαρίου 2003 εντός του τρίτου τότε πυλώνα για την προστασία του περιβάλλοντος μέσω του ποινικού δικαίου.

Στην επιλογή του Ευρωπαϊκού συμβουλίου να υιοθετήσει μέτρα ποινικής φύσης σ' ένα τομέα που εντασσόταν στους στόχους και τις αρμοδιότητες της Κοινότητας αντέδρασε η Επιτροπή και προσέφυγε στο Ευρωπαϊκό Δικαστήριο αμφισβητώντας τη νομιμότητα της αιτούμενη την ακύρωση της ως μη κατάλληλο μέτρο την επιβολή στα Κράτη – Μέλη εισαγωγής στο εθνικό τους δίκαιο κυρώσεων ποινικής φύσεως¹⁶⁰.

Η ολομέλεια δέχτηκε την αίτηση της Επιτροπής και ακύρωσε την ως άνω απόφαση – Πλαίσιο. Συγκεκριμένα, με δύο αποφάσεις του ΔΕΚ -μία για το περιβάλλον (Απόφαση ΔΕΚ της 3.9.2005 στην υπόθεση C-176/2003) και μία για τη ρύπανση της θάλασσας από τα πλοία (Απόφαση ΔΕΚ της 23.10.2007 στην υπόθεση C-440/2005) δέχτηκε ότι, ενώ βεβαίως η Κοινότητα δεν έχει γενικά ποινική αρμοδιότητα, μπορεί εντούτοις να ζητά τη θέσπιση ποινικών κανόνων από τα κράτη μέλη στον τομέα προστασίας του περιβάλλοντος, όταν αυτή είναι απολύτως αναγκαία για την πραγμάτωση της πολιτικής της¹⁶¹.

Με βάση τις θέσεις που διατύπωσε το ΔΕΚ, θεσπίστηκαν δύο νέες οδηγίες:

- η Οδηγία 2008/99/ΕΚ του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου και του Συμβουλίου για την προστασία του περιβάλλοντος μέσω του ποινικού δικαίου και
- η Οδηγία 2009/123/ΕΚ (ΕΕ L 280/27.10.2009) της 21ης Οκτωβρίου 2009 του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου και του Συμβουλίου για τροποποίηση της Οδηγίας

¹⁵⁹ Δ. Ζημιανίτης, Δικαστική συνεργασία σε Ποινικές υποθέσεις, Ποινική Δικαιοσύνη, Ιανουάριος 2006, σ. 58.

¹⁶⁰ Σ. Καρανικόλας, Η επίδραση του Ευρωπαϊκού Ποινικού Δικαίου στην Ελληνική Ποινική Έννομη Τάξη, Νομική Βιβλιοθήκη σελ.139.

¹⁶¹ Αναλυτικά για το θέμα αυτό βλ. Μπόσκοβιτς Κ. Προστασία του Περιβάλλοντος και κατανομή εξουσίας στο πλαίσιο της ΕΕ, Το ζήτημα των ποινικών κυρώσεων ενώπιον του ΔΕΚ, www.nomosphysis.gr, Νοέμβριος 2005

2005/35/EK σχετικά με τη ρύπανση από τα πλοία και τη θέσπιση κυρώσεων για παραβάσεις.

Οι νέες αυτές Οδηγίες έπρεπε να είχαν ενσωματωθεί στο εθνικό δίκαιο της Ελλάδας, η μεν πρώτη μέχρι την 26.10.2010 και η δε δεύτερη μέχρι την 16.11.2010.

Συμπερασματικά, πριν από τη συνθήκη της Λισαβόνας, το ισχύον νομικό πλαίσιο για το μεγαλύτερο μέρος της ποινικής νομοθεσίας¹⁶² χαρακτηριζόταν από σειρά αδυναμιών. Οι αδυναμίες αυτές περιελάμβαναν, πρωτίστως, την απαίτηση ομόφωνης έγκρισης από όλα τα κράτη μέλη, τη διαβούλευση μόνο με το Ευρωπαϊκό Κοινοβούλιο και την ανυπαρξία διαδικασίας επί παραβάσεις ενώπιον του Δικαστηρίου της Ευρωπαϊκής Ένωσης με σκοπό τον έλεγχο της προσήκουσας εφαρμογής από μέρους των κρατών μελών.

3.4.1.3. Η Ε.Ε. ως Ποινικός νομοθέτης του Περιβάλλοντος μετά τη συνθήκη της Λισαβόνας

3.4.1.3.1. Πεδίο εφαρμογής – νομοθετικές ρυθμίσεις

Η ΕΕ δύναται να εκδίδει βάσει του άρθρου 83 της συνθήκης για τη λειτουργία της Ευρωπαϊκής Ένωσης (ΣΛΕΕ) οδηγίες που θεσπίζουν ελάχιστους κανόνες, στο πλαίσιο του ενωσιακού ποινικού δικαίου, σε σχέση με σειρά ποινικών αδικημάτων.

Πρώτον, είναι δυνατή η θέσπιση μέτρων σύμφωνα με το άρθρο 83 παράγραφος 1 της ΣΛΕΕ σε σχέση με έναν κατάλογο δέκα αδικημάτων (τα οποία είναι γνωστά με τον όρο «ευρωεγκλήματα»), ο οποίος περιλαμβάνει την τρομοκρατία, την εμπορία ανθρώπων, τη σεξουαλική εκμετάλλευση γυναικών και παιδιών, την παράνομη εμπορία ναρκωτικών και όπλων, τη νομιμοποίηση εσόδων από παράνομες δραστηριότητες, τη διαφθορά, την παραχάραξη μέσων πληρωμής, την εγκληματικότητα στον χώρο της πληροφορικής και την οργανωμένη

¹⁶² Σύμφωνα με την προηγούμενη συνθήκη ΕΚ, ενώ τα συνήθη νομικά μέσα ποινικής νομοθεσίας ήταν οι αποφάσεις πλαίσιο σύμφωνα με τον επονομαζόμενο «τρίτο πυλώνα», εκδόθηκαν ήδη ορισμένες οδηγίες με μέτρα ποινικού δικαίου με σκοπό τη διασφάλιση της εφαρμογής κανόνων σχετικά με την προστασία του περιβάλλοντος, την καταπολέμηση της ρύπανσης από πλοία και της παράνομης απασχόλησης (Οδηγίες 2008/99, 2009/123 και 2009/52), με βάση τη νομολογία του Δικαστηρίου (C-176/03). Η προσέγγιση των ειδών και των επιπέδων κυρώσεων ήταν εφικτή μόνο στις αποφάσεις πλαίσιο (C-440/5).

εγκληματικότητα¹⁶³. Πρόκειται για αδικήματα για τα οποία ενδείκνυται, εξ ορισμού, η υιοθέτηση ενωσιακής προσέγγισης, λόγω¹⁶⁴ του ιδιαίτερα σοβαρού χαρακτήρα τους και της διασυνοριακής τους διάστασης, σύμφωνα με το κείμενο της ίδιας της Συνθήκης. Οι περισσότεροι τομείς εγκληματικότητας καλύπτονται ήδη από νομοθεσία που έχει θεσπισθεί πριν από τη συνθήκη της Λισαβόνας, η οποία έχει ήδη επικαιροποιηθεί ή τελεί υπό επικαιροποίηση. Η συμπλήρωση του καταλόγου των «ευρωεγκλημάτων» προϋποθέτει οπωσδήποτε ομόφωνη απόφαση του Συμβουλίου, με τη σύμφωνη γνώμη του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου.

Δεύτερον, το άρθρο 83 παράγραφος 2 της ΣΛΕΕ παρέχει τη δυνατότητα στο Ευρωπαϊκό Κοινοβούλιο και το Συμβούλιο, μετά από πρόταση της Επιτροπής, να θεσπίζουν «ελάχιστους κανόνες σχετικούς με τον ορισμό των ποινικών αδικημάτων και των κυρώσεων όταν η προσέγγιση των νομοθετικών και κανονιστικών διατάξεων των κρατών μελών στον τομέα του ποινικού δικαίου είναι αναγκαία για την εξασφάλιση της αποτελεσματικής εφαρμογής πολιτικής της Ένωσης σε τομέα στον οποίο εφαρμόζονται μέτρα εναρμόνισης». Η συγκεκριμένη ρήτρα δεν αναφέρει ιδιαίτερα εγκλήματα, αλλά καθιστά την εκπλήρωση ορισμένων νομικών κριτηρίων προϋπόθεση για τη θέσπιση μέτρων ποινικού δικαίου σε επίπεδο Ευρωπαϊκής Ένωσης. Ως εκ τούτου, είναι κυρίως σε σχέση με το άρθρο 83 παράγραφος 2 της ΣΛΕΕ, το οποίο δικαιολογεί ιδιαίτερα μια ενωσιακή πολιτική ποινικού δικαίου, που η παρούσα ανακοίνωση στοχεύει να δώσει συγκεκριμένους προσανατολισμούς. Ειδικότερα, είναι ακριβώς σε αυτόν τον τομέα που τα θεσμικά όργανα της ΕΕ χρειάζεται να κάνουν πολιτικές επιλογές για το κατά πόσον πρέπει να εφαρμόσουν ή όχι το ποινικό δίκαιο (αντί άλλων μέτρων, όπως οι διοικητικές κυρώσεις) ως μέσο εφαρμογής της νομοθεσίας και να καθορίσουν τις ενωσιακές πολιτικές που απαιτούν την προσφυγή στο ποινικό δίκαιο, ως συμπληρωματικό μέσο για την αποτελεσματική υλοποίησή τους.

¹⁶³ Βλ. αποφάσεις-πλαίσια και οδηγία που προαναφέρονται στην υποσημείωση 3. Πολλές από αυτές τις αποφάσεις-πλαίσια θα επαναξιολογηθούν υπό το φως της συνθήκης της Λισαβόνας κατά τα ερχόμενα έτη συμπεριλαμβανομένης της απόφασης- πλαισίου 2000/383, όπως τροποποιήθηκε από την απόφαση-πλαίσιο 2001/888, το 2012.

¹⁶⁴ Η αποτελεσματικότητα του ως άνω άρθρου και εν γένει του επιχειρήματος αποτέλεσε πεδίο κριτικής από τη θεωρία, ενδ. Καϊάφα-Γκμπάντι «Ευρωπαϊκό Ποινικό Δίκαιο και Συνθήκη της Λισαβόνας», Εκδόσεις Σάκκουλα, Αθήνα-Θεσσαλονίκη 2011, σελ.29. Αντίθετα, μάλλον ευμενώς κρίνει την ως άνω εξέλιξη ο Κιούπης, Η επίδραση της Συνθήκης της Λισαβόνας στο Ουσιαστικό Ποινικό Δίκαιο στο Ποινικό Δίκαιο μετά τη Συνθήκη της Λισαβόνας, σελ.96. ομοίως ο Μουζάκης ο.π. σ.145.

Για παράδειγμα: Οι κανόνες της ΕΕ σχετικά με τη συμπεριφορά των χρηματοπιστωτικών αγορών αποτελούν παράδειγμα περίπτωσης κατά την οποία το ποινικό δίκαιο θα μπορούσε να αποτελεί χρήσιμο συμπληρωματικό εργαλείο για να εξασφαλισθεί η αποτελεσματική εφαρμογή της σχετικής νομοθεσίας. Όπως απέδειξε η οικονομική κρίση, οι κανόνες που διέπουν τις χρηματοπιστωτικές αγορές δεν γίνονται πάντοτε σεβαστοί, αλλά ούτε και εφαρμόζονται όπως θα έπρεπε. Αυτό μπορεί να υπονομεύσει σε μεγάλο βαθμό την εμπιστοσύνη προς τον χρηματοπιστωτικό τομέα. Η μεγαλύτερη σύγκλιση μεταξύ των νομικών συστημάτων των κρατών μελών, συμπεριλαμβανομένου του ποινικού δικαίου, μπορεί να συμβάλει στην αποτροπή του κινδύνου ανάρμοστης λειτουργίας των χρηματοπιστωτικών αγορών και να συντελέσει στη διαμόρφωση ενός χώρου στην εσωτερική αγορά στον οποίο θα επικρατούν ίσοι όροι ανταγωνισμού¹⁶⁵.

Πλην αυτού, το άρθρο 325 παράγραφος 4 της Συνθήκης προβλέπει την ιδιαίτερη δυνατότητα να ληφθούν μέτρα στον τομέα της πρόληψης και της καταπολέμησης της απάτης κατά των οικονομικών συμφερόντων της Ένωσης, τομέας στον οποίο υπάρχουν ήδη ορισμένες νομοθετικές ρυθμίσεις προηγούμενες της έκδοσης της συνθήκης της Λισαβόνας¹⁶⁶. Πρόκειται για τομέα μεγάλης σπουδαιότητας για τους φορολογουμένους της ΕΕ, οι οποίοι χρηματοδοτούν τον προϋπολογισμό της ΕΕ και οι οποίοι ευλόγως αναμένουν τη λήψη αποτελεσματικών μέτρων κατά των παράνομων δραστηριοτήτων που στοχεύουν δημόσιους πόρους της ΕΕ, π.χ. στο πλαίσιο της λειτουργίας των γεωργικών και περιφερειακών ταμείων της ΕΕ ή της αναπτυξιακής βοήθειας¹⁶⁷.

3.4.1.3.2. Κριτική προσέγγιση

Το νομικό πλαίσιο που ισχύει βάσει της συνθήκης της Λισαβόνας ευαγγελίζεται ότι παρέχει νέες ευκαιρίες για την ανάπτυξη ποινικής νομοθεσίας της

¹⁶⁵ ιδ. ανακοίνωση με τίτλο «ενίσχυση των καθεστώτων επιβολής κυρώσεων στον τομέα των χρηματοπιστωτικών υπηρεσιών», COM(2010) 716 τελικό, της 8.12.2010.

¹⁶⁶ ιδ. σύμβαση του 1995 σχετικά με την προστασία των οικονομικών συμφερόντων της ΕΕ και τα σχετικά πρωτόκολλα, και κανονισμός (ΕΚ, Ευρατόμ) αριθ. 2988/95 του Συμβουλίου, της 18^{ης} Δεκεμβρίου 1995, σχετικά με την προστασία των οικονομικών συμφερόντων των Ευρωπαϊκών Κοινοτήτων, αναφορικά με τις διοικητικές κυρώσεις, ΕΕ L 312 της 23.12.1995, σ. 1.

¹⁶⁷ ιδ. ανακοίνωση «Σχετικά με την προστασία των οικονομικών συμφερόντων της Ευρωπαϊκής Ένωσης με μέσα του ποινικού δικαίου και με διοικητικές έρευνες- Μια ολοκληρωμένη πολιτική για τη διασφάλιση των χρημάτων των φορολογουμένων», COM (2011) 293, της 26.5.2011.

ΕΕ. Το νομικό πλαίσιο επιτρέπει κυρίως στα θεσμικά όργανα της ΕΕ και στα κράτη μέλη να συνεργάζονται μεταξύ τους σε σαφή βάση, προκειμένου να θεσπίσουν ένα συνεκτικό και συνεπές ενωσιακό ποινικό δίκαιο το οποίο, ταυτοχρόνως, επιδιώκει να προστατέψει αποτελεσματικά τα δικαιώματα των υπόπτων, των κατηγορουμένων και των θυμάτων προάγοντας την ποιοτική στάθμη της απονομής δικαιοσύνης.

Η νέα νομική τάξη αναθέτει σημαντικό ρόλο στο Ευρωπαϊκό Κοινοβούλιο¹⁶⁸, μέσω της διαδικασίας συναπόφασης, και εξουσία πλήρους δικαστικού ελέγχου στο Δικαστήριο της Ευρωπαϊκής Ένωσης. Το Συμβούλιο δύναται να υιοθετήσει μια πρόταση εφόσον τάσσεται υπέρ αυτής η ειδική πλειοψηφία των κρατών μελών. Επιπλέον, η συνθήκη της Λισσαβόνας ενισχύει σημαντικά τον ρόλο των εθνικών κοινοβουλίων. Τα εθνικά κοινοβούλια, μπορούν πλέον να διατυπώνουν τις απόψεις τους επί της σχεδιαζόμενης νομοθεσίας και διαδραματίζουν αποφασιστικό ρόλο στον έλεγχο της τήρησης της αρχής της επικουρικότητας. Στον τομέα του ποινικού δικαίου, αυτός ο ρόλος των εθνικών κοινοβουλίων είναι σημαντικότερος από τον ρόλο που διαδραματίζουν στο πλαίσιο άλλων ενωσιακών πολιτικών¹⁶⁹.

Στους τυχόν ενδοιασμούς αναφορικά με περιορισμούς των ελευθεριών του Ευρωπαίου πολίτη υποτίθεται πως ο Χάρτης Θεμελιωδών Δικαιωμάτων –ο οποίος κατέστη νομικά δεσμευτικός από τη συνθήκη της Λισσαβόνας¹⁷⁰ – θέτει σημαντικά όρια στη δράση της ΕΕ στον συγκεκριμένο τομέα. Ο Χάρτης, ο οποίος λειτουργεί ως πυξίδα για το σύνολο των πολιτικών της ΕΕ, προβλέπει έναν υποχρεωτικής ισχύος πυρήνα κανόνων, ο οποίος προστατεύει τους πολίτες.

Κατά τη θέσπιση νομοθεσίας σχετικά με τους ουσιαστικούς κανόνες του ποινικού δικαίου ή τους κανόνες της ποινικής δικονομίας, τα κράτη μέλη¹⁷¹ έχουν τη δυνατότητα να ενεργοποιήσουν τον μηχανισμό που είναι γνωστός ως «χειρόφρενο

¹⁶⁸ Εξέλιξη που σχολιάζεται θετικά ως ένα βήμα περιορισμού του «δημοκρατικού ελλείμματος» στην ΕΕ. Χρ. Μυλωνόπουλος, «Το Ευρωπαϊκό Ποινικό Δίκαιο μετά τη Συνθήκη της Λισσαβόνας» σε Ποινικά Χρονικά, ΞΑ/2011, σελ. 81.

¹⁶⁹ ιδ. πρωτόκολλο αριθ. 1 σχετικά με τον «ρόλο των εθνικών κοινοβουλίων στην Ευρωπαϊκή Ένωση» και αριθ. 2 σχετικά με την «εφαρμογή των αρχών της επικουρικότητας και της αναλογικότητας», ιδιαίτερα άρθρο 7 παράγραφος 2.

¹⁷⁰ Βλ. ανακοίνωση της Επιτροπής σχετικά με στρατηγική για την αποτελεσματική εφαρμογή του Χάρτη των Θεμελιωδών Δικαιωμάτων από την Ευρωπαϊκή Ένωση – COM (2010) 573 της 19.10.2010.

¹⁷¹ Η Δανία δεν συμμετέχει σε νεοθεσιζόμενα μέτρα που αφορούν ουσιαστικούς κανόνες του ποινικού δικαίου, ενώ το Ηνωμένο Βασίλειο και η Ιρλανδία συμμετέχουν μόνο στη θέσπιση και την εφαρμογή συγκεκριμένων νομικών πράξεων μετά από απόφαση σχετικά με την άσκηση δικαιώματος προαιρετικής συμμετοχής.

έκτακτης ανάγκης – emergency brake»¹⁷², αν θεωρούν ότι η προτεινόμενη νομοθεσία θίγει θεμελιώδεις πτυχές του εθνικού τους συστήματος ποινικής δικαιοσύνης στην περίπτωση αυτή, η πρόταση παραπέμπεται στο Ευρωπαϊκό Συμβούλιο.

Η συνθήκη της Λισσαβόνας αναθέτει στην ΕΕ αρμοδιότητα τόσο στον τομέα της ποινικής δικονομίας όσο και στον τομέα του ουσιαστικού ποινικού δικαίου. Παρά το γεγονός ότι η αντικατάσταση των εθνικών ποινικών κωδίκων δεν αποτελεί ρόλο της ΕΕ, η θέσπιση ποινικής νομοθεσίας σε επίπεδο ΕΕ θα μπορούσε να προσθέσει, εντός των ορίων των αρμοδιοτήτων της ΕΕ, σημαντική αξία στα υφιστάμενα εθνικά συστήματα ποινικού δικαίου

Τέτοιου είδους ρυθμίσεις προσδοκά η ΕΕ να ενδυναμώσουν την εμπιστοσύνη των πολιτών όσον αφορά την άσκηση του δικαιώματός τους να κυκλοφορούν ελεύθερα και να αγοράζουν αγαθά και υπηρεσίες από προμηθευτές και παρόχους από άλλα κράτη μέλη, χάρη στην αποτελεσματικότερη καταπολέμηση της εγκληματικότητας και τη θέσπιση ελάχιστων προτύπων για τα δικαιώματα που αναγνωρίζονται στο πλαίσιο της ποινικής δικονομίας και για τα θύματα αξιόποινων πράξεων.

Η ΕΕ θέτει ως αιτιολογική βάση των ως άνω προβλέψεων την αναγκαιότητα καταπολέμησης μιας σειράς σοβαρών εγκλημάτων, συμπεριλαμβανομένων των παραβιάσεων της εναρμονισμένης ενωσιακής νομοθεσίας, τα οποία παρασιιάζουν μια διασυννοριακή διάσταση. Τούτο σημαίνει ότι παρέχεται ένα κίνητρο, αλλά και η δυνατότητα στους εγκληματίες να επιλέγουν για τη δράση τους το κράτος μέλος με το πλέον επιεικές σύστημα κυρώσεων για ορισμένες κατηγορίες αξιόποινων πράξεων, εκτός αν ένας βαθμός εναρμόνισης των εθνικών νομοθεσιών αποτρέπει την ύπαρξη τέτοιων «ασφαλών καταφυγίων» για τους εγκληματίες.

Οι κοινοί κανόνες ενισχύουν την αμοιβαία εμπιστοσύνη μεταξύ των δικαστικών σωμάτων και των αρχών επιβολής του νόμου των κρατών μελών. Με τον τρόπο αυτό, διευκολύνεται η αμοιβαία αναγνώριση των δικαστικών μέτρων, καθώς οι εθνικές αρχές μπορούν με μεγαλύτερη σιγουριά να αναγνωρίζουν αποφάσεις που έχουν εκδοθεί σε άλλα κράτη μέλη όταν είναι συμβατοί οι ορισμοί των υποκείμενων ποινικών αδικημάτων και υπάρχει ένας ελάχιστος βαθμός εναρμόνισης του επιπέδου

¹⁷² Η Ρ. Παπαδοπούλου το χαρακτηρίζει ως δικλείδα ασφαλείας σε «Το Ποινικό Δίκαιο μετά τη συνθήκη της Λισσαβόνας» Νομική Βιβλιοθήκη, 2011, σελ.54.

των κυρώσεων. Οι κοινοί κανόνες διευκολύνουν επίσης τη συνεργασία αναφορικά με την προσφυγή σε ειδικά ανακριτικά μέτρα σε διασυνοριακές υποθέσεις.

Το ποινικό δίκαιο της ΕΕ συμβάλλει στην πρόληψη και στον κολασμό σοβαρών παραβάσεων της νομοθεσίας της ΕΕ σε σημαντικούς τομείς πολιτικής, όπως η προστασία του περιβάλλοντος και η παράνομη απασχόληση¹⁷³.

3.4.1.4. Η Οδηγία 2008/99/ΕΚ για την προστασία του περιβάλλοντος μέσω του ποινικού δικαίου

Η Οδηγία 2008/ 99/ ΕΚ, του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου και του Συμβουλίου της 19^{ης} Νοεμβρίου 2008, αφορά την προστασία του περιβάλλοντος μέσω του ποινικού δικαίου¹⁷⁴. Όπως ρητώς αναφέρεται και στο προοίμιό της, η Οδηγία υποχρεώνει τα κράτη μέλη να προβλέπουν ποινικές κυρώσεις στην εθνική νομοθεσία τους για σοβαρές παραβάσεις του κοινοτικού δικαίου σχετικά με την προστασία του περιβάλλοντος¹⁷⁵. Επισημαίνεται ότι η υπό κρίση Οδηγία προβλέπει ελάχιστους κανόνες, οι οποίοι αποσκοπούν σε μια περιορισμένη προσέγγιση, ώστε να εξασφαλίζεται ότι οι σοβαρές περιπτώσεις περιβαλλοντικών εγκλημάτων αντιμετωπίζονται ανάλογα σε όλα τα κράτη μέλη και ότι οι δράστες δεν θα μπορούν να επωφεληθούν από τις υφιστάμενες διαφορές της εθνικής νομοθεσίας. Παράλληλα, παρέχεται στα κράτη μέλη η δυνατότητα να θεσπίζουν ή να διατηρούν αυστηρότερα μέτρα σχετικά με την προστασία του περιβάλλοντος μέσω του ποινικού δικαίου¹⁷⁶. Εν συνεχεία, τονίζεται ότι η Οδηγία, στόχο της οποίας αποτελεί η εξασφάλιση της αποτελεσματικότερης προστασίας του περιβάλλοντος, διαπνέεται τόσο από την αρχή της επικουρικότητας¹⁷⁷ όσο και από την αρχή της αναλογικότητας¹⁷⁸, καθώς και από

¹⁷³ Ανακοίνωση της Ευρωπαϊκής Επιτροπής στο Ευρωπαϊκό Κοινοβούλιο, το Συμβούλιο, την Ευρωπαϊκή και Οικονομική Επιτροπή και την Επιτροπή των Περιφερειών, «Προς μια πολιτική ποινικού δικαίου της ΕΕ: κατοχύρωση της αποτελεσματικής εφαρμογής των πολιτικών της ΕΕ μέσω του ποινικού δικαίου, Βρυξέλες 20.9.11

¹⁷⁴ Επίσημη Εφημερίδα των Ευρωπαϊκών Κοινοτήτων L 328, 6-12-2008, σελ. 28 επ.

¹⁷⁵ Βλ. εδάφιο 10 του προοιμίου.

¹⁷⁶ Βλ. εδάφιο 12 του προοιμίου.

¹⁷⁷ Στα πλαίσια της συντρέχουσας αρμοδιότητας μεταξύ κρατών μελών και Ευρωπαϊκής Ένωσης, ο ευρωπαϊός νομοθέτης επιτρέπεται να ασκεί τη νομοθετική του αρμοδιότητα μόνο τότε, και στο βαθμό, που το υπό συζήτηση μέτρο είναι σε επίπεδο κρατών μελών ανεπαρκές και συνεπώς, λόγω της έκτασής του ή των συνεπειών του, δύναται να αποβεί περισσότερο αποτελεσματικό μόνο σε επίπεδο ΕΕ. Επομένως, ο εθνικός (ποινικός) νομοθέτης έχει προτεραιότητα στη θέσπιση νόμων έναντι του

τον σεβασμό των βασικών δικαιωμάτων και αρχών που αναγνωρίζονται από τον Χάρτη των Θεμελιωδών Δικαιωμάτων της Ευρωπαϊκής Ένωσης¹⁷⁹.

Στο άρθρο 2 δίδονται οι ορισμοί της παράνομης παράβασης, των προστατευόμενων ειδών της άγριας χλωρίδας και πανίδας, καθώς και των οικοτόπων εντός προστατευόμενης περιοχής και του νομικού προσώπου¹⁸⁰. Στο άρθρο 3 νοσηματοδοτούνται ως αδικήματα συμπεριφορές οι οποίες τελούνται είτε εκ προθέσεως είτε εκ βαριάς αμέλειας¹⁸¹. Ο ορισμός των αδικημάτων ανταποκρίνεται

ευρωπαϊκό νομοθέτη στο μέτρο που ο πρώτος είναι σε θέση να ανταποκριθεί αποτελεσματικά. Βλ. Κείμενο αρχών για μια ευρωπαϊκή αντεγκληματική πολιτική της European Criminal Policy Initiative.

¹⁷⁸. Δυνάμει της αρχής της αναλογικότητας, η υπό κρίση Οδηγία δεν υπερβαίνει τα αναγκαία όρια για την επίτευξη των στόχων της.

¹⁷⁹. Βλ. εδάφιο 14 του προοιμίου.

¹⁸⁰. Ως παράνομη νοείται κάθε παράβαση i) της νομοθεσίας που έχει υιοθετηθεί βάσει της συνθήκης ΕΚ και εκτίθεται στο παράρτημα Α, ή ii) όσον αφορά δραστηριότητες που διέπονται από τη συνθήκη Ευρατόμ, της νομοθεσίας που έχει υιοθετηθεί βάσει της συνθήκης Ευρατόμ και εκτίθεται στο παράρτημα Β, ή iii) νόμου, κανονιστικής διάταξης κράτους μέλους ή απόφασης που λαμβάνει αρμόδια αρχή κράτους μέλους, που ενεργοποιεί την κοινοτική νομοθεσία στην οποία αναφέρεται το σημείο i) ή το σημείο ii). Ως προστατευόμενα είδη άγριας χλωρίδας και πανίδας νοούνται i) για τους σκοπούς του άρθρου 3 στοιχείο στ), τα είδη που απαριθμούνται:- στο παράρτημα IV της οδηγίας 92/43/ΕΟΚ του Συμβουλίου, της 21ης Μαΐου 1992, για τη διατήρηση των φυσικών οικοτόπων καθώς και της άγριας πανίδας και χλωρίδας, - στο παράρτημα I και τα οποία ορίζονται στο άρθρο 4 παράγραφος 2, της οδηγίας 79/409/ΕΟΚ του Συμβουλίου, της 2ας Απριλίου 1979, περί της διατήρησης των αγρίων πτηνών, ii) για τους σκοπούς του άρθρου 3 στοιχείο ζ), τα είδη που απαριθμούνται στα παραρτήματα Α ή Β του κανονισμού (ΕΚ) αριθ. 338/97 του Συμβουλίου, της 9ης Δεκεμβρίου 1996, για την προστασία των ειδών άγριας πανίδας και χλωρίδας με τον έλεγχο του εμπορίου τους. Ως οικοτόπος εντός προστατευόμενης περιοχής νοείται κάθε οικοτόπος ειδών για τον οποίο μια περιοχή έχει κηρυχθεί ιδιαιτέρως προστατευόμενη σύμφωνα με το άρθρο 4 παράγραφος 1 ή 2 της οδηγίας 79/409/ΕΟΚ, ή κάθε φυσικός οικοτόπος ή οικοτόπος ειδών για τον οποίο μια περιοχή έχει κηρυχθεί ως ιδιαίτερη περιοχή διατήρησης σύμφωνα με το άρθρο 4 παράγραφος 4 της οδηγίας 92/43/ΕΟΚ. Ως νομικό πρόσωπο νοείται κάθε νομική οντότητα που έχει το καθεστώς αυτό βάσει του εφαρμοστέου εθνικού δικαίου, πλην κρατών ή δημοσίων φορέων κατά την άσκηση της κρατικής εξουσίας καθώς και διεθνών οργανισμών δημοσίου δικαίου.

¹⁸¹. Τα κράτη μέλη εξασφαλίζουν ότι η ακόλουθη συμπεριφορά αποτελεί ποινικό αδίκημα, εφόσον είναι παράνομη και είναι εσκεμμένη ή οφείλεται σε βαριά αμέλεια: α) η απόρριψη, εκπομπή ή εισαγωγή ποσότητας υλικών ή ιοντίζουσας ακτινοβολίας στον αέρα, το έδαφος ή το νερό, που προκαλεί ή ενδέχεται να προκαλέσει το θάνατο ή σοβαρές σωματικές βλάβες, σε πρόσωπα, ή ουσιαστικές βλάβες, στην ποιότητα του αέρα, την ποιότητα του εδάφους, την ποιότητα του νερού ή στα ζώα ή τα φυτά, β) η συλλογή, μεταφορά, ανάκτηση ή διάθεση αποβλήτων, συμπεριλαμβανομένης της επιχειρησιακής εποπτείας των πράξεων αυτών και της επακόλουθης συντήρησης των εγκαταστάσεων διάθεσης, και συμπεριλαμβανομένων δράσεων που εκτελούνται από εμπόρους ή μεσίτες (διαχείριση των αποβλήτων), που προκαλούν ή ενδέχεται να προκαλέσουν τον θάνατο ή σοβαρές σωματικές βλάβες, σε πρόσωπα, ή ουσιαστικές βλάβες, στην ποιότητα του αέρα, στην ποιότητα του εδάφους ή στην ποιότητα του νερού, ή στα ζώα ή τα φυτά, γ) η αποστολή

στους ορισμούς που περιλαμβάνονταν στην Απόφαση- Πλαίσιο 2003/ 80/ ΔΕΥ, με τη διαφοροποίηση ότι έχει προστεθεί αδίκημα σχετικά με την παράνομη και ουσιαστική υποβάθμιση προστατευόμενου οικολογικού ενδιαφέροντος, καθώς και ένα ειδικό αδίκημα σχετικά με την παράνομη μεταφορά αποβλήτων, λαμβάνοντας υπόψη τη νέα κοινοτική νομοθεσία, όπως διαμορφώθηκε με τον υπ' αριθμ. 1013/ 2006 Κανονισμό του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου¹⁸². Το ίδιο το άρθρο της υπό εξέταση Οδηγίας, καθορίζει τέσσερα είδη επιβαρυντικών περιστάσεων, ήτοι η διάπραξη των ως άνω αναφερόμενων εγκλημάτων στο πλαίσιο εγκληματικής οργάνωσης, καθώς και τα εκ του αποτελέσματος διακρινόμενα εγκλήματα, όπου προκλήθηκε θάνατος ή βαριές σωματικές βλάβες σε πρόσωπα, ή σοβαρή ζημία στην ποιότητα του αέρα, του εδάφους, των υδάτων, σε είδη πανίδας ή χλωρίδας ή σε μέρη αυτών. Στο άρθρο 4 ρυθμίζονται ζητήματα ηθικής αυτουργίας και συνέργειας, ενώ στο άρθρο 5 τονίζεται ότι οι ποινικές κυρώσεις, που θεσπίζουν τα κράτη μέλη, οφείλουν να είναι αποτελεσματικές, ανάλογες και αποτρεπτικές.

Σημειωτέον ότι για πρώτη φορά, η ίδια η Οδηγία ορίζει ρητώς τη θέσπιση ποινικών κυρώσεων. Το άρθρο 6, διαπνεόμενο από τις Αποφάσεις- Πλαίσιο 2005/

αποβλήτων, οσάκις η δραστηριότητα αυτή εμπίπτει στο πεδίο εφαρμογής του άρθρου 2 παράγραφος 35 του κανονισμού (ΕΚ) αριθ. 1013/2006 του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου και του Συμβουλίου, της 14ης Ιουνίου 2006, για τις μεταφορές αποβλήτων και διενεργείται σε μη αμελητέα ποσότητα, ανεξάρτητα από το εάν εκτελείται ως ενιαία μεταφορά ή ως πολλαπλές μεταφορές που φαίνονται αλληλένδετες, δ) η λειτουργία μονάδας, η οποία εκτελεί επικίνδυνες δραστηριότητες ή στην οποία αποθηκεύονται ή χρησιμοποιούνται επικίνδυνες ουσίες ή παρασκευάσματα, και η οποία, προκαλεί ή ενδέχεται να προκαλέσει, εκτός της μονάδας, τον θάνατο ή σοβαρές σωματικές βλάβες, σε πρόσωπα, ή ουσιαστικές βλάβες, στην ποιότητα του αέρα, την ποιότητα του εδάφους ή την ποιότητα του νερού, ή στα ζώα ή τα φυτά, ε) η παραγωγή, η επεξεργασία, ο χειρισμός, η χρήση, η κατοχή, η αποθήκευση, η μεταφορά, η εισαγωγή, η εξαγωγή ή η διάθεση πυρηνικών υλικών ή άλλων επικινδύνων ραδιενεργών ουσιών που προκαλούν ή ενδέχεται να προκαλέσουν θάνατο ή σοβαρή σωματική βλάβη σε πρόσωπα ή ουσιαστική βλάβη στην ποιότητα του αέρα, την ποιότητα του εδάφους ή την ποιότητα του νερού, ή στα ζώα ή τα φυτά, στ) η θανάτωση, ο αφανισμός, η κατοχή ή η σύλληψη προστατευόμενων ειδών της άγριας χλωρίδας ή πανίδας, εξαιρουμένων των περιπτώσεων που η συμπεριφορά αφορά αμελητέα ποσότητα αυτών των ειδών και έχει αμελητέο αντίκτυπο στο καθεστώς διατήρησης των ειδών, ζ) η εμπορία με προστατευόμενα είδη άγριας πανίδας ή χλωρίδας ή μερών ή παραγώγων αυτών, εξαιρουμένων των περιπτώσεων που η συμπεριφορά αφορά αμελητέα ποσότητα των ειδών αυτών και έχει αμελητέο αντίκτυπο στο καθεστώς διατήρησης των ειδών, η) κάθε συμπεριφορά που προκαλεί την ουσιαστική υποβάθμιση οικολογικού ενδιαφέροντος εντός προστατευόμενης περιοχής, θ) η παραγωγή, εισαγωγή, εξαγωγή, διάθεση στην αγορά ή η χρήση ουσιών που καταστρέφουν τη στιβάδα του όζοντος.

¹⁸². Βλ. Π. Τσιρίδη, Η προστασία του περιβάλλοντος μέσω του ποινικού δικαίου στην Ευρώπη και η επικείμενη προσαρμογή της ελληνικής νομοθεσίας, Νόμος και Φύση, Νοέμβριος 2009.

667/ ΔΕΥ και 2003/ 80/ ΔΕΥ, προβλέπει την ποινική ευθύνη των νομικών προσώπων¹⁸³, ενώ το άρθρο 7, διαπνεόμενο από την απόφαση του ΔΕΚ C- 440/ 05, προβλέπει τις κυρώσεις που επιβάλλονται στα νομικά πρόσωπα. Σημειωτέον ότι το άρθρο 7 αναφέρει μόνο ότι οι κυρώσεις που επιβάλλονται στα νομικά πρόσωπα οφείλουν να είναι αποτελεσματικές, ανάλογες και αποτρεπτικές, χωρίς να επιτάσσει ρητώς τη θέσπιση και ποινικών κυρώσεων¹⁸⁴. Εν κατακλείδι, στο άρθρο 8 ορίστηκε ως καταληκτική ημερομηνία μεταφοράς η 26η Δεκεμβρίου 2010¹⁸⁵, ενώ, δυνάμει του άρθρου 10, αποδέκτες θεωρούνται όλα τα κράτη μέλη.

3.4.1.5. Οδηγία 2009/123/EK (ΕΕ L 280/27.10.2009) της 21ης Οκτωβρίου 2009 για τροποποίηση της Οδηγίας 2005/35/EK σχετικά με τη ρύπανση από τα πλοία και τη θέσπιση κυρώσεων για παραβάσεις.

Οι σημαντικότερες αλλαγές που εντοπίζονται και κρίθηκε από τη θεωρία ότι έπρεπε να επέλθουν¹⁸⁶ με το νόμο ενσωμάτωσης τους:

¹⁸³. Τα κράτη μέλη λαμβάνουν τα αναγκαία μέτρα, ήτοι: 1. Τα κράτη μέλη μεριμνούν ώστε τα νομικά πρόσωπα να είναι δυνατό να θεωρηθούν υπεύθυνα για τα αδικήματα που αναφέρονται στα άρθρα 3 και 4, εφόσον τα αδικήματα αυτά διαπράττονται επ' ωφελεία τους από οιοδήποτε πρόσωπο, το οποίο κατέχει ιθύνουσα θέση εντός του νομικού προσώπου και ενεργεί ατομικά ή ως μέλος οργάνου του νομικού προσώπου με βάση: α) εξουσία αντιπροσώπευσης του νομικού προσώπου, β) εξουσία λήψης αποφάσεων εξ ονόματος του νομικού προσώπου, ή γ) εξουσία άσκησης ελέγχου εντός του νομικού προσώπου. 2. Τα κράτη μέλη εξασφαλίζουν επίσης ότι νομικά πρόσωπα είναι δυνατό να θεωρηθούν υπεύθυνα και στην περίπτωση που η έλλειψη εποπτείας ή ελέγχου, από πρόσωπο που αναφέρεται στην παράγραφο 1, κατέστησε δυνατή τη διάπραξη αδικήματος που αναφέρεται στα άρθρα 3 και 4 επ' ωφελεία νομικού προσώπου από πρόσωπο το οποίο τελεί υπό την εξουσία του. 3. Η ευθύνη νομικών προσώπων βάσει των παραγράφων 1 και 2 δεν αποκλείει ποινική δίωξη κατά φυσικών προσώπων που είναι δράστες, ηθικοί αυτουργοί ή συνεργοί στα αδικήματα που αναφέρονται στα άρθρα 3 και 4.

¹⁸⁴. Κράτη μέλη, όπως η Ελλάδα που δεν αναγνωρίζουν την ποινική ευθύνη των νομικών προσώπων στην έννομη τάξη τους, δεν υποχρεούνται να αλλάζουν το εθνικό τους σύστημα, ώστε να εναρμονιστούν με τις επιταγές της Οδηγίας.

¹⁸⁵ Η Οδηγία ενσωματώθηκε στην εθνική νομοθεσία με τον Ν. 4042/2012 (ΦΕΚ Α'24/13/02/2012) «Ποινική προστασία του περιβάλλοντος - Εναρμόνιση με την Οδηγία 2008/99/EK - Πλαίσιο παραγωγής και διαχείρισης αποβλήτων - Εναρμόνιση με την Οδηγία 2008/98/EK - Ρύθμιση θεμάτων Υπουργείου Περιβάλλοντος, Ενέργειας και Κλιματικής Αλλαγής», κατόπιν σημαντικής καθυστέρησης

¹⁸⁶ Συμεωνίδου – Καστανίδου Ε., ΠΟΙΝΙΚΗ ΚΑΤΑΣΤΟΛΗ ΤΗΣ ΘΑΛΑΣΣΙΑΣ ΡΥΠΑΝΣΗΣ: Η ΜΕΤΑΦΟΡΑ ΤΗΣ ΟΔΗΓΙΑΣ 2005/35/EK ΣΤΟ ΕΛΛΗΝΙΚΟ ΔΙΚΑΙΟ, εισήγηση στο Συνέδριο με θέμα: «Περιβαλλοντική ευθύνη: Θεωρητικές εξελίξεις και ζητήματα εφαρμογής», που πραγματοποιήθηκε στις 26-27 Ιουνίου 2009, www.nomosphysis.gr.

1) Στο πεδίο εφαρμογής του νόμου

Με βάση το άρθρο 3 της Οδηγίας, οι διατάξεις της εφαρμόζονται, σύμφωνα με το διεθνές δίκαιο, σε όλες τις πράξεις που τελούνται στα εσωτερικά ύδατα, συμπεριλαμβανομένων των λιμένων, κατά το βαθμό που εφαρμόζεται το καθεστώς Marpol, στα χωρικά ύδατα, στα στενά που χρησιμοποιούνται για τη διεθνή ναυσιπλοΐα και υπόκεινται στο καθεστώς του πλου διέλευσης όπως ορίζεται στη Σύμβαση του Montego Bay, στην αποκλειστική οικονομική ζώνη και τέλος γενικά στην ανοικτή θάλασσα. Στην Οδηγία διευκρινίζεται ότι οι διατάξεις της εφαρμόζονται στους χώρους αυτούς για απορρίψεις που γίνονται από οποιοδήποτε πλοίο ανεξαρτήτως σημαίας.

Η διεύρυνση αυτή του πεδίου εφαρμογής, που ήδη προσανατολίζει στην αναγνώριση των πράξεων ρύπανσης ως «γνήσιων διεθνών εγκλημάτων», δηλαδή εγκλημάτων που προσβάλλουν οικουμενικές αξίες της ανθρωπότητας, πρέπει πλέον να μεταφερθεί και στον ελληνικό νόμο.

2) Στην περιγραφή της αξιόποινης συμπεριφοράς

Στο άρθρο 13 ν. 743/1977, όπου βρίσκεται η βασική ποινική διάταξη για τη ρύπανση της θάλασσας από πλοία, ως έγκλημα δεν περιγράφεται κάθε παράβαση των κανόνων των διεθνών συμβάσεων, αλλά μόνον εκείνη που συνεπάγεται σοβαρή ρύπανση, όπως αναλύθηκε παραπάνω.

Ήδη με την Οδηγία του 2005, όπως τελικά τροποποιήθηκε το 2009, το έγκλημα παίρνει μιαν εντελώς διαφορετική μορφή. Ποινικοποιείται η παράνομη απόρριψη ρυπογόνων ουσιών από τα πλοία καθώς και οι ήσσονος βαρύτητας απορρίψεις, όταν προκαλείται υποβάθμιση του περιβάλλοντος. Στην Οδηγία δε διευκρινίζεται πάντως το περιεχόμενο της «υποβάθμισης».

Στο άρθρο 5α παρ. 3 της τροποποιημένης Οδηγίας ορίζεται ειδικότερα ότι ποινικό αδίκημα θεωρούνται και «οι επαναλαμβανόμενες ήσσονος σημασίας περιπτώσεις, οι οποίες όχι μεμονωμένα, αλλά σε συνδυασμό καταλήγουν σε υποβάθμιση της ποιότητας του ύδατος».

Κατά τα λοιπά η Οδηγία, ακόμα και στην τροποποιημένη της μορφή, δεν περιλαμβάνει διακεκριμένες περιπτώσεις (όπως είναι η ρύπανση που προκαλεί σημαντική ζημία στην ποιότητα των υδάτων, καταστρέφει ζωικά ή φυτικά είδη ή προκαλεί θάνατο ή βαριά σωματική βλάβη ανθρώπου). Αυτό ήταν αναμενόμενο,

αφού, με βάση την απόφαση του ΔΕΚ το είδος και το ύψος των κυρώσεων, ώστε να είναι αυτές ανάλογες με την προκαλούμενη προσβολή, έχει ανατεθεί στην κυριαρχική αρμοδιότητα των κρατών μελών.

3) Στην υποκειμενική υπόσταση του εγκλήματος, για την οποία ισχύουν όσα αναφέρθηκαν για την Οδηγία για την προστασία του περιβάλλοντος.

4) Στην ευθύνη των νομικών προσώπων

Ο ν. 743, όπως κωδικοποιήθηκε στο π. δ. 55/1998, δεν περιέχει διατάξεις για κυρώσεις σε βάρος νομικών προσώπων. Αντίθετα διοικητικές κυρώσεις για τα νομικά πρόσωπα περιέχει ο ν. 1650/1986, η επιβολή τους όμως προβλέπεται στο πλαίσιο μιας αυτοτελούς διοικητικής διαδικασίας και όχι ως αναγκαία συνέπεια της ποινικής καταδίκης για μία περιβαλλοντική ρύπανση.

3.4.1.6. Η ενσωμάτωση των οδηγιών στην ελληνική έννομη τάξη - Ο νόμος 4042/2012

Σύμφωνα με την αιτιολογική έκθεση σκοπός του Νόμου 4042/2012 και συγκεκριμένα των διατάξεων της πρώτης Ενότητας άρθρα 2-9 είναι η θέσπιση αποτρεπτικών, αποτελεσματικών και αναλογικών κυρώσεων, μέσω του ποινικού δικαίου, για τις περιπτώσεις που προκαλείται ή ενδέχεται να προκληθεί ρύπανση ή υποβάθμιση του περιβάλλοντος, με σκοπό τη διασφάλιση της αποτελεσματικής ποινικής προστασίας του.

Συγκεκριμένα, με τον ως άνω Νόμο :

α) ενισχύεται το πεδίο ευθύνης των νομικών προσώπων¹⁸⁷, που ήδη προβλέπονταν με το άρθρο 28 του ν. 1650/1986 και προβλέπεται η επιβολή σε βάρος

¹⁸⁷ Κακώς δημιουργείται η εντύπωση ότι εισάγονται ευθέως κυρώσεις σε νομικά πρόσωπα, όπως επισημαίνει ο Α. Παπανεοφύτου, ο.π. σελ. 173-4 μάλλον αντανάκλαται η γενικότερη αντίληψη των συντακτών της αιτιολογικής έκθεσης του ν. 4042/12 ότι στη χώρα μας ήδη από τον ν. 1650/1986 καθιερώθηκε αυτοτελής ποινική ευθύνη νομικών προσώπων, θέση που η οποία κατακρίνεται από τη θεωρία σε Α. Παπανεοφύτου ο.π. 181 επ, Μοροζίνης ο.π. 18-9.

Το άρθρο ως έχει, ήτοι Άρθρο 4 (άρθρο 6 της Οδηγίας 2008/99/ΕΚ) Ευθύνη νομικών προσώπων

1. Τα νομικά πρόσωπα θεωρούνται υπεύθυνα για τα αδικήματα που αναφέρονται στο άρθρο 3, εφόσον τα αδικήματα αυτά διαπράττονται επ' ωφελεία τους από οποιοδήποτε πρόσωπο, το οποίο κατέχει ιθύνουσα θέση εντός του νομικού προσώπου και ενεργεί ατομικά ή ως μέλος οργάνου του νομικού προσώπου με βάση:

α) εξουσία εκπροσώπησης του νομικού προσώπου,
β) εξουσία λήψης αποφάσεων εξ ονόματος του νομικού προσώπου ή
γ) εξουσία άσκησης ελέγχου εντός του νομικού προσώπου.

τους βαρύτερων ποινικών κυρώσεων¹⁸⁸. Αυτό διότι διευρύνεται ουσιαστικά ο κύκλος των υπόλογων φυσικών προσώπων, στα οποία απονέμεται ιδιαίτερη νομική υποχρέωση τήρησης των περιβαλλοντικών διατάξεων. Αναλυτικότερα, επεκτείνεται σε κάθε φυσικό πρόσωπο που κατέχει «ιθύνουσα θέση» σε νομικό πρόσωπο πέραν του ειδικώς αναφερόμενων προσώπων. Εννοιολογικά μάλιστα, όπως αναλύεται με το άρθρ. 2, στα πρόσωπα εκείνα που δημιουργείται ιδιαίτερη νομική υποχρέωση τηρήσεως των ως άνω διατάξεων εντάσσονται και οι οριζόμενοι από τη διοίκηση ενός νομικού προσώπου ως νόμιμοι εκπρόσωποί του (νομικοί σύμβουλοι, μέλη διοικητικού συμβουλίου κλπ)¹⁸⁹. Περαιτέρω δε, όπως προκύπτει από τη διατύπωση της έννοιας του όρου «ιθύνουσα θέση», αυτή είναι δυνατό να εκτείνεται και στο μεσαίο στελεχιακό δυναμικό, από τη στιγμή που τους έχει απονεμηθεί τυχόν τέτοια αρμοδιότητα λήψης αποφάσεως ή άσκησης ελέγχου εκ μέρους του νομικού προσώπου¹⁹⁰.

β) αυστηροποιούνται οι ποινικές διατάξεις του άρθρου 28 του ν. 1650/1986, με σκοπό την αποτελεσματικότερη προστασία του περιβάλλοντος¹⁹¹. Ενδεικτικά,

2. Τα νομικά πρόσωπα θεωρούνται υπεύθυνα και στην περίπτωση που η έλλειψη εποπτείας ή ελέγχου, από πρόσωπο που αναφέρεται στην παράγραφο 1, κατέστησε δυνατή τη διάπραξη αδικήματος που αναφέρεται στο άρθρο 3 επ' ωφελεία νομικού προσώπου, από πρόσωπο το οποίο τελεί υπό την εξουσία του.

3. Η ευθύνη νομικών προσώπων βάσει των παραγράφων 1 και 2 δεν αποκλείει ποινική δίωξη κατά φυσικών προσώπων που είναι δράστες, ηθικοί αυτουργοί ή συνεργοί στα αδικήματα που αναφέρονται στο άρθρο 3.

¹⁸⁸ Άρθρο 5 Κυρώσεις κατά νομικών προσώπων (άρθρο 7 της Οδηγίας 2008/99/EK)

Τα νομικά πρόσωπα, τα οποία θεωρούνται υπεύθυνα κατά τα οριζόμενα στο άρθρο 4, τιμωρούνται σύμφωνα με την παράγραφο 5 του άρθρου 28 του ν. 1650/1986 (Α' 160), όπως τροποποιείται με την παράγραφο 4 του άρθρου 7 του παρόντος νόμου.

¹⁸⁹ Α. Παπανεοφύτου, Ποινική Ευθύνη Νομικών Προσώπων, Νομική Βιβλιοθήκη 201, σελ. 167

¹⁹⁰ Α. Παπανεοφύτου, ο.π. και Μοροζίνη, Περιβάλλον 2, σε Παύλου/Σαμίου Ειδικού Ποινικού Νόμου, 2012, σελ. 80

¹⁹¹ Άρθρο 7 Τροποποίηση του άρθρου 28 του ν. 1650/1986 (Α'160)

Το άρθρο 28 του ν. 1650/1986 τροποποιείται ως εξής:

1. Η παρ. 1 του άρθρου 28 του ν. 1650/1986 αντικαθίσταται ως εξής:

«1. Όποιος ασκεί δραστηριότητα ή επιχείρηση χωρίς την απαιτούμενη, σύμφωνα με τις διατάξεις του νόμου αυτού, όπως τροποποιήθηκε με το ν. 3010/2003 (Α' 91) και το ν. 4014/2011 (Α' 209), ή των κανονιστικών πράξεων που εκδίδονται κατ' εξουσιοδότηση του, άδεια ή έγκριση, ή υπερβαίνει τα όρια της άδειας ή έγκρισης που του έχει χορηγηθεί και υποβαθμίζει το περιβάλλον, τιμωρείται με φυλάκιση έως δύο ετών ή και χρηματική ποινή 1.000,00 έως 60.000,00 ευρώ.»

2. Η παράγραφος 2 του άρθρου 28 του ν. 1650/1986 αντικαθίσταται ως εξής:

«2. Όποιος προκαλεί ρύπανση ή υποβαθμίζει το περιβάλλον με πράξη ή παράλειψη που αντιβαίνει στις διατάξεις του νόμου αυτού ή των κανονιστικών πράξεων που εκδίδονται κατ' εξουσιοδότηση του, τιμωρείται με φυλάκιση τουλάχιστον ενός έτους ή και χρηματική ποινή 3.000,00 έως 60.000,00 ευρώ. Αν η πράξη του προηγούμενου εδαφίου τελέστηκε από αμέλεια, επιβάλλεται φυλάκιση μέχρι ενός έτους ή και χρηματική ποινή. Αν οι αρνητικές επιπτώσεις της ρύπανσης ή της

παρατηρούμε πως το βασικό έγκλημα της πρόκλησης ρύπανσης ή υποβάθμισης του περιβάλλοντος τιμωρείται πλέον με ποινή φυλάκισης τουλάχιστον ενός έτους αντί της προηγούμενης διάταξης που προέβλεπε φυλάκιση από τρεις μήνες μέχρι δύο έτη. Επιπλέον με το άρθ. 7 παρ. 3 προστίθεται ως επιβαρυντική περίπτωση η πρόκληση ρύπανσης με σκοπό τον προσπορισμό οικονομικού οφέλους ενώ αποκτά κακουργηματικό χαρακτήρα, επισείοντας ποινή καθειρίζεως έως δέκα έτη όταν το συνολικό όφελος υπερβαίνει το ποσό των 73.000,00 ευρώ ή πρόκειται για πρόσωπο

υποβάθμισης του περιβάλλοντος είναι, με βάση το είδος ή την ποσότητα των ρύπων ή την έκταση ή τη σημασία της υποβάθμισης, περιορισμένες επιβάλλεται φυλάκιση μέχρι ενός έτους ή και χρηματική ποινή.»

3. Η παράγραφος 3 του άρθρου 28 του ν. 1650/1986 αντικαθίσταται ως εξής:

«3. Αν η πράξη του πρώτου εδαφίου της παραγράφου 2 του παρόντος άρθρου:

(α) τελέστηκε από υπαίτιο που σκόπευε να προσπορίσει στον εαυτό του ή σε άλλον οικονομικό ή άλλο υλικό όφελος, επιβάλλεται φυλάκιση τουλάχιστον δύο ετών ή και χρηματική ποινή 20.000,00 έως 150.000,00 ευρώ,

(β) τελέστηκε με τον ανωτέρω σκοπό και το συνολικό οικονομικό ή άλλο υλικό όφελος υπερβαίνει το ποσό των 73.000,00 ευρώ ή από υπαίτιο που διαπράττει εγκλήματα του παρόντος άρθρου κατ' επάγγελμα ή κατά συνήθεια και το συνολικό οικονομικό ή άλλο υλικό όφελος υπερβαίνει το ποσό των 15.000,00 ευρώ, επιβάλλεται κάθειρξη έως δέκα έτη ή και χρηματική ποινή 60.000,00 έως 250.000,00 ευρώ,

(γ) δημιούργησε, με βάση το είδος ή την ποσότητα των ρύπων ή την έκταση ή τη σημασία της υποβάθμισης, κίνδυνο σοβαρής ή ευρείας ρύπανσης ή υποβάθμισης ή σοβαρής ή ευρείας οικολογικής και περιβαλλοντικής διατάραξης ή καταστροφής, επιβάλλεται φυλάκιση τουλάχιστον δύο ετών ή και χρηματική ποινή 20.000,00 έως 150.000,00 ευρώ,

(δ) δημιούργησε κίνδυνο θανάτου εμβρύου ή ανθρώπου ή εμφάνισης βαριάς σωματικής ή διανοητικής πάθησης σε νεογνό ή βαριάς σωματικής ή διανοητικής πάθησης ανθρώπου, επιβάλλεται κάθειρξη έως δέκα έτη ή και χρηματική ποινή 150.000,00 έως 500.000,00 ευρώ,

(ε) είχε ως επακόλουθο σοβαρή ή ευρεία ρύπανση ή υποβάθμιση ή σοβαρή ή ευρεία οικολογική και περιβαλλοντική διατάραξη ή καταστροφή, με βάση το είδος ή την ποσότητα των ρύπων ή την έκταση ή τη σημασία της υποβάθμισης ή το θάνατο εμβρύου ή ανθρώπου ή την εμφάνιση βαριάς σωματικής ή διανοητικής πάθησης σε νεογνό ή τη βαριά σωματική ή διανοητική πάθηση ανθρώπου, επιβάλλεται κάθειρξη ή και χρηματική ποινή 150.000,00 έως 500.000,00 ευρώ.

Αν οι πράξεις των στοιχείων γ', δ' και ε' της παραγράφου αυτής τελέστηκαν από αμέλεια, επιβάλλεται φυλάκιση τουλάχιστον ενός έτους ή και χρηματική ποινή 60.000,00 έως 150.000,00 ευρώ.»

4. Η παράγραφος 5 του άρθρου 28 του ν. 1650/1986 αντικαθίσταται ως εξής:

«5.1. Τα φυσικά πρόσωπα που κατέχουν ιθύνουσα θέση σε οποιοδήποτε νομικό πρόσωπο και ιδίως οι πρόεδροι διοικητικών συμβουλίων, οι εντεταλμένοι ή διευθύνοντες σύμβουλοι ανώνυμων εταιριών, οι διαχειριστές εταιριών περιορισμένης ευθύνης, ο πρόεδρος του διοικητικού και του εποπτικού συμβουλίου συνεταιρισμών, έχουν ιδιαίτερη νομική υποχρέωση να εποπτεύουν και να ελέγχουν την τήρηση, από φυσικά πρόσωπα που τελούν υπό τις εντολές του, των διατάξεων του παρόντος νόμου και των κατ' εξουσιοδότηση του εκδιδόμενων κανονιστικών πράξεων, που αφορούν στην προστασία του περιβάλλοντος.

5.2. Το φυσικό πρόσωπο, το οποίο κατέχει ιθύνουσα θέση, τιμωρείται ως αυτουργός για κάθε πράξη ή παράλειψη, που προβλέπεται στις παραγράφους 2 και 3 του άρθρου αυτού και τελέστηκε κατά ή εξ αφορμής της δραστηριότητας ή επιχείρησης του νομικού προσώπου, εφόσον αυτή δεν αποτράπηκε λόγω της παράλειψης του, από πρόθεση ή από αμέλεια, να ασκήσει την προβλεπόμενη στην περίπτωση 5.1 εποπτεία ή έλεγχο, ανεξάρτητα από την τυχόν ποινική ή αστική ή διοικητική ευθύνη άλλου φυσικού προσώπου ή του ίδιου νομικού προσώπου.

που διαπράττει περιβαλλοντικά εγκλήματα κατ' επάγγελμα ή κατά συνήθεια και το όφελος υπερβαίνει τα 15.000,00 ευρώ.

γ) διευρύνεται το πεδίο εφαρμογής του Ποινικού Κώδικα και άλλης ποινικής νομοθεσίας με διατάξεις περιβαλλοντολογικής προστασίας, όπως η τέλεση περιβαλλοντολογικών εγκλημάτων στο πλαίσιο εγκληματικής οργάνωσης, η αποστέρηση από έσοδα που αποκτήθηκαν από παράνομες δραστηριότητες και η άρση του απορρήτου των επικοινωνιών.

δ) Θεσπίζονται, ειδικές δικονομικές διατάξεις αποσκοπώντας στην αποτελεσματικότερη εφαρμογή των ουσιαστικών ποινικών. Έτσι, οι Επιθεωρητές Περιβάλλοντος αποκτούν σοβαρές προανακριτικές αρμοδιότητες, με σκοπό τη διαλεύκανση των περιβαλλοντολογικών εγκλημάτων¹⁹², παρέχεται η δυνατότητα επέκτασης και για περιβαλλοντικά κακουργήματα διενέργειας μορφών έρευνας που περιλαμβάνονται στο 253 Α του ΚΠΔ, επεκτείνεται το καθεστώς προστασίας κατ' ανάλογη εφαρμογή του άρθρου 9 παρ. 2-4 του ν. 2928/2001 και προβλέπεται η ειδική περίπτωση της διείσδυσης από προανακριτικό υπάλληλο για την αποκάλυψη δραστών με την εμφάνιση του ως ενδιαφερόμενου για τη διαχείριση αποβλήτων.

¹⁹²Άρθρο 9 Ειδικές δικονομικές διατάξεις

1. Η προκαταρκτική εξέταση και η προανάκριση των εγκλημάτων, που προβλέπονται στο άρθρο 28 του ν. 1650/1986, ενεργείται και από τους Επιθεωρητές Περιβάλλοντος, συνεπικουρούμενους, εφόσον χρειαστεί και μετά από πρόσκληση τους, από τους κατά περίπτωση αρμόδιους γενικούς ή ειδικούς προανακριτικούς υπαλλήλους, πάντοτε υπό τη διεύθυνση και την εποπτεία του Εισαγγελέα Πλημμελειοδικών, στην περιφέρεια του οποίου βρίσκεται ο τόπος τέλεσης. Οι Επιθεωρητές Περιβάλλοντος έχουν αρμοδιότητα για όλη τη χώρα και εφοδιάζονται για όλη τη διάρκεια της θητείας τους με υπηρεσιακή ταυτότητα, που αποδεικνύει την ιδιότητα τους. Η διενέργεια ή η συμμετοχή τους σε ανακριτικές πράξεις δεν αποκλείει την εξέταση τους ως μάρτυρες, λόγω των εξειδικευμένων γνώσεων τους, κατά τη διαδικασία στο ακροατήριο.

2. Ειδικά για τα κακουργήματα που προβλέπονται στον ανωτέρω νόμο, η, κατά τη διάταξη του άρθρου 253 του Κώδικα Ποινικής Δικονομίας, έρευνα μπορεί να συμπεριλάβει και τη διενέργεια των μορφών έρευνας, που περιγράφονται στις διατάξεις του άρθρου 253Α του Κώδικα Ποινικής Δικονομίας και υπό τις προϋποθέσεις που τίθενται με αυτές.

3. Κατά την ποινική διαδικασία για τα κακουργήματα που προβλέπονται στον ανωτέρω νόμο μπορεί να λαμβάνονται τα αναγκαία μέτρα για την αποτελεσματική προστασία από πιθανή εκδίκηση ή εκφοβισμό των καταγγελλόντων τις πράξεις αυτές ή των ουσιαστών μαρτύρων κατ' ανάλογη εφαρμογή των διατάξεων του άρθρου 9 παράγραφοι 2 ως και 4 του ν. 2928/2001.

4. Δεν είναι άδικη η πράξη ειδικού ή γενικού προανακριτικού υπαλλήλου που με σκοπό την αποκάλυψη ή σύλληψη προσώπου που διαπράττει έγκλημα από τα αναφερόμενα στο άρθρο 28 του ν. 1650/1986, εμφανίζεται ενδιαφερόμενος για τη συλλογή, μεταφορά, αποθήκευση, διάθεση και αξιοποίηση και γενικά τη διαχείριση αποβλήτων. Το ίδιο ισχύει και για τον ιδιώτη που με αυτόν το σκοπό ενεργεί ύστερα από πρόταση των αρμόδιων προανακριτικών υπαλλήλων για τα ανωτέρω εγκλήματα. Οφείλει όμως, στην περίπτωση αυτή, ο ανωτέρω υπάλληλος να ειδοποιήσει προηγουμένως, έστω και τηλεφωνικά, τον αρμόδιο εισαγγελέα πλημμελειοδικών.

Επίσης, δεν είναι άδικη η πράξη ειδικού ή γενικού προανακριτικού υπαλλήλου, όταν ύστερα από βασίμη καταγγελία ή ισχυρές υπόνοιες ενεργεί έρευνα σε μεταφορικό μέσο για την ανεύρεση αποβλήτων

Αξίζει να σημειωθεί ότι με το Ν. 4042/2012 άρθρο 7 παρ.6 προβλέπεται η δυνατότητα να παρίσταται ως πολιτικός ενάγων το Δημόσιο, καθώς και οι Οργανισμοί Τοπικής Αυτοδιοίκησης στην περιφέρεια των οποίων τελέσθηκε το έγκλημα, το Τεχνικό Επιμελητήριο της Ελλάδος, το Γεωτεχνικό Επιμελητήριο της Ελλάδος, πανεπιστήμια, άλλοι επιστημονικοί φορείς, δικηγορικοί σύλλογοι, φορείς διαχείρισης προστατευόμενων περιοχών, μη κυβερνητικές οργανώσεις και φυσικά πρόσωπα, ανεξάρτητα αν έχουν υποστεί περιουσιακή ζημία, προς υποστήριξη της κατηγορίας και μόνο και με αίτημα ιδίως την αποκατάσταση των πραγμάτων, στο μέτρο που είναι δυνατή. Έγγραφο προδικασία δεν απαιτείται.

Αναμφισβήτητα η ενσωμάτωση της Οδηγίας άνοιξε το δρόμο για την ενίσχυση του ποινικού πλαισίου καταστολής αναφορικά με τα εγκλήματα κατά του περιβάλλοντος. Στα θετικά της, συμπεριλαμβάνεται η νομοτεχνική επιλογή του νομοθέτη να περιλάβει πλήθος ορισμών, εξειδικεύοντας μια σειρά από αόριστες έννοιες πετυχαίνοντας, προσβλέποντας μάλλον, σε βελτιστοποίηση της ασφάλειας δικαίου αφήνοντας μικρότερα περιθώρια εννοιολογικών γκρίζων ζωνών.

3.4.1.7. Η ενσωμάτωση των οδηγιών στην ελληνική έννομη τάξη - Ο νόμος 4037/2012

Στο άρθρο 6¹⁹³ προβλέπονται τα ποινικά αδικήματα του Ν. 4037/ 2012, ενώ παράλληλα και οι ανάλογες κυρώσεις που επιβάλλονται. Πρόκειται ξεκάθαρα για **έγκλημα βλάβης**, ενώ η διακεκριμένη παραλλαγή του εγκλήματος (η σοβαρή υποβάθμιση από την οποία μπορεί να προκύψει κίνδυνος βλάβης σε πρόσωπα) είναι ένα έγκλημα δυνητικής διακινδύνευσης , ενώ η δεύτερη εκδοχή της διακεκριμένης παραλλαγής (ευρεία οικολογική διατάραξη ή καταστροφή) είναι έγκλημα αποτελέσματος .

Αντίθετα με τον προγενέστερο Ν.743/77 που τιμωρούσε μόνο τη «σοβαρή» ρύπανση, η οποία διαχωριζόταν από την -σοβαρή ή απλή – υποβάθμιση , στον οικείο νόμο τιμωρείται όπως φαίνεται οποιαδήποτε υποβάθμιση της ποιότητας του

¹⁹³«Η απόρριψη ρυπογόνων ουσιών από πλοίο σε οποιαδήποτε από τις περιοχές του άρθρου 3, από την οποία προκαλείται υποβάθμιση της ποιότητας του θαλάσσιου ύδατος τιμωρείται: α) με κάθειρξη μέχρι δέκα ετών και χρηματική ποινή από τρεις χιλιάδες (3.000) έως τριακόσιες χιλιάδες (300.000) ευρώ αν, εξαιτίας της σοβαρότητας της υποβάθμισης, δημιουργείται κίνδυνος θανάτου ή βαριάς σωματικής βλάβης ή ευρεία οικολογική διατάραξη ή καταστροφή, β) με φυλάκιση τουλάχιστον ενός έτους και χρηματική ποινή από χίλια πεντακόσια (1.500) έως πενήντα χιλιάδες (50.000) ευρώ στις υπόλοιπες περιπτώσεις».

θαλάσσιου ύδατος. Για τη στοιχειοθέτηση της αντικειμενικής υπόστασης της πρώτης παραγράφου δεν αρκεί η απόρριψη των ρυπογόνων ουσιών από τα πλοία, αλλά απαιτείται και διαπίστωση της υποβάθμισης της ποιότητας του θαλάσσιου ύδατος, σοβαρής ή μη. Η σοβαρότητα της υποβάθμισης λαμβάνεται υπόψη για τη διαβάθμιση του εγκλήματος και όχι για τη στοιχειοθέτησή του. Διαπιστώνεται από το νόμο πως, εάν λόγω της σοβαρότητας της υποβάθμισης, δημιουργείται κίνδυνος θανάτου ή βαριάς σωματικής βλάβης ή ευρεία οικολογική διατάραξη ή καταστροφή, το έγκλημα ανάγεται σε κακούργημα, ως διακεκριμένη περίπτωση θαλάσσιας ρύπανσης από πλοία. Σημειωτέον ότι θα πρέπει να διαγιγνώσκεται και να καταδεικνύεται ο αιτιώδης σύνδεσμος της απόρριψης της ρυπαντικής ουσίας στη θάλασσα με την επελθούσα δυνητικά πρόσφορη για κίνδυνο ζωής ή βαριάς σωματικής βλάβης ρύπανση. Η έννοια της διακινδύνευσης θανάτου ή βαριάς σωματικής βλάβης μπορεί πιθανά να οριοθετηθεί επαρκώς, αφού μπορεί να συναχθεί με μια σειρά παραμέτρων.

Τέτοιες είναι η να μπορεί η πράξη ρύπανσης, με τη συμβολή ενός επιπλέον όρου μη ελεγχόμενου από το δράστη να οδηγήσει σε βλάβη της υγείας ή της ζωής (όπως η παρουσία λουόμενων στην περιοχή ή η βρώση μολυσμένων οστρακοειδών από ανθρώπους), να μην ελέγχεται από το δράστη, να μπορεί να πραγματοποιηθεί οποιαδήποτε στιγμή, και βέβαια η βλάβη να είναι επικείμενη και ορατή. Δεν ισχύει όμως το ίδιο για την «ευρεία» οικολογική διατάραξη ή καταστροφή, καθώς ο νόμος δε δίνει κανένα κριτήριο ή μέτρο για τη διακρίβωση της «καταστροφής» ή της ευρύτητάς της, καθιστά δηλαδή αυτές τις έννοιες αξιολογικές και άρα ελέγξιμες στον αναιρετικό έλεγχο του Αρείου Πάγου. Σε όλες τις άλλες περιπτώσεις δόλιας απόρριψης ρυπογόνων ουσιών από πλοία, η έκταση της υποβάθμισης του θαλάσσιου ύδατος λαμβάνεται υπόψη κατά την επιμέτρηση της ποινής. Στη δεύτερη παράγραφο προβλέπεται η τιμώρηση των πράξεων της πρώτης παραγράφου, όταν τελούνται από αμέλεια. Σημειωτέον ότι, δυνάμει της έβδομης παραγράφου, η αμέλεια περιλαμβάνει τόσο τη βαριά όσο και την ελαφρά ενσυνείδητη αμέλεια, καθώς και τη¹⁹⁴ βαριά ασυνείδητη αμέλεια.

¹⁹⁴Όταν εξετάζεται ευθύνη νομικού προσώπου, υπεύθυνοι για την τήρηση των σχετικών με την αποφυγή της θαλάσσιας ρύπανσης διατάξεων θεωρούνται, επί προσωπικών εταιρειών, εταιρειών περιορισμένης ευθύνης και συνεταιρισμών, οι διαχειριστές και επί ανωνύμων εταιρειών, ναυτικών εταιρειών και ναυτικών εταιρειών πλοίων αναψυχής (ΝΕΠΑ), τα μέλη του διοικούντος οργάνου και τα πρόσωπα που ασκούν έλεγχο επί της εταιρείας. Σ. ενώ στη δεύτερη, ο νόμος παραπέμπει σε διάταξη του Ν. 2190/1920 για τη διακρίβωση της άσκησης ελέγχου της εταιρίας από φυσικό ή νομικό πρόσωπο

Επιπλέον με την παρ. 5 του άρθρου 6¹⁹⁵ ο νομοθέτης κάνει μια προσπάθεια να επεκτείνει το αξιόποιο πέραν των κλασικών μορφών συμμετοχής. Προσπάθεια που κρίνεται μάλλον επικίνδυνη καθώς αφήνει το περιθώριο να ποινικοποιούνται πράξεις που βρίσκονται σε προγενέστερα στάδια της αξιόποινης συμμετοχικής πράξης. Αυτό διότι, το έντελως αόριστο της διατύπωσης του αμφισβητεί τη δικαιοκρατική νομιμοποίηση του αφού ποινικοποιεί εντελώς αόριστες πράξεις¹⁹⁶.

Στο άρθρο 7 ρυθμίζεται η ευθύνη των νομικών προσώπων. Στις δύο πρώτες παραγράφους του άρθρου 7 του σχεδίου νόμου καθορίζονται, από το προσωπικό των νομικών προσώπων, σε συνδυασμό με τις προβλέψεις της αντίστοιχης ελληνικής νομοθεσίας, εκείνα τα φυσικά πρόσωπα που πρέπει να θεωρούνται υπεύθυνα για την τήρηση των σχετικών με την αποφυγή της θαλάσσιας ρύπανσης διατάξεων, έτσι ώστε, όταν τίθεται ζήτημα ευθύνης νομικού προσώπου για θαλάσσια ρύπανση, να μπορεί ευχερώς να εντοπιστεί η ευθύνη αυτή και να αποδοθεί σε συγκεκριμένο νομικό πρόσωπο, ως υπόλογο των απειλούμενων διοικητικών κυρώσεων.

Συγκρίνοντας τη μεταφορά της οδηγίας στον παρόντα νόμο εντοπίζουμε μια προσπάθεια του νομοθέτη να διευρύνει το αξιόποιο. Η Οδηγία ποινικοποιούσε κάθε απόρριψη που γίνεται στα εσωτερικά ή στα χωρικά ύδατα και οφείλεται σε βλάβη του πλοίου ή του εξοπλισμού του, ακόμα κι αν η βλάβη οφείλεται σε ασυνείδητη αμέλεια, ενώ δε θεωρούσε αξιόποινη για τον πλοιοκτήτη, τον πλοίαρχο ή το πλήρωμα που ενεργεί υπό την ευθύνη του πλοίαρχου τη ρύπανση που γίνεται από βλάβη στα στενά, στην αποκλειστική οικονομική ζώνη ή στην ανοιχτή θάλασσα ενώ ο οικείος νόμος, από τα άρθρα 3,4 και 11 προκύπτει ότι έχει διευρύνει το αξιόποιο, αφού δεν κάνει τον παραπάνω διαχωρισμό.

Χρήζει δε επισήμανσης οι διατάξεις του ν. 4037/2012 ως ειδικές υπερισχύουν κάθε άλλης σχετικής διάταξης και ιδίως του ν. 743/1977 και του ν. 1650/86 καθώς ο ν. 4037/2012 υιοθετεί τις ειδικές ρυθμίσεις της οδηγίας 2009/2012 που προβλέπουν ένα συγκεκριμένο πλαίσιο κυρώσεων για προσδιοριζόμενες ειδικά απορρίψεις ρυπογόνων ουσιών.

(2.Ένα φυσικό ή νομικό πρόσωπο θεωρείται ότι ασκεί έλεγχο επί της εταιρείας, εάν συντρέχει μία από τις περιπτώσεις της παρ. 5 του άρθρου 42 του κ.ν. 2190/1920) .

¹⁹⁵ Αρθ. 6 παρ. 5 «όποιος με οποιονδήποτε τρόπο συμβάλλει, χωρίς να μπορεί να χαρακτηριστεί ως συμμετοχος.....τιμωρείται με τις αντίστοιχες ποινές μειωμένες....»

¹⁹⁶ Α. Παπανεοφύτου, ο.π. σελ. 192.

3.4.1.8. Περιπτώσιολογική Εξέταση πλάνης – κριτική προσέγγιση

Ο χαρακτηρισμός του εθνικού δικαστή παράλληλα ως ευρωπαϊού φέρνει στο προσκήνιο το πολυσύνθετο έργο του. Αν μέχρι σήμερα φανταζόμασταν την «ποινική του εργαλειοθήκη» να απαρτίζεται από το Σύνταγμα, την ΕΣΔΑ, τον Ποινικό Κώδικα, τον Κώδικα Ποινικής Δικονομίας και τον ερμηνευόμενο ειδικό ποινικό μάλλον θα πρέπει να προσθέσουμε το Χάρτη Θεμελιωδών Δικαιωμάτων καθώς και τη Συνθήκη της Λισσαβόνας.

Περιθώριο επίκλησης ισχυρισμών πλάνης από πλευράς κατηγορούμενου δε φαίνεται να υπάρχει. Με την διεύρυνση του νομοθετικού πεδίου μέσω της άμεσης εφαρμογής οδηγιών ανεξαρτήτως ενσωμάτωσης στην ελληνική έννομη τάξη ο πολίτης έρχεται όντως αντιμέτωπος με ένα πολυδαίδαλο νομικό πλέγμα. Μπορεί μεν να υπάρχει χώρος ανάπτυξης αυτής της προβληματικής δύσκολα όμως αναμένουμε να σταθεί σε ένα ακροατήριο ένας ισχυρισμός περί συγγνωστής νομικής πλάνης.

Αυτό καταρχήν διότι η ίδια η Ένωση, όπως αναλύσαμε, υποχρεώνει τα κράτη μέλη να ενσωματώνουν στην έννομη τάξη τους τέτοιες οδηγίες. Κατά συνέπεια, η προβληματική μετατίθεται σε όσα ήδη έχουμε αναφέρει κατά την εξέταση εθνικών ποινικών νομοθετημάτων. Παράλληλα, ήδη με τις οδηγίες η Ένωση φροντίζει να περιέχει ένα κατάλογο όπου οριοθετεί σημασιολογικά τις σημαντικότερες αόριστες έννοιες. Περαιτέρω δε, φαντάζει πρακτικώς αδύνατο να κριθεί συγγνωστή η πλάνη τουλάχιστον σε επίπεδο πολίτη περί το άδικο χαρακτήρα μιας πράξης εξαιτίας έστω συγχύσεως από το περιεχόμενο Ευρωπαϊκών οδηγιών, αφού αυτό θα προϋπέθετα προηγούμενη ενέργεια του να λάβει γνώση του περιεχομένου τους.

Η προβληματική εξ αιτίας της άμεσης ισχύς και εφαρμογή τους δύναται να επικεντρωθεί σε ευρύτερα ζητήματα της ποινικής εφαρμογής. Έτσι, τυχόν επίκληση του περιεχόμενου μιας οδηγίας που περιέχει ευμενέστερη διάταξη και την περίοδο που τελέστηκε το αδίκημα αυτή δεν είχε ενσωματωθεί στην εσωτερική νομική τάξη μάλλον αφορά ζήτημα της επιλογής ευμενέστερης διάταξης υπέρ του κατηγορούμενου και μάλλον όχι τυχόν πλάνης αυτού εξαιτίας της δημιουργούμενης πολυνομίας. Βέβαια, σε αυτήν την περίπτωση γνώμη του γράφοντος είναι ότι η ίδια η Ένωση έχει φροντίσει να ξεκαθαρίσει το θέμα δεδομένου τόσο του γράμματος όσο και του σκοπού των διατάξεων του άρθ. 83 της ΣΛΕΕ καθώς διατηρεί για τον εαυτό

της το δικαίωμα-υποχρέωση να θεσπίζει ελάχιστους ποινικούς κανόνες αφήνοντας τη δυνατότητα στο εθνικό νομοθέτη να διευρύνει το αξιόποινο κατά το δοκούν¹⁹⁷.

4. Νομολογιακή Προσέγγιση

Το παρόν κεφάλαιο αποτελεί μια σύνοψη της δημοσιευμένης νομολογίας όπου ενόψει περιβαλλοντικών ποινικών διατάξεων προτάθηκαν από την υπεράσπιση ισχυρισμοί πραγματικής και νομική πλάνης. Για λόγους πρακτικούς οι αποφάσεις έχουν χωριστεί ανά νομοθέτημα.

4.1. Στο ν. 1650/86

➤ ΑΠ 149/2005, ΠονΛ 1/2005, σ. 229.

Αιτιολογημένη η απόρριψη του ισχυρισμού του αναιρεσείοντος περί νομικής πλάνης. Εδώ ο κατηγορούμενος προέβη σε αποστραγγιστικά έργα σε περιοχή που, όπως είχε καθοριστεί από την ΚΥΑ 5796/9, είχε ενταχθεί στη συνθήκη RAMSAR, ως προστατευόμενος υδροβιότοπος διεθνούς ενδιαφέροντος. Ο ισχυρισμός του περί νομικής πλάνης βασίστηκε στην ύπαρξη δύο άδειων της πολεοδομίας προς τούτο.

Εντούτοις, το δικαστήριο της ουσίας δεν αποδέχθηκε τον ισχυρισμό του αυτό. Αυτό διότι η μεν πρώτη άδεια με ημερομηνία έκδοσης πριν την έκδοση της ως άνω ΚΥΑ αφορούσε μόνο έργα μπαζώματος και όχι αποστραγγιστικά. Η δε δεύτερη άδεια που εκδόθηκε ήταν μεταγενέστερη της ως άνω ΚΥΑ και ως εκ τούτου δεν θεμελιώνει για το Δικαστήριο νομική πλάνη. Ορθώς κατά τη γνώμη μου το Δικαστήριο προέβη στην κρίση του αυτή. Εμπράκτως απέδειξε ότι η ύπαρξη μιας διοικητικής πράξης δεν αποτελεί πανάκεια για τους κατηγορούμενους δικαιολογώντας υποχρεωτικά ισχυρισμό περί συγγνωστής πλάνης περί το άδικο. Άδειες οι οποίες γνωρίζουμε από την πρακτική ότι συχνά έρχονται ως αποτέλεσμα αδιαφανών και υπόγειων διαδικασιών. Το πρωτοβάθμιο δικαστήριο έκρινε επί του συνόλου της συμπεριφοράς των δραστών και φρόντισε με την ειδική αιτιολογία του ως όφειλε να μην αφήσει περιθώριο στον ΑΠ με την παρούσα απόφαση για τυχόν αναίρεση της.

➤ 39/2005 Συμβ. Πλημ. Μεσολ, Πράξη και λόγος του ΠΔ 2005, σ. 43

¹⁹⁷ Με τους εν γένει περιορισμούς της εγγυητικής λειτουργίας του Συντάγματος, του Χάρτη Θεμελιωδών Δικαιωμάτων και της ΕΣΔΑ.

Από την συγκεκριμένη απόφαση αξίζει να σημειώσουμε στα πλαίσια της προβληματικής μας, πως ο εισαγγελέας και το Συμβούλιο **θεωρούν την εσφαλμένη αντίληψη ως προς ένα αξιολογικό στοιχείο της αντικειμενικής υπόστασης ως συγγνωστή νομική πλάνη (προφανώς πλάνη περί της ερμηνείας κανόνα δικαίου) και όχι ως πραγματική.** Εν προκειμένω, είχε ασκηθεί ποινική δίωξη σε βάρος δύο δημάρχων για υποβάθμιση περιβάλλοντος με πρόθεση, διότι, για την κάλυψη των στεγαστικών αναγκών αθίγγανων προέβησαν στην εγκατάσταση λυόμενων οικισμών σε περιοχή προστατευόμενη από τη Συνθήκη RAMSAR.

Η πρόταση του εισαγγελέα που έγινε και δεκτή από το Συμβούλιο προέκρινε ότι οι κατηγορούμενοι **τελούσαν σε συγγνωστή νομική πλάνη αφού εύλογα σχημάτισαν, ευρισκόμενοι σε νοητική σύγχυση εσφαλμένη αντίληψη για τη νομιμότητα των πράξεων τους.** Η πλάνη τους δε αφορούσε δύο σημεία, **πρώτον στην εκτίμηση της έννοιας του περιβάλλοντος (στοιχείο αντικειμενικής υπόστασης) και δεύτερον στο δικαίωμα τους να προβούν στις παραπάνω πράξεις (λόγος άρσης του αδίκου 20 ΠΚ).** Αυτό διότι όπως προέκυψε από τη δικογραφία ο παραπάνω χώρος δεν επιλέχθηκε τυχαία από τη δημοτική αρχή αλλά κατόπιν συσκέψεως όπου συμμετείχαν εκπρόσωποι του γραφείου ποιότητας Ζωής του Πρωθυπουργού, ο Πρόεδρος της Κτηματικής Υπηρεσίας του Δημοσίου, η προϊσταμένη της κτηματικής υπηρεσίας ενώ προηγήθηκε και υπόδειξη του προέδρου της ΚΕΔ για υποβολή αίτησης για το ως άνω ζήτημα

➤ ΑΠ 1660/2010, ΤΡΑΠΕΖΑ ΝΟΜΙΚΩΝ ΠΛΗΡΟΦΟΡΙΩΝ ΝΟΜΟΣ και ΠειρΝομολ 2010,σ.421.

Αναίρεση λόγω έλλειψης αιτιολογίας της προσβαλλόμενης απόφασης με την οποία οι κατηγορούμενοι, ως νόμιμοι εκπρόσωποι εταιριών κινητής τηλεφωνίας, κηρύχθηκαν **ένοχοι του αδικήματος της ρύπανσης και υποβάθμιση περιβάλλοντος** διότι δεν αναφέρονται α) η διάταξη νόμου που καθορίζει τα ανώτατα όρια ρύπων που υπερέβησαν καθώς και των τρόπου που οι ρύποι καθορίστηκαν, β) εάν στην επίδικη περίπτωση υπήρξε υπέρβαση των ανωτάτων ορίων ρύπων και σε ποιο συγκεκριμένο επίπεδο, καθώς και η διάρκεια τους, γ) ο τρόπος με τον οποίο διαπιστώθηκε η υπέρβαση των ορίων αυτών και γ) οι συγκεκριμένες αρνητικές επιπτώσεις των ρύπων.

«Ο περί συγγνωστής νομικής πλάνης ισχυρισμός του πρώτου κατηγορουμένου, είναι απορριπτέος κατ' ουσίαν, αφού δεν δύναται να θεωρηθεί

πειστικός, αφενός μεν λόγω της ύπαρξης οργανωμένης νομικής υπηρεσίας της εταιρίας κινητής τηλεφωνίας την οποία εκπροσωπεί, η οποία είχε την δυνατότητα ενδεδειγμένης νομικής έρευνας και ενημέρωσης του κατηγορουμένου και αφετέρου, διότι είχε σαφώς λάβει γνώση της έκδοσης της του Τμήματος Περιβάλλοντος της Νομαρχιακής αυτοδιοίκησης ... περί απορρίψεως του αιτήματος της για έγκριση περιβαλλοντολογικών όρων τροποποίησης κεραίας σταθμού ζηράς κινητής τηλεφωνίας μεταξύ άλλων και λόγω του ότι απαγορεύεται η συνύπαρξη κεραίας κινητής τηλεφωνίας και τουριστικού καταλύματος σε ακτίνα μικρότερη των 500μ από τα όρια του οικοπέδου του καταλύματος.»

4.2. Στο ν. 779/1988

➤ ΤρΕφΚακΑθ 2543/1998, ΠοινΔικ 5/1999

Η ως άνω απόφαση αφορά τα **αδικήματα της κατάληψης δασικής έκτασης και της ανέγερσης κτίσματος σε δασική έκταση που κηρύχθηκε αναδασωτέα**. Οι κατηγορούμενοι ήταν ο κύριος της έκτασης, που ήθελε να μπαζώσει το έδαφος και να εγκαταστήσει απ' αυτού λυόμενη οικία, ο εργολάβος που ανέλαβε το έργο και ο χειριστής της μπουλντόζας.

Ο α' κατηγορούμενος κηρύχθηκε **αθώος για τα ως άνω αδικήματα, λόγω συγγνωστής πλάνης, αφού ήταν εφοδιασμένος με έγγραφο της αρμόδιας δασικής υπηρεσίας που βεβαίωνε τα αντίθετα**. Συγκεκριμένα η σύζυγος του αρχική κυρία της έκτασης είχε υποβάλει αίτηση στο Δασαρχείο Πειραιώς για το χαρακτηρισμό της περιοχής, το οποίο με τη σειρά του απάντησε πως αυτή δεν είχε κριθεί αναδασωτέα. Κατόπιν εκείνη προμηθεύτηκε την **νόμιμη άδεια οικοδομής**. Ο β' κατηγορούμενος (**εργολάβος**) αθωώθηκε καθώς γνώριζε ότι υπήρχε άδεια οικοδομής και δεν μπορούσε να πιστεύει το αντίθετο. Ομοίως, ο γ' κατηγορούμενος (**χειριστής**) αθωώθηκε λόγω συγγνωστής πλάνης.

Εντούτοις, σύμφωνα με τα όσα είπαμε, γνώμη μου είναι πως η ως άνω απόφαση ελέγχεται ως προς τον χαρακτηρισμό της πλάνης στην οποία ευρίσκετο ο εργολάβος και ο χειριστής. Αυτό διότι από το ιστορικό της απόφασης μάλλον αυτή προσομοιάζει σε πραγματική πλάνη και όχι νομική, καθώς οι κατηγορούμενοι είχαν πλήρη άγνοια για το ότι εκχέρσωναν δασική έκταση, άγνοια δηλαδή επί της αντικειμενικής υπόστασης του αδικήματος.

➤ ΑΠ 643/1993 ΠοινΧρ ΜΓ σ. 507

Ως προς το περιεχόμενο του αυτοτελούς ισχυρισμού της νομική πλάνης παρουσιάζει ενδιαφέρον η ως άνω απόφαση. Συγκεκριμένα:

Η κατηγορία αφορά **κατασκευή κτίσματος εντός μοναστηριακής δασικής εκτάσεως χωρίς να έχει δικαίωμα, προκαλώντας έτσι ανεπίτρεπτο μεταβολή στη χρήση δάσους** (άρθρ. 71 παρ. 1 ν. 998/1979). Ο ισχυρισμός του κτγ ότι επισκεύασε την σκεπή επί προϋπάρχοντος κτίσματος για τη θεμελίωση νομική πλάνης κρίθηκε απορριπτέος. Αυτό διότι ο ως άνω ισχυρισμός **συνιστά αυτοτελή ισχυρισμό μόνο αν είναι ορισμένος κατά περιεχόμενο και περιλαμβάνει επιμέρους περιστατικά της συγκεκριμένης περίπτωσης με ειδική αναφορά ότι η πλάνη του ήταν συγγνωστή**, ότι δηλαδή από τις ειδικές συνθήκες τις συναφείς με την προσωπικότητα του δράστη και τις ικανότητες του και παρά την καταβολή της επιβαλλόμενης επιμέλειας δεν μπόρεσε αυτός να διαγνώσει το άδικο της πράξης του. Περιστατικά, τα οποία έκρινε ο ΑΠ ότι δεν προβλήθησαν από την υπεράσπιση του κατηγορουμένου.

Το συγκεκριμένο σκεπτικό σίγουρα θα έβρισκε αντίθετη τη θεωρία, αφού όπως είπαμε η προβολή από μόνου του ενός τέτοιου ισχυρισμού δίχως να είναι ορισμένου, υποστηρίζει πως αρκεί για να υποχρεωθεί ο δικαστής σε ειδική και εμπειριστατωμένη σε αιτιολογία επί απορρίψεως του.

➤ ΑΠ 747/2005, ΠοινΛ 2/2005 σ.605 επ.

Αιτιολογημένη η καταδίκη των αναιρεσειόντων για **παράνομη εκχέρσωση δημόσιας δασικής έκτασης και ηθική αυτουργία σε αυτή**. Αιτιολογημένη η **απόρριψη αυτοτελούς ισχυρισμού περί πραγματικής πλάνης**. Εδώ ο α' κατηγορούμενος ήταν ο χειριστής του σκαπτικού μηχανήματος και ο β' κατηγορούμενος ο κύριος (μαζί με τη μητέρα του) της έκτασης και ο εντολέας του πρώτου.

Ο β' κατηγορούμενος μαζί με την μητέρα του είχαν πάρει άδεια για καλλιέργεια έκτασης τους συνολικής επιφάνειας 36 στρεμμάτων, εντούτοις αυτός προέβη σε καλλιέργεια έκτασης 46 στρεμμάτων, εκχερσώνοντας δημόσια δασική έκταση. Προς τούτο δε επικαλέστηκε έγγραφο του Δασαρχείου (του οποίου η γνησιότητα αμφισβητήθηκε) ενώ την ίδια ώρα υπήρχε έγγραφο του τελευταίου που όριζε την επιτρεπόμενη έκταση τα 36 τ.μ. Το πρωτοβάθμιο Δικαστήριο όμως δε στάθηκε μόνο εκεί, για την απόρριψη του ισχυρισμού περί πραγματικής πλάνης, αλλά περιέλαβε στην αιτιολογία, ειδική και εμπειριστατωμένη ως όφειλε, ότι μεταξύ των εκτάσεων υπήρχε ένα φυσικό όριο αφού «...ήταν εμφανής η διαφορά της βλάστησης

μεταξύ της ιδιωτικής έκτασηςκαι της δημόσιας δασικής» Αυτός ήταν και ο λόγος που καταδίκασε από κοινού και τους δύο με ποινή φυλακίσεως για το μεν πρώτο (χειριστή) 2 μηνών το δε δεύτερο (εντολέα) 7 μηνών, την έκτιση των οποίων ανέστειλε επί τριετία.

➤ ΑΠ 71/2009, ΤΡΑΠΕΖΑ ΝΟΜΙΚΩΝ ΠΛΗΡΟΦΟΡΙΩΝ ΝΟΜΟΣ

Με την ως άνω απόφαση περιγράφεται η έννοια δάσους και δασικής εκτάσεως. Το κρινόμενο έγκλημα **αφορούσε παράνομη εκχέρσωση δάσους ή δασικής εκτάσεως ή πρόκλησης βλάβης καθ' οιονδήποτε τρόπο της κατά προορισμό χρήσης του δάσους ή της δασικής έκτασης.** Οι τρεις κατηγορούμενοι, ένας εκ των οποίων και πρόεδρος της κοινότητας, προέβησαν στη διάνοιξη δρόμου μέσα σε δημόσια δασική έκταση. Ο τελευταίος δε, υπέβαλλε ισχυρισμό περί νομικής πλάνης ο οποίος δεν έγινε δεκτός από το πρωτοβάθμιο δικαστήριο με την αιτιολογία ότι *«..όπως προκύπτει από την απολογία του ήταν Πρόεδρος Κοινότητας, έχει ανοίξει δρόμους και έχει φτάσει έως την περιοχή ... και συνεπώς γνώριζε όλη την περιοχή και την επίδικη, καθώς και το Δημόσιο χαρακτήρα αυτής, ήτοι του ότι επρόκειτο για δημόσιο δάσος..»*. Εντούτοις, με την παρούσα η πρωτοβάθμια απόφαση ακυρώθηκε ως μη ειδικώς και εμπεριστατωμένως αιτιολογημένη, αφού δεν παρατίθενται σ' αυτήν πραγματικά περιστατικά από τα οποία να προκύπτει η ιδιότητα της επίδικης έκτασης ως δάσους ή δασικής έκτασης.

➤ ΑΠ 786/2009, ΤΡΑΠΕΖΑ ΝΟΜΙΚΩΝ ΠΛΗΡΟΦΟΡΙΩΝ ΝΟΜΟΣ

Το πρωτοβάθμιο δικαστήριο (Τριμ. Πλημ. Πειραιώς) έκρινε ότι ο κατηγορούμενος **ενεργώντας ατομικώς και ως εκπρόσωπος αλλοδαπής εταιρείας με πρόθεση προέβη σε παράνομη εκχέρσωση δασικής εκτάσεως 2.900 τ.μ** ήτοι της εδαφικής εκτάσεως την οποία είχε αγοράσει και μεταβίβασε στην αλλοδαπή προαναφερόμενη εταιρεία και εντός της οποίας είχε ανεγείρει το παράνομο κτίσμα, αλλά και της περιβάλλουσας αυτήν ευρύτερης δασικής έκτασης.

Ο ισχυρισμός περί συγγνωστής νομικής πλάνης από τον κατηγορούμενο αφορούσε ότι *«..ότι ο νομικός του παραστάτης στην από 20-9-1999 επιστολή του τον διαβεβαίωσε ότι διενήργησε έλεγχο στο Υποθηκοφυλακείο για το υπό μεταβίβαση ακίνητο και αυτό πληροί τις νομικές προϋποθέσεις αγοράς του,*

λαμβανομένου υπόψη ότι τούτο δεν είναι άρτιο και οικοδομήσιμο...». Το Δικαστήριο ειδικώς και εμπεριστατωμένως ως όφειλε έκρινε ότι «..αυτή η διαβεβαίωση δεν αναφέρεται στη δυνατότητα εκχέρσωσης της έκτασης που αγόρασε, θέμα που δεν προκύπτει ότι τέθηκε υπόψη του προαναφερόμενου δικηγόρου, αλλά και διότι υπήρχε δυνατότητα να πληροφορηθεί ο κατηγορούμενος με ακρίβεια τα νόμιμα δικαιώματά του, αν απευθυνόταν στις αρμόδιες αρχές (Δασαρχείο) ή στον νομικό του παραστάτη, οπότε θα μπορούσε να διαγνώσει το άδικο της πράξης του. Πλήρως αιτιολογημένη η απόρριψή του..» Αιτιολόγηση η οποία κρίθηκε κι από τον ΑΠ επαρκής.

➤ ΑΠ 143/2011, ΤΡΑΠΕΖΑ ΝΟΜΙΚΩΝ ΠΛΗΡΟΦΟΡΙΩΝ ΝΟΜΟΣ

Ο κατηγορούμενος είχε καταδικασθεί πρωτοβάθμια για το αδίκημα της παράνομης εκχέρσωσης δασικής έκτασης, συγκεκριμένα την εκχέρσωση 5 στρεμμάτων δασικής μορφής με τη χρήση χωματουργικού μηχανήματος. Επί του αυτοτελούς ισχυρισμού του περί πραγματικής πλάνης έκρινε ότι πρέπει ν' απορριφθεί, καθόσον, προέκυψε ότι ο τελευταίος ήταν ενήμερος της δασικής μορφής του επίδικου τμήματος του ακινήτου ιδιοκτησίας του, το οποίο ασφαλώς μπορούσε και να διαγνώσει ενόψει της παρατηρούμενης σε αυτό βλάστησης. Επίσης επειδή η πράξη χαρακτηρισμού αυτού είχε ήδη γίνει κατά το έτος 2001, ενώ στις 3-12-2001 ο τελευταίος είχε καταθέσει αντιρρήσεις κατ' αυτής.

➤ ΑΠ 80/2006 ΠΟΙΝΛΟΓ 2006, σ. 65, ΤΡΑΠΕΖΑ ΝΟΜΙΚΩΝ ΠΛΗΡΟΦΟΡΙΩΝ ΝΟΜΟΣ.

Εδώ ο κατηγορούμενος καταδικάσθηκε διότι στη δασική θέση «Δροσίνικα-Χάσι-Αλώνι» της κτηματικής περιφέρειας Γουλεμίου Φθιώτιδας, κατά το χρονικό διάστημα από το έτος 1998 έως το 2001, προέβη στη διενέργεια διακατοχικών πράξεων δημόσιας δασικής έκτασης 4.300 τ.μ. που εκχέρσωσε παράνομα και που αποτελείτο από αείφυλλα και πλατύφυλλα. Η απόρριψη του ισχυρισμού του ότι τελούσε σε πραγματική πλάνη, γιατί δεν γνώριζε ότι η ένδικη έκταση, την οποία καλλιεργούσε από τριακονταετίας, ήταν πράγματι δημόσια δασική έκταση, κρίθηκε από τον ΑΠ ότι ήταν ειδικώς και επαρκώς αιτιολογημένη παρά τις αιτιάσεις του αναιρεσειόντος. Για την ακρίβεια έκρινε ο ΑΠ ότι μπορεί να μην έγινε ειδική μνεία

επί των αυτοτελών του ισχυρισμών πάντως «..εκ του πράγματος» το Εφετείο απάντησε στον ισχυρισμό του κατηγορούμενου περί πραγματικής πλάνης.

Σύμφωνα με τα όσα είπαμε περί των προϋποθέσεων ειδικής και εμπειριστατωμένης απάντησης στον αυτοτελή ισχυρισμό της πλάνης, η παρούσα απόφαση ελέγχεται ως νομιμοποιούσα μια σχεδόν αναιτιολόγητη εφετειακή απόφαση. Σε κανένα σημείο δεν εκτέθηκαν ειδικώς τα πραγματικά περιστατικά από τα οποία προκύπτει ότι ο ισχυρισμός του περί πλάνης ήταν προσχηματικός.

4.3. Στο ν. 743/1977.

Χρήζει ίσως επισήμανσης ότι στην προσπάθεια να ανευρεθεί στη δικαστηριακή πρακτική μια απόφαση όπου τέθηκε ισχυρισμός πλάνης επί των ποινικών διατάξεων που αφορούν το ως άνω νομοθέτημα κάτι τέτοιο δεν κατέστη δυνατό¹⁹⁸. Όπως εκτέθηκε παραπάνω το νομολογιακό ενδιαφέρον για τα εγκλήματα ρύπανσης του θαλάσσιου περιβάλλοντος φαίνεται να επικεντρώνεται στη έννοια της «σοβαρής ρύπανσης», προβληματική η όποια αναπτύχθηκε στα πλαίσια των αορίστων εννοιών στις περιβαλλοντικές διατάξεις.

➤ ΑΠ 709/2003 ΠοινΧρ ΝΔ, σ. 139

Η συγκεκριμένη απόφαση δεν αφορά αδικήματα του ν. 1650/86 ή του 998/1979. Εντούτοις κρίθηκε σκόπιμο να περιληφθεί στην παρούσα μελέτη καθώς ο κατηγορούμενος ισχυρίστηκε ότι λόγω πλάνης είχε δικαίωμα να τελέσει την αποδιδόμενη εις αυτόν πράξη. Συγκεκριμένα, κατηγορείτο για μεταβολή του αιγιαλού (αρ. 24 παρ. 2 του 2344/1940, όπως αντικ. με το αρ. 1 παρ. 3 του α.ν. 263/1968)¹⁹⁹. Ο παραπάνω ισχυρισμός του κρίθηκε

¹⁹⁸ Ομοίως ως προς τον ν. 4037/2012 γεγονός που εξηγείται από την πρόσφατη θέση σε ισχύ του νομοθετήματος.

¹⁹⁹ αρ. 24 παρ.2 «Ο άνευ αδείας ή καθ' υπέρβασιν ταύτης ή και ο δυνάμει αδείας, κατά παράβασιν των διατάξεων του παρόντος Νόμου εκδιδομένης, επιφέρων επί του αιγιαλού ή της παραλίας, λοιπών χώρων οιανδήποτε μεταβολήν διά κατασκευής ή τροποποιήσεως ή καταστροφής των έργων ή του εδάφους διά λήψεως χώματος, λίθων ή άμμου ή άλλως πως, αδιάφορον αν εκ τούτου επήλθεν ή μη ζημία εις την παραλίαν, αιγιαλόν ή λοιπούς χώρους, τιμωρείται, διωκόμενος και αυτεπαγγέλτως, διά φυλακίσεως τουλάχιστον εξ (6) μηνών, ης δεν συγχωρείται και η μετατροπή και διά χρηματικής ποινής τουλάχιστον εκατόν χιλιάδων (100.000) δραχμών». Και αρ. 1 παρ. 3 «Το πρώτον εδάφιο της παραγράφου 2 του άρθρου 24 του Α.Ν. 2344/1940 αντικαθίσταται ως ακολούθως:

«2. Ο άνευ αδείας ή καθ' υπέρβασιν ταύτης ή και ο δυνάμει αδείας, κατά παράβασιν των διατάξεων του παρόντος Νόμου εκδιδομένης, επιφέρων επί του αιγιαλού ή της παραλίας, ή λοιπών χώρων οιανδήποτε μεταβολήν διά κατασκευής ή τροποποιήσεως ή καταστροφής των έργων ή του εδάφους διά λήψεως χώματος, λίθων ή άμμου ή άλλως πως, αδιάφορον αν εκ τούτου επήλθεν ή μη ζημία εις

απορριπτέος καθώς «..ακόμη κι αν υποθεθεί αληθές ότι δεν γνώριζε ότι απαιτείται άδεια για την κατασκευή εξέδρας, δεν κρίνεται συγγνωστή, αφού λόγω του επαγγέλματος του, ως εκμεταλλευτή θαλασσιών μέσων αναψυχής στην περιοχή, λόγω της ηλικίας του (1952) και της εν γένει κοινωνικής πείρας του θα έπρεπε να γνωρίζει τον άδικο χαρακτήρα της πράξης του. Άλλωστε δεν κατέβαλλε την οιαδήποτε επιμέλεια για να διαγνώσει αν προβαίνει σε μια δικανικά αποδοκιμαζόμενη πράξη».

4.4. Επισκόπηση Νομολογίας – κριτική προσέγγιση

Μια πρώτη προσέγγιση των πορισμάτων που προκύπτουν από την επισκόπηση της νομολογίας λαμβάνει χώρα από την κωδικοποίηση και τη στατιστική ανάλυση αυτής. Με σκοπό την ευκολότερη και συνολική θεώρηση των ως άνω αποφάσεων ακολουθεί ο παρακάτω πίνακας:

	Αδικήματα Ν. 1650/86	Αδικήματα Ν. 998/1979	Δεκτή	Απορριπτική	Μη ορισμένη Προβολή Ισχυρισμού	Αναίρεση λγ έλλειψης αιτιολ.
Πραγματική Πλάνη		ΑΠ 747/2005 ΑΠ 143/2011 ΑΠ 80/2006		ΑΠ 747/2005 ΑΠ 143/2011 ΑΠ 80/2006		
Πλάνη περί το άδικο	ΑΠ 149/2005 ΑΠ 1660/2010 39/2005 Συμβ. Πλημ. Μεσολ	ΤρΕφΚακΑθ.2543/ 1998 ΑΠ 643/1993 ΑΠ 71/2009 ΑΠ 786/2009 ΑΠ 2428/2008	Συγγνωστή ΤρΕφΚακΑθ.2543/ 1998 39/2005 Συμβ. Πλημ. Μεσολ	Ασύγγνωστη ΑΠ 149/2005 ΑΠ 71/2009 ΑΠ 786/2009 ΑΠ 709/2003	ΑΠ 643/1993 ΑΠ 2428/2008	ΑΠ 71/09 ΑΠ 1660/2010

Από των παραπάνω πίνακα προκύπτει ότι ζητήματα πλάνης είτε πραγματικής είτε νομικής **αναφύονται συνηθέστερα σε περιπτώσεις που αφορούν αδικήματα**

την παραλίαν, αιγιαλόν ή λοιπούς χώρους, τιμωρείται, διωκόμενος και αυτεπαγγέλτως, διά φυλακίσεως τουλάχιστον εξ (6) μηνών, ης δεν συγχωρείται και η μετατροπή και διά χρηματικής ποινής τουλάχιστον εκατόν χιλιάδων (100.000) δραχμών».

που τυποποιούνται στο νόμο 998/79 περί προστασίας των δασών συγκρινόμενα με αυτά που τυποποιούνται στο ν. 1650/86 περί προστασίας του περιβάλλοντος.

Νομοτυπικά, επιβεβαιώνεται η κριτική της θεωρίας απέναντι στον νομοθέτη για την καθυστέρηση της έκδοσης των παραπεμπόμενων διοικητικών πράξεων που οδηγεί στην περιορισμένη χρήση του ως άνω νομοθετήματος²⁰⁰. **Εγκληματολογικά**, συμπεραίνουμε ότι σε περιπτώσεις που αφορούν προσβολές του δάσους φαίνεται να ελκύουν το ποινικό ενδιαφέρον των δραστών καθώς όχι μόνο θεωρείται επικερδές για εκείνους αλλά βρίσκουν κατάλληλο έδαφος λόγω ελλιπούς προληπτικής δράσης της πολιτείας για την προστασία του. Αποδεικνύει εμπράκτως ότι **η έλλειψη ενός ολοκληρωμένου συστήματος δασικών χαρτών²⁰¹ ευκόλως προσβάσιμο στον οιονδήποτε μέσω του διαδικτύου**, αφήνει περιθώριο για προβολή ισχυρισμού πλάνης από τον κατηγορούμενο.

Πριν την επισκόπηση της νομολογίας σταθήκαμε στην προβληματική που προκύπτει από την παρακολουθηματική σχέση ποινικού δικαίου περιβάλλοντος και διοικητικού δικαίου. Με αφορμή τις επιμέρους εκφάνσεις της, γεννήθηκε η υποψία ότι με την κατά παραπομπή εισδοχή του διοικητικού αδίκου στο ποινικό άδικο των περιβαλλοντικών διατάξεων δημιουργείται χώρος για προβολή ισχυρισμών περί νομικής πλάνης από την πλευρά των δραστών. Ήδη στη θεωρία μάλιστα έχει εκφραστεί ο φόβος ότι δύσκολα ο δικαστής δε θα δεχόταν το συγγνωστό τέτοιων ισχυρισμών²⁰². Η ως άνω έρευνα επιβεβαίωσε κατά το ήμισυ τις παραπάνω σκέψεις. Πράγματι, βλέπουμε πως συχνότερη εμφάνιση στα ακροατήρια παρουσιάζουν οι ισχυρισμοί περί νομικής πλάνης, αφού οι κατηγορούμενοι φαίνεται να προσβλέπουν στο συγγνωστό της πλάνης τους, προφασιζόμενοι άγνοια των διατάξεων ή επικαλούμενοι πράξεων της διοίκησης προς τούτο. Εντούτοις, η νομολογία κατά το ήμισυ σε συχνότητα δέχτηκε τέτοιου είδους ισχυρισμούς.

Πάντως, μελετώντας τις ως άνω αποφάσεις δεν πρέπει να μας κάνει εντύπωση το γεγονός ότι **όσες φορές τέθηκε ζήτημα πραγματικής πλάνης** (κυρίως στην άγνοια ότι ο χώρος προσβολής αποτελούσε δάσος) ο δικαστής απέρριψε τους ισχυρισμούς αυτούς στο σύνολο τους. Αυτό διότι συν τοις άλλοις, στάθηκε σε μεγάλο

²⁰⁰ Κριτική που ήδη ξεκίνησε από το 1989 ενδ. Σιδέρης, Η ποινική προστασίας του περιβάλλοντος ως πρόβλημα αντεγκληματικής πολιτικής, Σάκκουλας, Κομοτηνή 1981.,σ. 54

²⁰¹ Γ. Παπαδημητρίου, Περιβαλλοντικά επίκαιρα, Σάκκουλας, Κομοτηνή 2007, σ. 24 - 27

²⁰² Ι. Καράκωστας ο.π. σ. 703, «...πρέπει να σημειωθεί, ότι σε πρακτικό επίπεδο, ο ποινικός δικαστής δύσκολα θα δεχτεί ότι η πλάνη περί των άδικο χαρακτήρα της πράξης δε θα είναι συγγνωστή..»

βαθμό και στη **δυνατότητα του δράστη να αντιληφθεί με τις ίδιες τις αισθήσεις του** τη βλάβη του χώρου όπως στην **ΑΠ747/03 και ΑΠ 143/2011**.

Συνεχίζοντας η επισκόπηση της νομολογίας ήρθε να επιβεβαιώσει όσα πιθανολογήθηκαν κατά την ποινικοδικονομική ανάπτυξη του τρόπου προβολής των ισχυρισμών των πλάνων που προβλέπει ο ποινικός μας κώδικας. Βασιζόμενοι στη θεωρία, **θα αναμέναμε από το δικαστή** ακόμη και στο άκουσμα ισχυρισμού περί πλάνης **να προχωρά στην κατ' ουσία εκτίμηση** του και την ειδική και αιτιολογημένη απάντηση επ' αυτού και όχι όπως είδαμε στην πράξη να απορρίπτει ενίοτε τέτοιους ισχυρισμούς ως μη ορισμένως και ορθώς προτασόμενων από την υπεράσπιση του κατηγορουμένου όπως στην **ΑΠ 643/1993 και ΑΠ 2428/2008**. Επίσης, βάσει της θεωρίας θα αναμέναμε τυχόν επικαλούμενη άγνοια πραγματικών περιστατικών επί αξιολογικού στοιχείου της αντικειμενικής υπόστασης να χαρακτηρίζεται ως πραγματική πλάνη. Εντούτοις, κρίθηκε στην πράξη ότι οι κατηγορούμενοι στην **39/2005 Συμβ. Πλημ. Μεσολ.** θεωρώντας ότι δεν τελούσαν «υποβάθμιση περιβάλλοντος» τελούσαν σε συγγνωστή νομική πλάνη.

Επ' αφορμή βέβαια της παρούσης μελέτης, αξίζει να αναφέρουμε και την εμφάνιση αποφάσεων που ήρθαν ν' αναιρέσουν το δικαστήριο της ουσίας λόγω αιτιολογίας που εδράζετο στην έλλειψη καθορισμού από μέρους του δικαστή της επίδικης δασικής έκτασης όπως στην **ΑΠ 71/09**.

Αν θέλαμε να καταλήξουμε σε ένα γενικό συμπέρασμα, η πληθώρα των κανονιστικών πράξεων της διοίκησης σε συνδυασμό με τη δυναμική εξέλιξη και μεταβολή που υφίστανται πολλές από τις πράξεις αυτές φάνηκε πως στην πράξη φέρνουν το άτομο μπροστά σε μια δαιδαλώδη και εγκατεσπαρμένη σε διάφορα κείμενα νομοθεσία . Γι αυτό σε επίπεδο νομολογίας ο ποινικός δικαστής πολλές φορές, κατά τη διερεύνηση της υπαιτιότητας και συγκεκριμένα του δόλου του δράστη, υποχρεώθηκε να εξετάσει κατ' ουσία περιπτώσεις ισχυρισμών ότι η πλάνη περί τον άδικο χαρακτήρα της πράξης είναι συγγνωστή (άρθρο 31 παρ. 2 ΠΚ). Παράλληλα όμως, είδαμε ότι το ζήτημα αυτό κάθε φορά κρίνεται *in concreto* και εξαρτάται και από πολλούς άλλους παράγοντες. Συγκεντρωτικά, ανάμεσα στα κριτήρια που καθόρισαν τη δικανική πεποίθηση ήταν:

- **η θέση και η ιδιότητα του κατηγορούμενου**, όπως π.χ. στην **ΑΠ 71/09** όπου δεν κρίθηκε συγγνωστή η πλάνη των κατηγορούμενων **αφού ήταν Πρόεδροι**

Κοινότητας και είχαν ανοίξει ξανά δρόμους) ή συγχωρώντας την πλάνη αυτών όπως στην περίπτωση του χειριστή μηχανήματος και εντολοδόχου εργολάβου στην **ΤρΕφΚακΑθ 2543/1998**.

- η **πείρα του συγκεκριμένου κατηγορουμένου**, όπως το **μεγάλο της ηλικία του στην ΑΠ 709/2003** δεν έπεισε για το **συγγνωστό της επικαλούμενης πλάνης**.
- **προηγούμενες ενημερωτικές/βεβαιωτικές πράξεις της διοίκησης**, όπως στην **ΑΠ 149/05** η μη συμμόρφωση στο περιεχόμενο της των επιτρεπόμενων με την **άδεια εργασιών**, στην **ΑΠ 747/03** η εκχέρσωση μέρους έκτασης από βεβαιωμένη δασική έκταση, ή **επιρρωτικώς του ισχυρισμού της πλάνης** η εισήγηση της ΚΕΔ για χρήση δημόσιας γης στην **39/2005 Συμβ. Πλημ. Μεσολ**.
- **Προηγούμενες πράξεις του διοικούμενου**, όπως η κατάθεση αντιρρήσεων σε πράξη χαρακτηρισμού δασικής περιοχής όπως στην **ΑΠ 143/2011**.
- **κυρώσεις ή συστάσεις** που μπορεί να έχουν επιβληθεί από τη διοίκηση, όπως η **απόρριψη** του αιτήματος της εταιρείας για **έγκριση περιβαλλοντολογικών όρων** τροποποίησης κεραιάς σταθμού ξηράς κινητής τηλεφωνίας στην **ΑΠ 1660/2010**.

Άλλωστε τις περισσότερες φορές υπεύθυνοι για πρόκληση ρύπανσης ή υποβάθμισης του περιβάλλοντος δεν είναι μεμονωμένα φυσικά πρόσωπα αλλά επιχειρήσεις, βιοτεχνίες, βιομηχανίες κτλ., που δραστηριοποιούνται στο χώρο της παραγωγής και επομένως οφείλουν να γνωρίζουν ποια μέτρα πρέπει να λάβουν ώστε η δραστηριότητά τους να κινείται μέσα στα όρια της περιβαλλοντικής νομοθεσίας.

Ως εκ τούτου συναντούμε κριτήριο για το σχηματισμό δικανικής πεποίθησης:

- **Την ύπαρξη οργανωμένης νομικής υπηρεσίας**, με το σκεπτικό ότι στο **πλαίσιο μεγάλων επιχειρήσεων και οργανισμών υπάρχουν ειδικά τμήματα για το περιβάλλον**, επανδρωμένα από πρόσωπα που δύσκολα θα πείσουν για την πλάνη περί το άδικο της πράξης²⁰³, όπως αποτυπώθηκε και στο αιτιολογικό της **ΑΠ 1660/2010**²⁰⁴.

²⁰³ Καράκωστας Ι., Περιβάλλον και Δίκαιο, Εκδ. Α.Ν. Σάκκουλας, Αθήνα 2006, σελ. 502

²⁰⁴ *αφενός μεν λόγω της ύπαρξης οργανωμένης νομικής υπηρεσίας της εταιρίας κινητής τηλεφωνίας την οποία εκπροσωπεί, η οποία είχε την δυνατότητα ενδελεχούς νομικής έρευνας και ενημέρωσης του κατηγορουμένου και αφετέρου*

5. Κοινωνιολογική προσέγγιση – Πλάνη ως δείκτης αποτελεσματικότητας ενός ποινικού κανόνα δικαίου.

Ο χαρακτηρισμός της νομικής ως επιστήμης έχει αποτελέσει πεδίο αμφισβητήσεων²⁰⁵. Από την εποχή του Ουλπιανού²⁰⁶ η επιστήμη του δικαίου φαίνεται να έχει προχωρήσει με την ταχύτητα του φωτός. Η συστηματοποίηση της σήμερα είναι τέτοια που επιτρέπει, αν όχι απαιτεί, τη σύνδεση της με μια σειρά από άλλες επιστήμες. Απόρροια της ως άνω εξέλιξης απετέλεσε και η γέννηση της Κοινωνιολογίας του Δικαίου²⁰⁷.

Σημαντικό ρόλο για την μελέτη της αμφίδρομης σχέσης του δικαίου και της κοινωνικής πραγματικότητας αλλά και καθ' εαυτού στόχο της Κοινωνιολογίας του δικαίου οφείλει να διαδραματίζει η εξέταση της αποτελεσματικότητας ενός κανόνα δικαίου. Στα πλαίσια του παρόντος πονήματος τίθεται ο προβληματισμός «*Η πλάνη ως νομοθετική πρόβλεψη δύναται ν' αποτελέσει εργαλείο ή δείκτη της αποτελεσματικότητας ενός κανόνα δικαίου;*».

Για να χαρακτηρίσουμε ένα κανόνα δικαίου ως αποτελεσματικό θα πρέπει αυτός, ως περιεχόμενο ενός κανονιστικού νοήματος, να αποτελεί αίτιο για την επίτευξη του επιδιωκόμενου σκοπού του²⁰⁸. Υπό το πρίσμα αυτό, διακρίνουμε την αποτελεσματικότητα εν στενή και ευρεία έννοια. Αποτελεσματικότητα εν στενή έννοια σημαίνει ότι ο κανόνας δικαίου επιφέρει την επιτασόμενη συμπεριφορά (π.χ. τήρηση των προβλεπόμενων ορίων εκπομπής ρύπων) ενώ εν ευρεία έννοια σημαίνει ότι ο ως άνω κανόνας δικαίου αποδεικνύεται κατάλληλο μέσο για την επίτευξη των επιδιωκόμενων δικαιοπολιτικών σκοπών (π.χ. προστασία περιβάλλοντος).

²⁰⁵ Χαρακτηριστική η περίφημη φράση του [Γερμανού](#) νομικού Julius von Kirchmann από το λόγο που εκφώνησε το 1848 με θέμα "Η απαξία της Νομικής ως επιστήμης" (*Die Wertlosigkeit der Jurisprudenz als Wissenschaft*): "τρεις διορθωτικές λέξεις του νομοθέτη και βιβλιοθήκες ολόκληρες γίνονται άχρηστες (κακέκτυπα)" (*drei berichtigende Worte des Gesetzgebers, und ganze Bibliotheken werden zu Makulatur*).

²⁰⁶ Ο [Ουλπιανός](#) ορίζει τη νομική επιστήμη ως γνώση θεϊκών και ανθρώπινων πραγμάτων και επιστήμη του δικαίου και του αδικού: „Juris prudentia est divinarum atque humanarum rerum notitia, iusti atque iniusti scientia“ (Domitius Ulpianus: Ulpian primo libro reg., Πανδ. 1,1,10,2)

²⁰⁷ Η αρχή φαίνεται να γίνεται από τον Eugen Erlich «Η θεμελίωση της Κοινωνιολογίας του Δικαίου» όπως ο επισημαίνει ο Παπαχρίστου σε «Κοινωνιολογία του Δικαίου», εκδ. Αντ. Σάκκουλας, Αθήνα – Κομοτηνή, 1999, σελ. 79

²⁰⁸ R. Zippelius, Θεμελιώδεις έννοιες της Κοινωνιολογίας του Δικαίου και της Πολιτείας, (μετάφραση 2^η έκδοσης Ι. Στράγγας/Α. Χάνος), εκδόσεις Σάκκουλα, Αθήνα – Θεσσαλονίκη 2008, σ. 91

Κριτήριο για την επέλευση της επιβαλλόμενης συμπεριφοράς αποτελεί πέραν της δυνατότητας επιβολής τους μέσω των προβλεπόμενων κυρώσεων²⁰⁹ και το στοιχείο μιας υποτυπώδους έστω εκούσιας υπακοής των εμπλεκομένων σε αυτούς. Είτε κάνουμε λόγο για μια αδιαμαρτύρητη αποδοχή²¹⁰ εκ μέρους των πολιτών είτε για μια αυτόματη λειτουργία της υπακοής των πολιτών δυνάμει της πιθανότητας επενέργειας²¹¹ των κανόνων δικαίου, το γνωστικό κριτήριο του πολίτη για την ύπαρξη και το περιεχόμενο του κανόνα δικαίου φαίνεται να παίζει το σημαντικότερο ρόλο για την συμμόρφωση του σε αυτό. Εφόσον ελλείπει το στοιχείο της γνώσης από μέρους του δράστη της πλήρωσης κάποιου στοιχείου της αντικειμενικής υπόστασης ενός εγκλήματος είτε του αδίκου χαρακτήρα της πράξης του φαντάζει αδύνατη η συμμόρφωση του με τον ω άνω κανόνα.

Προχωρώντας περαιτέρω, παρατηρούμε πως το δίκαιο σε μια κοινωνία λειτουργεί αποτελεσματικά όταν η κοινωνία εμπιστεύεται σε αυτό την εύρυθμη και προς το συμφέρον της λειτουργία της. Αυτό επιτυγχάνεται όταν ο ένας γνωρίζει πως θα φερθεί ο άλλος σε συγκεκριμένες περιπτώσεις. Τότε, κάνουμε λόγο για μια ασφάλεια δικαίου. Στη δική μας περίπτωση, χρήσιμο είναι να προσανατολιστούμε σε εκείνη τη διάσταση της ασφάλειας δικαίου που έγκειται την ασφαλή γνώση (certus) του περιεχομένου του. Αυτό διότι η ως άνω «σύμβαση» δοκιμάζεται όταν μια κοινότητα έρχεται αντιμέτωπη με ένα σύνολο νόμων ασαφές, περιπλεγμένο, δαιδαλώδες, που τροποποιείται ανά τακτά χρονικά διαστήματα καθιστώντας δυσπρόσιτο για τον πολίτη.

Επομένως, η σχέση μεταξύ των όρων εκείνων που επιτείνουν τις περιπτώσεις πλάνης και της αποτελεσματικότητας ενός κανόνα δικαίου είναι αναλογικά αντίστροφη. Κατά συνέπεια, η λειτουργία της υπακοής στο δίκαιο εξαρτάται και σε ποιο βαθμό το δίκαιο περιέχοντας μια ρύθμη συμπεριφοράς έχει καταστεί οικεία και γνωστή στον πολίτη. Με αυτή τη σκέψη καθίσταται προφανές πως όσο πιο πολλά περιθώρια, όσο πιο πολλές γκριζες ζώνες έχει αφήσει ο νομοθέτης στην ειδική υπόσταση μιας ποινικής διάταξης τόσο δυσχεραίνεται τη γνώση του αδίκου χαρακτήρα μιας πράξης στον πολίτη, καθιστώντας τη διάταξη αυτή αναποτελεσματική

²⁰⁹ πεδίο όπου η ποινική καταστολή αποτελεί την αιχμή του δόρατος του νομοθέτη,

²¹⁰R. Zepelius ο.π. σελ 93 οποίος παραπέμπει σε M. Weber, 1976, σελ. 19 επ.

²¹¹R. Zepelius ο.π. σελ. 101 ο οποίος παραπέμπει σε Geiger 1987 σελ. 30

6. Συμπεράσματα – Πόρισμα Μελέτης

Κατέστη προφανές πως η κριτική εξέταση της ποινικής νομοθεσίας για το περιβάλλον απαιτεί την ενασχόληση με μια σειρά από θεωρητικά ζητήματα. Το γεγονός αυτό δεν πρέπει να μας εκπλήσσει. Αυτό γιατί έρχεται ως αποτέλεσμα της νομοτεχνικής δομής των ποινικών διατάξεων που το αφορούν δεδομένου του παρακολουθηματικού χαρακτήρα τους με αντίστοιχες του Διοικητικού Δικαίου. Έτι περαιτέρω, διότι αντανακλάται σε αυτές η σημασία και η ολότητα της έννοιας «περιβάλλοντος», συνθήκη που επηρεάζει την ύλη που πρέπει να ρυθμίσει ο νομοθέτης.

Οι προβολείς του ενδιαφέροντος της παρούσης προβληματικής έπεσαν σε περιπτώσεις ισχυρισμών πλάνης από δράστες περιβαλλοντικών αδικημάτων. Προς τούτο όμως, κρίθηκε απαραίτητο να αναφερθούμε σε μια σειρά από επιμέρους προβληματικές. Ευλόγως, καθώς η πληρέστερη γνώση των ποινικών διατάξεων και τυχόν σύγκρουση τους με το δογματικό Ποινικό Δίκαιο αποτελεί το αναγκαίο υπόβαθρο για τον αναγνώστη για την κατανόηση ενός ειδικότερο ζητήματος όπως η επίκληση της πλάνης σε αυτές.

6.1. Ως προς την αιτιώδη συνάφεια

Αυτό που χρήζει επισημάνσεως είναι πως το ζήτημα της απόδειξης αιτιώδους συνάφειας στα πλαίσια των περιβαλλοντολογικών εγκλημάτων, κάνει την εμφάνιση του κυρίως σε διακεκριμένες περιπτώσεις των ως άνω αδικημάτων. Αυτό διότι σε τέτοιες περιπτώσεις είναι αντικειμενικά δυσκολότερη η απόδειξη της σύνδεσης της ζημιογόνου πράξης ή παράλειψης με το βλαπτικό αποτέλεσμα. Εξετάζοντας στην πράξη την εφαρμογή του αρθ. 28 παρ. 3 (κίνδυνος ή επέλευση θανάτου ή βαριάς σωματικής βλάβης) παρατηρήσαμε πόσο δύσκολη καθίσταται η μετά βεβαιότητας απόδειξη της αιτιώδους συνάφειας ζημιογόνου πράξης και αποτελέσματος.

Προς επίρρωση των παραπάνω, χρήζει υπογράμμισης ότι 25 χρόνια μετά τη θέσπιση του Ν 1650/1986 έχει δημοσιευτεί ένα μόνο βούλευμα όπου τέθηκε ζήτημα εφαρμογής της παρ. 3 του άρθρου 28, μετά από ποινική δίωξη που ασκήθηκε κατά των κατηγορουμένων με βάση τις διατάξεις της παρ. 3 (εδάφιο α και β) του Ν

1650/1986. Από το περιεχόμενο δε του ως άνω βουλεύματος, κατέστη προφανής η σημασία και η αναγκαιότητα άρτιων και τεχνικώς καταρτισμένων διοικητικών υπηρεσιών ελέγχου για τη συνδρομή σε ζητήματα απόδειξης τέτοιων περιπτώσεων. Επιπλέον δε, έγινε ξεκάθαρο πως στα ως άνω ζητήματα εξέχον ρόλο διαδραματίζουν τεχνικές γνώσεις εξωδικαιϊκών κλάδων των οποίων η κρίση μάλλον κρατούν δέσμιο το δικαστή στο σχηματισμό δικανικής πεποίθησης. Χαρακτηριστική είναι στο ως άνω στο ίδιο βούλευμα ο ρόλος που έπαιξε η έκθεση πραγματογνωμοσύνης του Καθηγητή της Υγιεινής., που έλαβε υπ' όψη το Συμβούλιο Εφετών το οποίο και απήλαξε τους κατηγορούμενους.

6.2. Ως προς την αρχή της ενοχής

Παρατηρήσαμε κατά τη γραμματική διατύπωση των υπό εξέταση νομοθετημάτων, και ιδιαιτέρως στο πρόσφατο ν. 4042/2012, να γίνεται λόγος για ποινική ευθύνη νομικών προσώπων. Αυτό όμως που πρέπει να σημειώσουμε είναι πως αυτό αποτελεί μάλλον αστοχία του νομοθέτη, αν όχι εμμονή του στην κρίση ότι ήδη από το ν. 1650/86 έχει καθιερωθεί τέτοιου είδους ποινική ευθύνη. Αυτό διότι, τέτοιου είδους πρόβλεψη έρχεται σε αντίθεση με την θεωρία της ενοχής, στερείτε δε οιοδήποτε πρακτικού νοήματος αφού το νομικό πρόσωπο ως τέτοιο δεν πράττει. Άρα, σε πρώτο χρόνο πρέπει να αναγνωρίσουμε πως η δυσκολία του καταλογισμού σε ενοχή επί περιβαλλοντικών εγκλημάτων είναι υπαρκτή και τυχόν πρόβλεψη ποινικής ευθύνης σε νομικά πρόσωπα αντί να λύνει το πρόβλημα μάλλον φροντίζει απλώς να το κρύψει. Σε δεύτερο χρόνο, χρήσιμο είναι να δούμε πως ο νομοθέτης αντιμετωπίζει το ως άνω ζήτημα.

Το πρώτο βήμα που κάνει ο νομοθέτης με το άρθ. 28 παρ. 4 του ν. 1650/86²¹² και αργότερα με το ν. 4042/2012 όπως και με το ν. 4037/2012 κατευθυνόμενος προς τη θέσπιση κάποιων ρυθμίσεων για την ποινική αντιμετώπιση περιβαλλοντικών προσβολών που προκαλούνται από τη δραστηριότητα των νομικών

²¹² «Αν η ρύπανση ή άλλη υποβάθμιση του περιβάλλοντος προέρχεται από τη δραστηριότητα νομικού προσώπου, το δικαστήριο κηρύσσει αστικώς υπεύθυνο εις ολόκληρον για την καταβολή της χρηματικής ποινής και το νομικό πρόσωπο».

προσώπων²¹³ καθιστώντας τα υπεύθυνα, κρίθηκε μάλλον άστοχο. Από την άλλη όμως, οι ποινικές διατάξεις που κινούνται προς τη θεμελίωση της ποινικής ευθύνης εκείνων των φυσικών προσώπων που απασχολούνται στην επιχείρηση και η βλαπτική συμπεριφορά τους προκύπτει ως αποτέλεσμα των δραστηριοτήτων που ασκεί το νομικό πρόσωπο κινούνται στη σωστή κατεύθυνση. Αυτό διότι, όπως ανελύσαμε επιμέρους, η προσήλωση του ν. 4042/12 στην απονομή ιδιαίτερης νομικής υποχρέωσης στα ανώτατα διοικητικά στελέχη των νομικών προσώπων απευθύνεται στους εν τοις πράγμασι υπεύθυνες ρυπογόνων δραστηριοτήτων δίχως να έρχεται σε αντίθεση με το προσηλωμένο στην αρχή της ενοχής Ποινικό Δίκαιο.

6.3. Ως προς τις λευκές ποινικές διατάξεις

Οι μόνες περιπτώσεις για τις οποίες μπορεί να τεθεί ζήτημα δικαιοκρατικής νομιμοποίησης τους είναι εκείνες που γίνεται παραπομπή στις αναφερόμενες κανονιστικές διοικητικές πράξεις που εκδίδονται σύμφωνα με το θεσμό της νομοθετικής εξουσιοδότησης προς εκτέλεση του Ν 1650/1986. (άρθρο 43 παρ. 2 του Συντάγματος).

Όπως εξετάσαμε όμως, οι ποινικές διατάξεις του άρθρου 28 παρ. 1 περιέχουν στο σώμα τους νομοθετική εξουσιοδότηση σύμφωνα με την οποία επιτρέπεται η ποινικοποίηση της παράβασης των παραπάνω κανόνων της διοίκησης, που με τη σειρά τους έχουν εκδοθεί δυνάμει μιας άλλης νομοθετικής εξουσιοδότησης που παρέχεται κατά τρόπο σαφή και για τα συγκεκριμένα ζητήματα που ρυθμίζονται στα άρθρα του Ν 1650/1986.²¹⁴ Επιπλέον, το άρθρο 28 εξειδικεύει πράγματι το προστατευόμενο έννομο αγαθό (το φυσικό και πολιτιστικό περιβάλλον), το είδος της προσβολής (ρύπανση ή υποβάθμιση του περιβάλλοντος), τα όρια και το είδος των ποινικών κυρώσεων και αφήνει στις κανονιστικές διατάξεις τον καθορισμό επιμέρους στοιχείων για πτυχές του περιβάλλοντος τις οποίες όμως οι διατάξεις του Ν 1650/1986 οριοθετούν συγκεκριμένα και με σαφήνεια.

²¹³ Παρά τις αντιδράσεις, Αλεξιάδη. Σ., Δικονομικά προβλήματα των αξιόποινων προσβολών του περιβάλλοντος, Εισήγηση στο Ε Πανελλήνιο Συνέδριο της ΕΕΠΔ, 1993, ο.π. σελ. 66

²¹⁴ βλ. άρθρα 3,4, 7-27 Ν 1650/1986

Επομένως σύμφωνα με τα παραπάνω αβίαστα προκύπτει το συμπέρασμα ότι οι ποινικές αυτές διατάξεις δεν αντιστρατεύονται την απορρέουσα από το Σύνταγμα (άρθρο 7) αρχή της νομιμότητας, αλλά μάλλον συμβαδίζουν μ' αυτήν.

6.4. Ως προς τις αόριστες – τεχνικές έννοιες

Κατέστη προφανές, ότι η παρακολουθηματική σχέση μεταξύ Ποινικού Περιβαλλοντικού και Διοικητικού δικαίου οδηγεί αναπόφευκτα στη χρήση αορίστων εννοιών. Από τη μία, η χρήση αυτή έχει ως αποτελέσματα ν' αναπτύσσεται εύλογα η προβληματική τόσο ως προς τη συμφωνία της με την αρχή της n.c.n.p.s.l.c. όσο και ως προς τη δυνατότητα του πολίτη να γνωρίζει τον τυχόν άδικο χαρακτήρα των πράξεων του. Από την άλλη όμως, οφείλουμε να σταθούμε στη χρησιμότητα τους και να αναγνωρίσουμε πως οι έννοιες αυτές αποτελούν ένα απαραίτητο εργαλείο τόσο για το νομοθέτη όσο και για τον δικαστή. Αυτό διότι, ο μεν πρώτος δύναται να συμπεριλάβει επαρκέστερα την περισσότερη και διαρκώς μεταβαλλόμενη ύλη των περιβαλλοντικών εγκλημάτων ο δε δεύτερος έχει περισσότερα περιθώρια ελιγμών κατά τη διακρίβωση τυχόν ποινικής ευθύνης. Επομένως για να καταστεί η σημασία τους εύκολα διαγνώσιμη είναι απαραίτητο τόσο η νομοθεσία όσο και η νομολογία να προσδιορίσουν το ακριβές τους περιεχόμενο²¹⁵. Πράγματι, η κωδικοποίηση τους και οι ορισμοί που δίνονται από το νομοθέτη αλλά και στις εξεταζόμενες Ευρωπαϊκές οδηγίες βοηθούν στην εξειδίκευση τους²¹⁶. Εντούτοις, όπως εκτέθηκε νωρίτερα, παρατηρούμε μερικές διαφοροποιήσεις κυρίως κατά τη μεταφορά τους από την οδηγία στην εσωτερική έννομη τάξη σε ζητήματα που αφορούν κυρίως το εύρος εφαρμογής τους. Επομένως, φαίνεται πως το βάρος για την εξειδίκευση τους πέφτει κυρίως στις πλάτες του εθνικού, πια και Ευρωπαϊού, δικαστή.

6.5. Ως προς τις περιπτώσεις πλάνης

Η επιλογή της νομοτεχνικής δομής των ποινικών διατάξεων που αφορούν το περιβάλλον με άλλες διοικητικού δικαίου κρίνεται αναγκαία, προσφορότερη ίσως, για την επίτευξη του επιδιωκόμενου σκοπού, ήτοι την διεύρυνση του πεδίου εφαρμογής

²¹⁵ Χ. Σατλάνης, ο.π. 89

τους στις ολοένα και πιο γοργές εξέλιξης του τεχνολογικού περιβάλλοντος. Άλλωστε δεν πρέπει να ξεχνάμε ότι ως έννοια το έγκλημα πάντα προηγείται της νομοθετικής πρόβλεψης.

Από την άλλη όμως κρίθηκε σαφές ότι η νομοθετική αυτή επιλογή δυσχεραίνει τη γνώση του πολίτη για τη νόμιμη δράση του και τα όριά της. Η πληθώρα των κανονιστικών πράξεων της διοίκησης, επομένως η ποινικοποίηση μιας τόσο μεγάλης ποικιλίας πράξεων, σε συνδυασμό και με τη δυναμική εξέλιξη και μεταβολή που υφίστανται πολλές από τις πράξεις αυτές φέρνουν το άτομο μπροστά σε μια δαιδαλώδη και εγκατεσπαρμένη σε διάφορα κείμενα νομοθεσία. Οι μοναδικές κατευθύνσεις που συντελούν στην αντίστροφη κατεύθυνση φαίνεται ν' αποτελούν αφενός η ορθολογική κωδικοποίηση τους και αφετέρου η όσο το δυνατό διεισδυτικότερη και αιτιολογημένη νομολογιακή ερμηνεία.

Αναφορικά με την πρώτη, όπως εκτέθηκε νωρίτερα, τόσο οι οδηγίες από την Ε.Ε. όσο και η ενσωμάτωση τους στην ελληνική έννομη τάξη με τον Ν. 4042/2012 φαίνεται να κινούνται στη σωστή κατεύθυνση αφού περιέχουν έναν ευρύ κατάλογο όπου εξειδικεύουν στο δικαστή μια σειρά από αόριστες έννοιες. Σε κάθε περίπτωση μάλιστα οι οδηγίες του άρθ. 83 παρ. 1 και 2 της ΣΛΕΕ (αλλά και οι κανονισμοί που θέτουν ορισμούς ελαχίστων στοιχείων εγκλημάτων, όπως πχ. Άρθ. 325 ΣΛΕΕ) είναι βεβαρημένες με εξαιρετικά σημαντικό νόημα που υπερβαίνει κατά πολύ εκείνο της απλής οδηγίας και οφείλουν να ανταποκρίνονται στις απαιτήσεις της ειδικής υπόστασης του εγκλήματος. Άρα, οι εν λόγω οδηγίες οφείλουν να πληρούν όλες τις λειτουργίες της ειδικής υπόστασης και επομένως όχι μόνον την γενικοπροληπτική αλλά προπάντων τη δικαιοκρατική²¹⁷

Αναφορικά με τη δεύτερη, όπως αναλύθηκε παραπάνω, ο ποινικός δικαστής κατά τη διερεύνηση της υπαιτιότητας και συγκεκριμένα του δόλου του δράστη, μπορεί να αναγκαστεί να δεχτεί ότι η πλάνη περί τον άδικο χαρακτήρα της πράξης είναι συγγνωστή (άρθρο 31 παρ. 2 ΠΚ). Το ζήτημα βέβαια αυτό θα κριθεί *in concreto* και εξαρτάται και από πολλούς άλλους παράγοντες, όπως για παράδειγμα τη θέση, την ιδιότητα, την πείρα του συγκεκριμένου κατηγορουμένου, προηγούμενες κυρώσεις συστάσεις ή κυρώσεις που μπορεί να έχουν επιβληθεί από τη διοίκηση. Άλλωστε τις περισσότερες φορές υπεύθυνοι για πρόκληση ρύπανσης ή υποβάθμισης του

²¹⁷ Χρ. Μυλωνόπουλος ο.π.σελ. 91

περιβάλλοντος δεν είναι μεμονωμένα φυσικά πρόσωπα αλλά επιχειρήσεις, βιοτεχνίες, βιομηχανίες κτλ., που δραστηριοποιούνται στο χώρο της παραγωγής και επομένως οφείλουν να γνωρίζουν ποια μέτρα πρέπει να λάβουν ώστε η δραστηριότητά τους να κινείται μέσα στα όρια της περιβαλλοντικής νομοθεσίας. Εξ' άλλου στο πλαίσιο μεγάλων επιχειρήσεων και οργανισμών υπάρχουν ειδικά τμήματα για το περιβάλλον, επανδρωμένα από πρόσωπα που δύσκολα θα πείσουν για την πλάνη περί το άδικο της πράξης²¹⁸.

Ουσιώδους σημασίας παράμετρος για την ευδοκίμηση ισχυρισμών πλάνης ενώπιον της Ποινικής Δικαιοσύνης αποδεικνύεται παράλληλα και η δράση της Διοίκησης. Όσο πιο αναποτελεσματική είναι η λειτουργία της τόσο περισσότερο έδαφος για την προβολή ισχυρισμών πλάνης δημιουργείται για το δράστη περιβαντολλογικών εγκλημάτων. Χαρακτηριστικό παράδειγμα αποτελεί το πλήθος των περιπτώσεων που τέθηκε ζήτημα πλάνης στα αδικήματα του νόμου περί προστασίας των δασών. Η κυριότερη νομική βάση των ισχυρισμών περί συγγνωστής πλάνης αφορούσε την έννοια του δάσους κι όπως απεδείχθη μάλλον αποτελεί απότοκο της εγκληματικής έως ανύπαρκτης διοικητικής πρόβλεψης. Αυτό διότι σε επίπεδο νομοθέτη η έννοια του δάσους έχει καταστήσει λάστιχο αφού τροποποιείται κατά του δοκούν ενώ η δημιουργία των δασικών χαρτών, όπου θα έλυne οριστικά το πρόβλημα, έχει μείνει ένα ανεκτέλεστο έργο στο συρτάρι του αρμόδιου Υπουργείου.

7. Αντί Επίλογου

Κατά τον Ρώσο φυσιολόγο Ι. Σετσένωφ δεν υπάρχει οργανισμός, χωρίς ένα περιβάλλον που να εξασφαλίζει την ύπαρξή του. Αν θέλαμε να αναγνωρίσουμε στο παρόν πόνημα κάποια σημασία, αυτή δεν μπορεί να είναι η γέννηση νέας γνώσης, ίσως μονάχα η ταξινόμηση της, αλλά ο προβληματισμός που δημιουργήθηκε με αφορμή ζητημάτων που άπτονται της ποινικής προστασίας του περιβάλλοντος. Το να εξετάσουμε πως λειτουργούν οι πλάνες που αναγνωρίζει ο Ποινικός μας Κώδικας είναι άνευ αξίας τη στιγμή που η γνώση αυτή δεν εντάσσεται στο οπλοστάσιο για την προστασία του περιβάλλοντος μας. Άλλωστε, η κριτική που ασκείται ως προς την

²¹⁸ Καράκωστας Ι., Περιβάλλον και Δίκαιο, Εκδ. Α.Ν. Σάκκουλας, Αθήνα 2006, σελ. 502

αποτελεσματικότητα του δικαίου στο ζήτημα αυτό είναι δεδομένη²¹⁹, καθώς συχνά οι μεγάλοι οικονομικοί οργανισμοί φτάνουν στο σημείο να εντάσσουν τυχόν αστικές κυρώσεις στο ισοζύγιο εσόδων - εξόδων, παρά να επενδύσουν στην αξιοποίηση της τεχνολογίας υπέρ της περιβαλλοντολογικής προστασίας.

Αν θέλαμε πάντως να φτάσουμε σ' ένα συμπέρασμα, για τη λύση απέναντι στο περιβαλλοντικό πρόβλημα, δεν πρέπει να την αναζητούσαμε μονάχα στο Δίκαιο. Πρωτίστως, οφείλουμε να την αναζητήσουμε στη διαμόρφωση οικολογικής συνείδησης και την επίμονη, αταλάντευτη εμφάνιση της μέσα στα πλαίσια της κοινωνίας των πολιτών²²⁰. Επομένως, στη χώρα μας όπου η κοινωνία των πολιτών έχει ατονήσει τις τελευταίες δεκαετίες, η στράτευση όλων μας στην προστασία του περιβάλλοντος είναι απαραίτητη προϋπόθεση για να μπορούν να πετύχουν το σκοπό τους θεσμοί και μηχανισμοί, όπως αυτός του Δικαίου.

Στράτευση που πρέπει να στοχεύει στην οργάνωση της οικονομίας και της κοινωνικής δομής μιας χώρας και όχι στην μεγιστοποίηση των κερδών των πολυεθνικών οργανισμών. Στην ποιοτικότερη διαβίωση των ανθρώπων σε ένα πλανήτη, στον οποίο δεν είμαστε παρά φιλοξενούμενοι. Ο Φ. Κάστρο είχε πει «*Όσο και αν είμαστε πολλοί, δεν θα είμαστε ποτέ υπεράριθμοι, αρκεί να θέσουμε κοινά τις προσπάθειες μας και την ευφυΐα μας στην υπηρεσία της ανθρωπότητας*». Επομένως, εφόσον αναγνωρίζουμε το περιβαλλοντικό ζήτημα, ως ένα κοινωνικό φαινόμενο, οφείλουμε να το αντιμετωπίσουμε ως τέτοιο. Σίγουρα σε θεσμικό πλαίσιο, είναι σημαντικό να προτάσσονται αρχές όπως αυτή της αειφόρου ανάπτυξης²²¹. Ακόμη πιο

²¹⁹ Α. Τάχος, Δίκαιο Προστασίας του Περιβάλλοντος, Τρίτη έκδοση, Σάκκουλας, Θεσσαλονίκη 1992, σελ. 83.

²²⁰ J. Keane (ed), *Re-discovering Civil Society*, 1987, και J. L. Cohen και A. Arato, *Civil Society and Political Theory*, 1992

²²¹ « η αρχή αυτή δηλώνει ότι η ανθρώπινη επέμβαση στο περιβάλλον πρέπει να γίνεται με τρόπο που να διασφαλίζει την ισόροπη σχέση μεταξύ της εκμετάλλευσης των φυσικών πόρων και της εξέλιξης των οικοσυστημάτων και προς χάρη των επόμενων γενεών», Μ. Δεκλερής, Ο Δωδεκάδελτος του Περιβάλλοντος, Αρχές της βιώσιμου αναπτύξεως, Νόμος και φύση 1995, 283 επ., ομοίως Πρεβεδούρου σε Σκουρή (επιμ) Ερμηνεία Συνθηκών για την Ε.Ε και Ε.Κ, Σάκκουλας 2003, ομοίως Ευ. Κουτούπα – Ρεγκάκου, Δίκαιο του περιβάλλοντος, Σάκκουλας, Θεσσαλονίκη 2005, σ. 55 επ. Η οποία παρακάτω (σ. 56) σημειώνει πως στην ελληνική δικαστηριακή πρακτική η ως άνω αρχή συνδέεται περισσότερο με την αρχή της προληψίως (λήψη προληπτικών μέτρων). Συγκεκριμένα υπογραμμίζει πως η ως άνω αρχή καθιερώθηκε με τις αποφάσεις του ΣΤΕ για την εκτροπή του Αχελώου (2760/94), όπου κρίθηκε ότι με την διάταξη του 24 Συντ. «*θεσπίζεται η θεμελιώδης αρχή της πρόληψης της βλάβης του φυσικού περιβάλλοντος χάριν της οικολογικής ισορροπίας και της διατήρησης αυτού και των φυσικών πόρων προς όφελος όχι μόνο της παρούσας γενεάς αλλά και των επόμενων.*»

σημαντικό όμως είναι αυτή να εφαρμόζεται και στην πράξη²²², θέτοντας στο προσκήνιο την προστασία του περιβάλλοντος στο διηνεκές, και όχι «καμουφλαρισμένα», μέσω μιας εύηχης περιβαλλοντικής αρχής, να προκρίνεται η συνεχής και με κάθε κόστος ανάπτυξη των επιχειρήσεων.

Πρέπει επομένως, να επαναοριοθετήσουμε τον τρόπο που αντιμετωπίζουμε τη σχέση οικονομίας και οικολογίας. Οφείλουμε να συνειδητοποιήσουμε ότι ο τρόπος της παραγωγής σε κάθε εποχή και οι σχέσεις που επικρατούν γύρω από αυτόν καθορίζουν σε μεγάλο βαθμό και τη σχέση του ανθρώπου με τη φύση, η οποία παραμένει πάντα βάση της ανθρώπινης κοινωνίας και ότι η ενεργητική αλληλεπίδραση ανθρώπου φύσης οδηγεί την κοινωνία μπρος τα μπροστά²²³. Ακόμη και μια ευαισθητοποιημένη κοινωνία που έχει αντιληφθεί τα παραπάνω χρειάζεται το κράτος μέσω των προληπτικών και κατασταλτικών του μηχανισμών να λειτουργήσει ως η αιχμή του δόρατος ενάντια στο περιβαλλοντικό ζήτημα. Εύλογα όμως τίθεται το ερώτημα τι κράτος και τι δίκαιο θέλουμε. Σύμφωνα με την προσέγγιση του Στούτσκα, το δίκαιο ορίζεται *«ως μια μορφή οργάνωσης των κοινωνικών σχέσεων που αντιστοιχεί στα συμφέροντα της κυρίαρχης τάξης και προστατεύεται με την οργανωμένη δύναμη της (εν. το κράτος)»*²²⁴. Άρα αν θέλουμε ένα αποτελεσματικό κράτος με προστατευτικό για το περιβάλλον δίκαιο δεν έχουμε παρά να θέσουμε στο περιθώριο την τάξη εκείνη που προτιμά την οικονομική της ανάπτυξη ανεξαρτήτου κόστους σε βάρος της φύσης.

Σε κάθε περίπτωση οφείλει και η ίδια κοινωνία να συνειδητοποιήσει και να εφαρμόσει στην καθημερινότητα της, πως *«ένα τοπίο δεν είναι, όπως το αντιλαμβάνονται μερικοί, κάποιο απλώς σύνολο γης, φυτών και υδάτων. Είναι η προβολή της ψυχής ενός λαού πάνω στην ύλη»*²²⁵.

²²² Άποψη που ασπάζεται και ο ακυρωτικός δικαστής (ΣΤΕ 734/1997) *«ο συντακτικός νομοθέτης σταθμίζοντας τις αξίες του περιβάλλοντος και της οικονομικής ελευθερίας αξίωσε το συγκεκριμένο τους μέσα στην αξία της βιώσιμης ανάπτυξης. Στην αξία αυτή όμως προέχουσα σημασία λόγω του προληπτικού χαρακτήρα της έχει η προστασία του φυσικού και πολιτιστικού περιβάλλοντος»*.

²²³ Kosing Alfred, Πρώτες γνώσεις στη Μαρξιστική – Λενινιστική Φιλοσοφία, εκδ. Οδηγητής, 1986, σελ. 138-139

²²⁴ Δ. Καλτσώνης, Δίκαιο Κοινωνία Τάξεις, Σύγχρονη Εποχή, 2005, σ. 39, παρακάτω (σελ. 43) αναλύοντας τα επιμέρους στοιχεία του ως άνω ορισμού παραπέμπει στον ίδιο, Π.Ι. Στούτσκα, Ο επαναστατικός ρόλος του δικαίου και του κράτους, Σύγχρονη Εποχή 1992, σ. 92-93.

²²⁵ Οδ. Ελύτης, Τα δημόσια και τα ιδιωτικά, Ίκαρος, Μάιος 1990.

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

- Αθανασίου Χ., Η ποινική ευθύνη των νομικών προσώπων - στο γερμανικό ποινικό δίκαιο, στο Ν.Ε. Κουράκη, Αντεγκληματική Πολιτική.
- Αλεξιάδη Σ., Δικονομικά προβλήματα των αξιόποινων προσβολών του περιβάλλοντος, Εισήγηση στο Ε Πανελλήνιο Συνέδριο της ΕΕΠΔ, εκδόσεις Π.Ν. Σάκκουλας, 1996.
- Αναγνωστόπουλος Ηλίας, Η Ποινική προστασία του θαλασσιου περιβάλλοντος, στα Πρακτικά Ε΄ Πανελληνίου Συνεδρίου της ΕΕΠΔ, εκδόσεις Π.Ν. Σάκκουλας, 1996 .
- Ανδρουλάκη Ν., Ποινικό Δίκαιο, Γενικό Μέρος, Εκδόσεις Π.Ν. Σάκκουλας, Αθήνα, 2000.
- Βέγλερη Ε.Φ., Φιλοσοφικές σκέψεις γύρω από το περιβάλλον μας σε Η προστασία του περιβάλλοντος σε δίκαιο και πράξη, Νομική Βιβλιοθήκη 2008.
- Γεωργιάδης, Σταθόπουλος, Αστικός Κώδιξ τόμος Ι, Γενικά Αρχαί, Εκδόσεις Αφων Π. Σάκουλα, Αθήνα 1978.
- Γιανακοπούλου, Η Νομική Προστασία του περιβάλλοντος, Σάκκουλας 1981
- Γράβαρης Ι., «Είδη κυρώσεων και δικαιοί κλάδοι», Εισηγήσεις εις το Ανώτερο Φροντιστήριο Φιλοσοφίας του Δικαίου δημοσιευμένες τη επιμελεία του Ιωάννη Στράγγα, εκδ. Αντ. Ν. Σάκκουλα, Αθήνα – Κομοτηνή 1991.
- Δαγτόγλου Π., Ευρωπαϊκό Κοινοτικό Δίκαιο Ι, β΄ έκδοση, Σάκκουλας 1985
- Ευπραξία-Αίθρα Μ., Η νομική προστασία των δασών, Εκδ. Αντ. Σάκκουλα, Αθήνα-Κομοτηνή, 1998.
- Καιάφα-Γκμπάντι, «Ευρωπαϊκο Ποινικό Δίκαιο και Συνθήκη της Λισσαβόνας», Εκδόσεις Σάκκουλα, Αθήνα-Θεσσαλονίκη 2011
- Καλτσώνης, Δίκαιο Κοινωνία Τάξεις, Σύγχρονη Εποχή, 2005
- Καραγιαννόπουλος Α., Ποινικό Δίκαιο, Αθήνα 2005.
- Καρακώστας Ι. Περιβάλλον και Δίκαιο, Εκδόσεις Αντ. Ν. Σάκκουλα, Αθήνα 2006.
- Καρανικόλας Σ., Η επίδραση του Ευρωπαϊκού Ποινικού Δικαίου στην Ελληνική Ποινική Έννομη Τάξη, Νομική Βιβλιοθήκη 2012.

- Καρράς Α., «Ποινικό Δικονομικό Δίκαιο», εκδ. Αντ. Ν. Σάκκουλα, 3^η έκδ., Αθήνα – Κομοτηνή 2007
- Κεραμεύς Κ., «Αστικό Δικονομικό Δίκαιο Ι», εκδ. Σάκκουλα, Αθήνα – Θεσσαλονίκη, 1983
- Κιούπης, Η επίδραση της Συνθήκης της Λισαβόνας στο Ουσιαστικό Ποινικό Δίκαιο στο Ποινικό Δίκαιο μετά τη Συνθήκη της Λισαβόνας, 2011
- Κουράκης Ν., Εγκληματολογικοί Ορίζοντες τόμος Β, 2^η έκδοση, Α. Σάκκουλας, Αθήνα 2005.
- Κουτούπα- Ρεγκάκου Ε., Δίκαιο του περιβάλλοντος, Σάκκουλας 2005.
- Λύτρας Σ., «Έννοια και βασική διάκριση των κυρώσεων στο ελληνικό θετικό δίκαιο», εκδ. Αντ. Ν.Σάκκουλας, Αθήνα – Κομοτηνή 1984.
- Μανωλεδάκη - Παρασκευόπουλου, Εγχειρίδιο Ποινικού Δικαίου, Γενικό Μέρος, Σάκκουλας Θεσσαλονίκη 1999.
- Μαργαρίτης Μ., Ποινικός Κώδικας, 2^η έκδοση, Π.Ν. Σάκκουλας.
- Μαρξ, "Οικονομικά και Φιλοσοφικά Χειρόγραφα" εκδόσεις Γλάρος.
- Μενουδάκος Κ., «Η προστασία των δασικών οικοσυστημάτων προ και μετά το Σύνταγμα 1975/2001», www.nomosphysis.gr, Μάρτιος 2008
- Μοροζίνης, Περιβάλλον 2, σε Παύλου/Σαμίου Ειδικοί Ποινικοί Νόμοι, 2012.
- Μουζάκης, Η επίδραση της Συνθήκης της Λισαβόνας στο Ουσιαστικό Ποινικό Δίκαιο στο Ποινικό Δίκαιο μετά τη Συνθήκη της Λισαβόνας, 2011.
- Μπρεδήμα Α., Το Πρωτόκολλο του Κιότο και η εμπορία των ρύπων· η ελληνική και η κοινοτική διάσταση, σε «Η προστασία του περιβάλλοντος στο δίκαιο και στην πράξη», Ίδρυμα Μαραγκοπούλου για τα δικαιώματα του ανθρώπου, Εκδ. Νομ. Βιβλιοθήκη, 2008,
- Μυλωνόπουλος, Η συμβολή του διεθνούς ποινικού δικαίου στην προστασία του περιβάλλοντος , Πρακτικά του Ε΄ Πανελληνίου Συνεδρίου της ΕΕΠΔ.
- Νικολάου Κ, διπλωματική του εργασία με θέμα «Ο παρεμπίπτων έλεγχος των διοικητικών πράξεων από τον ποινικό Δικαστή στο Δίκαιο του περιβάλλοντος», Πάντειο Πανεπιστήμιο, Γενικό Τμήμα Δικαίου, κατεύθυνση Δημοσίου Δικαίου, Αθήνα, Οκτώβριος 2006, επιβλέπων Δημήτρης Μέλισσας.

- Παναγοπούλου – Μπέκου Γ., «Το έννομο αγαθό περιβάλλον. Προβλήματα εφαρμογής της σχετικής νομοθεσίας», εκδ. Σάκκουλα Α.Ε., Θεσσαλονίκη 1992.
- Παναγοπούλου Μ., Ο προσδιορισμός του εννόμου αγαθού υπό την ονομασία περιβάλλον», Ποινική Προστασία Περιβάλλοντος, Πρακτικά Ε΄ Πανελληνίου Συνεδρίου, εκδόσεις Π.Ν. Σάκκουλας, 1996.
- Παπαγιάννη Δ., Εισαγωγή στο Ευρωπαϊκό Δίκαιο, γ΄ έκδοση, Σάκκουλας 2007
- Παπαδοπούλου Ρ., Το Ποινικό Δίκαιο μετά τη συθήκη της Λισσαβόνας, Νομική Βιβλιοθήκη, 2011.
- Παπανεοφύτου Α., Ποινική Ευθύνη Νομικών Προσώπων, Νομική Βιβλιοθήκη 2011
- Παπανεοφύτου Α., Ποινικό Δίκαιο, κράτος και τεχνολογικοί κίνδυνοι, Τόμος Α΄, Εκδόσεις Αντ. Ν. Σάκκουλα, Αθήνα 1997
- Παπανεοφύτου Α., Ζητήματα βελτίωσης και συστηματικής συγκρότησης της ποινικής νομοθεσίας για την προστασία του περιβάλλοντος, σε Αντεγκληματική πολιτική II, Κουράκη, Εκδόσεις Αντ. Σάκκουλα, Αθήνα – Κομοτηνή 2000.
- Παπανεοφύτου Α., Ποινική ευθύνη των νομικών προσώπων ή των υπόλογων για τη δράση τους φυσικών προσώπων, σε: Ποινικό Δίκαιο – Ελευθερία – Κράτος Δικαίου, Τιμητικός Τίτλος για τον Γ. – Α. Μαγκάκη, Εκδ. Αντ. Ν. Σάκκουλα, 2001.
- Παπανεοφύτου Α., Κριτική Προσέγγιση της λειτουργίας των αρχών του φιλελεύθερου ποινικού δόγματος σε σύγχρονες μορφές εγκληματικότητας (Τιμητικός Τόμος για τον καθηγητή Διονύσιο Σπινέλλη), εκδόσεις Αντ. Ν. Σάκκουλα, 2001
- Παπανεοφύτου Α., Σχέση της ποινικής προστασίας του περιβάλλοντος με τις διοικητικές διατάξεις και τις διοικητικές κυρώσεις, Ε΄ Πανελλήνιο Συνέδριο της ΕΕΠΔ, εκδόσεις Π.Ν. Σάκκουλας, 1996.
- Παπανεοφύτου Α., Ποινικό Δίκαιο, κράτος και τεχνολογικοί κίνδυνοι, Τόμος Α΄, Εκδόσεις Αντ. Ν. Σάκκουλα, Αθήνα 1997

- Ν. Παπαντωνίου Γενικές Αρχές του Αστικού Δικαίου, Εκδόσεις Αφων Π. Σάκουλα, Αθήνα 1983.
- Παπαχρίστου, Κοινωνιολογία του Δικαίου, εκδ. Αντ. Σάκκουλας, Αθήνα – Κομοτηνή, 1999.
- Πρεβεδούρου σε Σκουρή (επιμ) Ερμηνεία Συνθηκών για την Ε.Ε και Ε.Κ, Σάκκουλας 2003
- Σακελλαρόπουλος Α., Σκέψεις για το πρόβλημα του Περιβάλλοντος από νομική σκοπιά, Σάκκουλας, Κομοτηνή 1985.
- Σατλάνης Χρ. Ν., Μεθοδολογικά Προλεγόμενα για τον αποκλισμό και τον Περιορισμό του Αξιοπίνου (Εισαγωγή στην Ερμηνευτική του Ποινικού Δικαίου), εκδ. Αντ. Ν. Σάκκουλας, Αθήνα – Κομοτηνή 1999
- Σιδέρης, Εισήγηση στην Εταιρεία Νομικών Βορείου Ελλάδας, αριθμ. 7, 1989.
- Σιούτη Γλ. «Εγχειρίδιο Δικαίου Περιβάλλοντος, Εκδόσεις Αντ.Ν. Σάκκουλα, Αθήνα – Κομοτηνή 2003.
- Σκανδάμης Ν., Ευρωπαϊκό Δίκαιο Ι, Θεσμοί και έννομες τάξεις της Ευρωπαϊκής Ένωσης, γ' έκδοση, Σάκκουλας 1997
- Σούρλας Π., Μια εισαγωγή στην επιστήμη του Δικαίου, Αντ. Σάκκουλας, Αθήνα Κομοτηνή 1995.
- Στράγγας Ι., «Είδη κυρώσεων και δικαιοίκοι κλάδοι», Εισηγήσεις εις το Ανώτερο Φροντιστήριο Φιλοσοφίας του Δικαίου δημοσιευμένες τη επιμελεία του ιδίου, εκδ. Αντ. Ν. Σάκκουλα, Αθήνα – Κομοτηνή 1991.
- Συμεωνίδου – Καστανίδου Ε., ΠΟΙΝΙΚΗ ΚΑΤΑΣΤΟΛΗ ΤΗΣ ΘΑΛΑΣΣΙΑΣ ΡΥΠΑΝΣΗΣ: Η ΜΕΤΑΦΟΡΑ ΤΗΣ ΟΔΗΓΙΑΣ 2005/35/ΕΚ ΣΤΟ ΕΛΛΗΝΙΚΟ ΔΙΚΑΙΟ, εισήγηση στο Συνέδριο με θέμα: «Περιβαλλοντική ευθύνη: Θεωρητικές εξελίξεις και ζητήματα εφαρμογής», που πραγματοποιήθηκε στις 26-27 Ιουνίου 2009, www.nomosphysis.gr.
- Τάχος Α., Δίκαιο Προστασίας του Περιβάλλοντος, Τρίτη έκδοση, Σάκκουλας, Θεσσαλονίκη 1992.
- Τσιρίδη Π., Ποινική δικαιοδοσία στον θαλάσσιο χώρο και εγκλήματα τελούμενα επί πλοίου, Δίκαιο & οικονομία, Π.Ν. Σάκκουλας, Αθήνα 1998
- Φιλιππίδης, η ποινική ευθύνη των νομικών προσώπων, Θεσσαλονίκη 1950

- Χαραλαμπίδης, Αξιοπoinες προσβολές του περιβάλλοντος, Κοινώς επικίνδυνα εγκλήματα και εγκλήματα διακινδύνευσης, Εισήγηση στο Ε΄ Πανελλήνιο Συνέδριο της ΕΕΠΔ.
- Χωραφάς, Ποινικό Δίκαιο, γεν. μέρος, 1978
- Kosing Alfred, Πρώτες γνώσεις στη Μαρξιστική – Λενινιστική Φιλοσοφία, εκδ. Οδηγητής, 1986.
- Zippelius R., Θεμελιώδεις έννοιες της Κοινωνιολογίας του Δικαίου και της Πολιτείας, (μετάφραση 2^η έκδοσης Ι. Στράγγας/Α. Χάνος), εκδόσεις Σάκκουλα, Αθήνα – Θεσσαλονίκη 2008.
- Cohen J. L. & Arato A., *Civil Society and Political Theory*, 1992
- Keane J. (ed), *Re-discovering Civil Society*, 1987. J. L. Cohen και Α. Arato, *Civil Society and Political Theory*, 1992
- Sandel M. J, Δικαιοσύνη, μετάφραση Αλ. Κιουπκιόλης, εκδόσεις Πόλις, 2011.
- Στούτσκα Π.Ι., Ο επαναστατικός ρόλος του δικαίου και του κράτους, Σύγχρονη Εποχή, 1992.

ΑΡΘΡΟΓΡΑΦΙΑ

- Γιαννόπουλου Θ., παρατηρήσεις επί της ΑΠ 150/1998, ΠοινΔικ 7/2000
- Γιαννόπουλου Θ., Οι νέες ποινικές διατάξεις για την προστασία του περιβάλλοντος, ΝοΒ 35.
- Γιακουμής Δ., «Οι αόριστες έννοιες, η διακριτική ευχέρεια του δικαστή ως αόριστη νομική έννοια, η εξειδίκευση της και η δυνατότητα αναιρετικού ελέγχου υπό το πρίσμα της αρχής της αναλογικότητας», Δίκη, Ιανουάριος 2005
- Δαρζέντας Μ., «Η αυτονομία του πειθαρχικού δικαίου των δημοσίων υπαλλήλων», ΕΔΔΔ, 1989.
- Δεκλερής Μ., Ο Δωδεκάδελτος του Περιβάλλοντος, Αρχές της βιώσιμου ανάπτυξεως, Νόμος και φύση 1995
- Δημητράτος Ν., Ποινική προστασία του περιβάλλοντος: δογματική θεμελίωση και σύνθεση της προβληματικής της, ΠοινΧρον. ΜΔ΄ (1994) σε. 138-150
- Δημητράτος Ν., Το πρόβλημα των ποινικών κυρώσεων για τη θαλάσσια ρύπανση, ΠοινΧρον ΝΔ/2004.

- Ζημιανίτης Δ., Δικαστική συνεργασία σε Ποινικές υποθέσεις, Ποινική Δικαιοσύνη, Ιανουάριος 2006
- Καϊάφα – Γκμπάντι, παρατηρήσεις στην ΑΠ 518/1989, Υπερ. 1992.
- Κουτούπα-Ρεγκάκου Ε., Αόριστες και Τεχνικές Εννοιες στο Δημόσιο Δίκαιο, Μελέτες Διοικητικού Δικαίου, Εκδόσεις Σακούλα, Θεσσαλονίκη 1997, τεύχος 6
- Κοτσαλή Λ., «Νομική Πλάνη και νομολογιακό Δίκαιο» σε Ποιν Χρ ΝΖ/2007
- Κρεμλή Γ., Η ευρωπαϊκή πολιτική και το Δίκαιο του Περιβάλλοντος. Το κοινοτικό κεκτημένο, Νόμος και Φύση, Τόμος 5^{ος}, 1998.
- Λαμπρόπουλου Γ., άρθρο με τίτλο «Καίνε τη γλιτώνουν και καίνε ξανά», Εφημερίδα το Βήμα, 8.8.2007.
- Μπρακουμάτσος Π., Η ποινική ευθύνη των εκπροσώπων των νομικών προσώπων, Ποινική Δικαιοσύνη 2000.
- Μπόσκοβιτς Κ. Προστασία του Περιβάλλοντος και κατανομή εξουσίας στο πλαίσιο της ΕΕ, Το ζήτημα των ποινικών κυρώσεων ενώπιον του ΔΕΚ, www.nomosphysis.gr
- Μυλωνόπουλος Χρ., «Το Ευρωπαϊκό Ποινικό Δίκαιο μετά τη Συνθήκη της Λισαβόνας» σε Ποινικά Χρονικά, ΞΑ/2011.
- Παπαδημητρίου Γ., Περιβαλλοντικά επίκαιρα, Σάκκουλας, Κομοτηνή 2007
- Παπαθεοδώρου, η ποινική ευθύνη των νομικών προσώπων στο γαλλικό ποινικό δίκαιο, ΠοινΧρ1998
- Παπανεοφύτου Α, Παρατηρήσεις επί της ΑΠ 1680/1999 ΠοινΔικ 7/2000.
- Παπανεοφύτου Α., Ποινικό Δίκαιο και Ποινικό Δόγμα υπό το πρίσμα των σύγχρονων αξιώσεων προστασίας από τους κινδύνους της τεχνολογικής εξέλιξης, Ποινικά Χρονικά 1998.
- Παρακευόπουλος, Η ποινική προστασία περιβάλλοντος, Νόμος και Φύση, Μάιος 1997.
- Παρασκευόπουλος Ν., Η συνταγματική διάσταση του αδίκου και της ενοχής, ΥΠΕΡΑΣΠΙΣΗ 1993.
- Σπυράκος, Η ποινική ευθύνη των επιχειρήσεων: Εξέλιξη ή παράλειψη του ποινικού δικαίου, Ποινικά Χρονικά 1993.

- Συμεωνίδου – Καστανίδου Ε., ΠΟΙΝΙΚΗ ΚΑΤΑΣΤΟΛΗ ΤΗΣ ΘΑΛΑΣΣΙΑΣ ΡΥΠΑΝΣΗΣ: Η ΜΕΤΑΦΟΡΑ ΤΗΣ ΟΔΗΓΙΑΣ 2005/35/ΕΚ ΣΤΟ ΕΛΛΗΝΙΚΟ ΔΙΚΑΙΟ, εισήγηση στο Συνέδριο με θέμα: «Περιβαλλοντική ευθύνη: Θεωρητικές εξελίξεις και ζητήματα εφαρμογής», που πραγματοποιήθηκε στις 26-27 Ιουνίου 2009, www.nomosphysis.gr.

ΑΛΛΟ ΥΛΙΚΟ

- Άρθρο με τίτλο «οικολογικό έγκλημα με ξεκάθαρες ευθύνες», Εφημερίδα Ριζοσπάστης, 14.4.2007, σελ.11
- Άρθρο με τίτλο «Πώς οι νόμοι οπλίζουν το χέρι των εμπρηστών», Εφημερίδα Ριζοσπάστης, 30.8.2009, σελ. 6,
- Άρθρο με τίτλο «Έτσι ξεχερσώνουν τα δάση», Εφημερίδα Ριζοσπάστης, 29.1.2004, σελ.14
- Πέρπερας Ν. Εφημερίδα Ριζοσπάστης, Περιβάλλον: Στη μέγκενη των πολυεθνικών και των πολιτικών εκφραστών τους, 4.6.2006, σελ. 12
- Άρθρο, «Ακατέργαστα λύματα **2.000 βιομηχανιών** πνίγουν την Αθήνα», Εφημερίδα Ημερησία 10-11/12/2011.
- Οδ. Ελύτης, Τα δημόσια και τα ιδιωτικά, Ίκαρος, Μάιος 1990